

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ВЕЛІЄВ РУСТАМ ЕЛЬЧИН ОГЛИ

УДК 343.98:343.141:343.344 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО
ОБІГУ ЗБРОЇ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА
ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ**

Спеціальність – «081 Право»

Галузь знань – «08 Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне


_____ Р. Е. Велієв

Науковий керівник **Дрозд Валентина Георгіївна**, доктор юридичних наук,
професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Велісв Р. Е. Методика розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2025.

У дисертації проведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове наукове вирішення актуальної проблеми, що полягає у розробленні й науковому обґрунтуванні методики розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених членами організованих груп і злочинних організацій.

У розділі 1 «Загальна характеристика злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями» на підставі аналітичного огляду та системного аналізу теоретико-правових досліджень, узагальнення емпіричних даних, визначено сучасний стан наукової розробленості проблематики криміналістичного забезпечення розслідування злочинів цього виду, розроблено криміналістичну класифікацію злочинів цього виду, розкрито сутність і змістовні складові їх криміналістичної характеристики, охарактеризовано кожен із них.

До злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї запропоновано відносити ті, що передбачені ст.ст. 201, 262, 263, 263-1, 264, 410, 411 КК України, а також криміналізовані положеннями ч. 3 ст. 260 КК України, ст.ст. 269, 440 КК України.

Аналітичний огляд теоретико-правових досліджень присвячених різноманітним аспектам протидії незаконному обігу зброї, став підставою для визначення таких тенденцій, що мають превалювати в подальших дослідженнях, серед яких: 1) розроблення та вдосконалення теоретико-правових засад; 2) формулювання практичних рекомендацій щодо підвищення практичної діяльності органів досудового розслідування, дізнання, експертних установ. З'ясовано, що наявний теоретичний доробок здебільшого представлений:

1) аналізом кримінально-правової характеристики та відповідальності за певні види злочинів, що увійшли до досліджуваної групи; 2) вивченням кримінологічних аспектів і методів запобігання злочинній діяльності осіб із антисоціальними настановами; 3) розглядом проблем, пов'язаних із досудовим розслідуванням, визначенням предмета доказування і розробленням особливостей судового розгляду; 4) формулюванням практичних рекомендацій щодо розслідування конкретних категорій кримінальних правопорушень; 5) дослідженням техніко-криміналістичних аспектів процесуальної діяльності та використанням спеціальних знань під час досудового розслідування. Оцінка рівня розробленості цих питань дозволила дійти висновку, що комплексні методичні рекомендації щодо розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні члени організованих груп і злочинних організацій, досі відсутні в теорії української правничої науки.

Визначено, що криміналістична характеристика досліджуваної групи злочинів включає такі елементи: спосіб учинення, предмет злочину, обстановку злочину, сліди, а також характеристики лідера й інших учасників злочинного угруповання.

Обґрунтовано, що під час побудови родових і видових методик розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні члени ОГ та ЗО, слід забезпечити наукову розробленість таких елементів: 1) криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень; 2) структури криміналістичної характеристики злочинів цього виду; 3) особливостей початкового етапу розслідування; 5) обставин, що підлягають встановленню під час розслідування; 6) проблемних аспектів розслідування на наступному етапі із виокремленням типових слідчих ситуацій, побудовою слідчих версій, визначенням завдань розслідування та відповідних алгоритмів проведення слідчих (розшукових) і процесуальних дій; 7) тактичних особливостей проведення процесуальних дій і використання спеціальних знань (загальних підходів, труднощів та особливостей їх практичної реалізації).

На підставі проведеного аналізу й узагальнення слідчої та судової практики визначено, що складовими матеріальної обстановки злочинів досліджуваного виду є: місця початкового походження та незаконного зберігання зброї. Типовими джерела походження зброї визначено таких суб'єктів й об'єкти: військові частини (67 %); підрозділи правоохоронних органів (12 %); території ведення бойових дій і звільнені від тимчасової окупації (17 %); підприємства та організації, що легально займаються торгівлею, ремонтом чи використанням зброї (9 %); оборонні виробництва (8 %); майстерні та приміщення, пристосовані для саморобного виготовлення зброї (6 %); місця бойових дій Другої світової війни (2 %); інші джерела (1 %). Окреслено й охарактеризовано типові місця незаконного зберігання зброї.

На підставі вивчення слідчої та судової практики встановлено, що способам учинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених членами ОГ та ЗО здебільшого притаманна повноструктурність, тобто, окрім дій щодо безпосереднього вчинення злочину, вони охоплюють також способи підготовки та приховування. Визначено, що підготовчі дії у злочинах досліджуваного виду охоплюють створення та забезпечення функціонування ОГ та ЗО, збирання інформації про зброю, обрання способів конспірації, пошук джерел придбання або збуту вогнепальної зброї, а також її підготовку до реалізації. Найчастіше предметом досліджуваних злочинів є: пістолети, автомати, снайперські гвинтівки, гранатомети та інша вогнепальна зброя і боєприпаси. Охарактеризовано сліди кримінально-протиправної діяльності, пов'язаної із незаконним обігом зброї, до вчинення якого причетні члени ОГ та ЗО.

З'ясовано, що типовими характеристиками ОГ та ЗО, а також їх членів, є такі ознаки: 1) тривалість функціонування (як правило, від 2 до 7 років); 2) кількісний склад, що зазвичай становить від 4-х до 10-ти осіб; 3) вікові особливості (середній вік членів ОГ та ЗО – 27-44 роки); 4) освітній рівень (середня-спеціальна та вища освіта); 5) наявність попереднього злочинного досвіду (61%). Аргументовано, що особу злочинця, котра є учасником (членом)

ОГ та ЗО характеризує його мотивація, соціальний статус, кримінальний досвід, взаємодія з іншими особами (особливо співучасниками), що дозволяє створити профіль правопорушника й оцінити ризик продовження злочинної діяльності, у тому числі як одноосібно, так і в складі групи.

У розділі 2 «Особливості розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями» визначено особливості початкового етапу розслідування, обставини, що підлягають доказуванню, типізовано слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування, із відповідними їм алгоритмами процесуальних дій.

Визначено, що підставами для початку розслідування випадків незаконного обігу зброї, учиненого організованими групами та злочинними організаціями, найчастіше є такі джерела: 1) заяви та повідомлення громадян, які надходять до правоохоронних органів у різних формах: усно чи письмово, під час особистого звернення або через засоби зв'язку (телефон, пошта, факсимільний, електронний зв'язок тощо) (17%); рапорти та доповідні записки прокурорів, слідчих, детективів, складені на підставі отриманої з різних джерел інформації про факти незаконного обігу зброї чи боєприпасів, здійснюваного будь-якими формами злочинних угруповань (37%); 3) рапорти працівників оперативних підрозділів, які зафіксували ознаки, що свідчать про вчинення зазначених кримінальних правопорушень (40%); 4) повідомлення від підприємств, установ і організацій, які виявили зброю або отримали інформацію про можливу причетність групи осіб до незаконного обігу зброї (4 %); 5) інші підстави (2 %).

Під час визначення проблемних питань, що виникають на початковому етапі розслідування обґрунтовано, що звернення слідчого чи прокурора до керівника із рапортом або доповідною запискою про виявлення ознак незаконного обігу зброї, слід розглядати як інформування керівництва про виявлений факт правопорушення, а тому цей захід, попри низку критичних позицій правників, недоцільно визнавати обмеженням процесуальної незалежності слідчого чи прокурора.

Типізовано обставини, які підлягають з'ясуванню під час розслідування злочинів досліджуваної групи в такі блоки: 1) відомості про предмет злочинного посягання, що включає тип, вид, модель та інші характеристики конкретного зразка зброї; 2) обставини, що пов'язані з об'єктивною стороною складу злочину; 3) суб'єкт злочину – характеристика особи злочинця (члена злочинного угруповання): його анкетні дані, наявність службового чи іншого спеціального статусу, а також інформація про співучасників структура злочинного об'єднання, їхня роль у вчиненні злочину, організованість групи, зв'язки між учасниками та розподіл ролей, обставини, які виключають кримінальну відповідальність членів злочинного об'єднання, можуть обтяжувати або пом'якшувати покарання; 4) особливості суб'єктивної сторони злочину (відомості про форму вини, мотиви та мету вчинення незаконного обігу зброї); 5) інші обставини (причини та умови, що сприяли вчиненню злочинних епізодів; інформація про осіб, яких залучали до діяльності угруповання без їхнього усвідомлення протиправного характеру дій; відомості про інші кримінальні угруповання тощо).

Установлено, що на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, до яких причетні організовані групи та злочинні організації, можуть виникати типові слідчі ситуації, що характеризуються такими обставинами: 1) затримано особу (або декількох осіб) під час безпосереднього незаконного переміщення зброї чи боєприпасів; 2) виявлено ознаки вчинення злочину без встановлення конкретних осіб, оскільки правопорушники втекли з місця події та переховуються; 3) отримано оперативну інформацію, у ході якої встановлюються дані про існування групи осіб, причетної до організації незаконного обігу зброї, включаючи анкетні дані та інші характеристики учасників; 4) є обґрунтовані підстави вважати, що на території, закріпленій за певним правоохоронним підрозділом, діє злочинне угруповання, яке, поряд з іншими протиправними діями, здійснює також незаконний обіг зброї.

До слідчих ситуацій наступного етапу розслідування незаконного обігу зброї, до вчинення яких причетні члени ОГ та ЗО: 1) осіб, причетних до незаконного обігу встановлено та затримано (сприятлива слідча ситуація); 2) окремих членів ОГ та ЗО встановлено та затримано, місцезнаходження інших не встановлено (найчастіше пов'язана із затриманням окремих виконавців злочину — наприклад, осіб, які безпосередньо займалися незаконним зберіганням, перевезенням або збутом зброї, у той час як інші учасники злочинного угруповання (організатори, посібники, постачальники тощо) залишаються не встановленими або перебувають у розшуку); 3) підозрювані особи встановлені, але перебувають у розшуку (особи, причетні до злочину, ідентифіковані, однак уникають затримання та переховуються від органів досудового розслідування); 4) встановлено (отримано) орієнтовну інформацію про осіб, причетних до злочинної діяльності, пов'язаної із незаконним обігом зброї (виникає у ситуаціях, коли внаслідок первинних слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, зібрано окремі відомості про злочинців (наприклад, прикмети, способи дій, використані засоби, злочинний почерк), однак конкретні особи підозрюваних залишаються невстановленими). До визначених слідчих ситуацій наводяться алгоритми слідчих (розшукових) і процесуальних дій.

У розділі 3 «Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій» розкрито правові і тактичні засади проведення огляду місця події, зброї та її слідів, допиту підозрюваних і свідків, а також використання можливостей спеціальних знань у розслідуванні злочинів, що стали предметом цього дослідження. Зокрема, визначено типові місця проведення огляду у злочинах досліджуваного виду, якими є: приміщення, у яких була знайдена зброя, схованки у нежитлових приміщеннях, а також у певних місцях на відкритій території, транспортні засоби. Також встановлено, що огляди проводяться в місцях затримання осіб під час передачі (продажу) або вимагання зброї. За умови крадіжок і розкрадання зброї або території, де вона могла зберігатися, проводиться огляд приміщень, де вона зберігалася. Типовим є

проведення огляду у місцях виготовлення, переробки, розбирання чи збирання зброї, де могли бути знищені маркування або інші сліди злочину.

З'ясовано, що стадія безпосереднього огляду зброї (як самостійного огляду або як частини огляду місця події), здійснюється на місці її виявлення, із дотриманням загальних і спеціальних правил. Загальні включають точне документування в протоколі та за допомогою фотозйомки місця, виду, кількості, особливостей зброї, маркування, серійних номерів тощо. Наголошено, що після проведення огляду зброї у протоколі обов'язково фіксується стан її зовнішньої поверхні: колір; наявність, форма та розміри механічних пошкоджень (вм'ятин, подряпин), сліди корозії або інші сторонні нашарування; інформація про маркування; наявність запалу чи пластикової заглушки в різьбовому з'єднанні.

Окреслено предмет допиту членів ОГ та ЗО, а також свідків і потерпілих. Визначено, що організаційно-тактичні аспекти допиту членів ОГ і ЗО, причетних до незаконного обігу зброї, залежать від: факту затримання зі зброєю або грошима, отриманими від її збуту; часу затримання – одразу після злочину або через деякий період; наявності у затриманого судимостей; знань у сфері зброї; кількості затриманих осіб; участі посадовців у злочині (корупційних зв'язків); особливостей конкретної слідчої ситуації.

На підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень у справах, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених ОГ та ЗО встановлено, що під час досудового розслідування застосовуються різні види судових експертиз, які мають ключове значення для отримання доказової інформації, серед яких: експертиза зброї, слідів та обставин її використання, судово-медична і судово-психіатрична експертизи, експертиза матеріалів, речовин і виробів (матеріалознавча, експертиза хімічних речовин і міток), молекулярно-генетична експертиза, семантико-текстуальна експертиза.

Ключові слова: кримінальне провадження, злочин, незаконний обіг зброї, злочинне угруповання, організована група, злочинна організація, вогнепальна зброя, криміналістична методика, криміналістична характеристика, тактика, слідча (розшукова) дія, спеціальні знання, судова експертиза.

SUMMARY

Veliiev R. E. Methods for investigating crimes related to illegal arms trafficking conducted by organized groups and criminal organizations. —
Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Philosophy in speciality 081 «Law». – Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2025.

The dissertation provides a theoretical generalization and proposes a new scientific solution to the current problem, which involves developing and scientifically substantiating the methodology for investigating crimes related to the illegal trafficking of weapons committed by members of organized groups and criminal organizations.

In section 1 "General characteristics of crimes in the field of illegal trafficking of weapons committed by organized groups and criminal organizations," an analytical review and systematic analysis of theoretical and legal research, along with the generalization of empirical data, determine the current state of scientific development regarding forensic support for investigating crimes of this type. A forensic classification of these crimes is developed, and the essence and substantive components of their forensic characteristics are revealed, with each characterized individually.

It is proposed to include those crimes related to the illegal trafficking of weapons as defined in Articles 201, 262, 263, 263-1, 264, 410, and 411 of the Criminal Code of Ukraine, as well as those criminalized by the provisions of Part 3 of Article 260, as well as Articles 269 and 440 of the Criminal Code of Ukraine.

An analytical review of theoretical and legal research concerning various aspects of combating illegal trafficking in weapons serves as the basis for identifying the following trends that should prevail in further research: 1) development and improvement of theoretical and legal principles; 2) formulation of practical recommendations for enhancing the operational activities of pre-trial investigation bodies, inquiry, and expert institutions. It was found that existing theoretical achievements mainly comprise: 1) an analysis of the criminal-legal characteristics and responsibilities associated with certain types of crimes included in the studied group; 2) a study of criminological aspects and methods of preventing criminal activities of

individuals with antisocial orientations; 3) a review of problems related to pre-trial investigation, the determination of evidence subjects, and the development of judicial review features; 4) the formulation of practical recommendations for investigating specific categories of criminal offenses; 5) an examination of technical and forensic aspects of procedural activities and the use of specialized knowledge during pre-trial investigation. Assessing the level of development of these issues led to the conclusion that comprehensive methodological recommendations for investigating crimes related to the illegal circulation of weapons, committed by members of organized groups and criminal organizations, are still lacking in the theory of Ukrainian legal science.

It was determined that the forensic characteristics of the studied group of crimes include the following elements: method of commission, subject of the crime, circumstances of the crime, traces, along with characteristics of the leader and other members of the criminal group.

It is substantiated that when constructing generic and specific methods of investigating criminal offenses related to the illegal circulation of weapons, in which members of organized groups and criminal organizations are involved, it is necessary to ensure the scientific development of the following elements: 1) forensic classification of criminal offenses; 2) the structure of the forensic characteristics of crimes of this type; 3) features of the initial stage of the investigation; 5) circumstances to be established during the investigation; 6) problematic aspects of the investigation at the next stage, identifying typical investigative situations, constructing investigative versions, defining investigation tasks, and the corresponding algorithms for conducting investigative (detective) and procedural actions; 7) tactical features of conducting procedural actions and utilizing specialized knowledge (general approaches, difficulties, and practical implementation features). Based on the analysis and generalization of investigative and judicial practice, it was determined that the components of the material situation of crimes of this type are: places of initial origin and illegal storage of weapons. The identified typical sources of weapons include military units (67%); law enforcement units (12%); territories with hostilities and those liberated from temporary occupation (17%); enterprises and organizations legally

engaged in the trade, repair, or use of weapons (9%); defense industries (8%); workshops and premises adapted for the homemade manufacture of weapons (6%); sites of World War II hostilities (2%); and other sources (1%). Typical places of illegal storage of weapons were outlined and characterized.

Based on the study of investigative and judicial practices, it was established that the methods of committing crimes related to the illegal circulation of weapons by members of organized crime groups are mostly characterized by a complete structure. This structure includes not only actions related to the direct commission of a crime but also methods of preparation and concealment. It was determined that preparatory actions in these types of crimes involve creating and maintaining the functioning of organized crime groups, collecting information about weapons, selecting conspiracy methods, searching for sources to purchase or sell firearms, and preparing them for sale. The most common objects of these crimes include pistols, assault rifles, sniper rifles, grenade launchers, and other firearms and ammunition. Criminal and illegal activities related to the illegal circulation of weapons, in which members of organized crime groups are involved, are characterized as follows.

It was found that the typical characteristics of organized groups (OGs) and criminal organizations (COs), as well as their members, include: 1) duration of operation (typically from 2 to 7 years); 2) quantitative composition, usually ranging from 4 to 10 people; 3) age characteristics (the average age of OGs and COs members is between 27 and 44 years); 4) educational level (secondary specialized and higher education); 5) the presence of previous criminal experience (61%). It is argued that the personality of a criminal who participates (as a member) in OGs and COs is characterized by their motivation, social status, criminal experience, and interactions with others (especially accomplices), which allows for the creation of an offender profile and assessment of the risk of continuing criminal activity, both individually and as part of a group.

Section 2, “Features of the investigation of crimes in the field of illegal trafficking of weapons committed by organized groups and criminal organizations,” identifies the key features of the initial stage of the investigation, the circumstances

that need to be proven, and typifies the investigative situations of the initial and subsequent stages along with the corresponding algorithms of procedural actions. It was determined that the grounds for initiating an investigation into cases of illegal trafficking of weapons committed by organized groups and criminal organizations most often come from the following sources: 1) statements and notifications from citizens who contact law enforcement agencies in various forms: orally, in writing, during personal appeals, or through communication means (telephone, mail, fax, electronic communication, etc.) (17%); 2) reports and memorandums from prosecutors, investigators, and detectives compiled based on information received from various sources regarding illegal trafficking of weapons or ammunition by any forms of criminal groups (37%); 3) reports from operational unit employees who observed signs indicating the commission of the specified criminal offenses (40%); 4) reports from enterprises, institutions, and organizations that discovered weapons or received information about possible involvement in illegal trafficking (4%); 5) other grounds (2%).

When identifying problematic issues that arise at the initial stage of the investigation, it was substantiated that the appeal of an investigator or prosecutor to management with a report or memorandum on the detection of signs of illegal trafficking of weapons should be treated as informing management about the detected fact of the offense. Therefore, this measure, despite several critical perspectives from lawyers, should not be deemed a restriction of the procedural independence of the investigator or prosecutor.

The circumstances that require clarification during the investigation of the studied group of crimes are categorized into the following blocks: 1) information about the subject of the criminal offense, including the type, kind, model, and other characteristics of a specific weapon; 2) circumstances related to the objective side of the crime; 3) the subject of the crime - characteristics of the criminal (member of a criminal group): personal data, presence of an official or other special status, and information about accomplices, the structure of the criminal group, their roles in committing the crime, group organization, connections between participants, and the

distribution of roles, as well as circumstances that may either aggravate or mitigate the punishment; 4) features of the subjective side of the crime (information about the form of guilt, motives, and purpose of committing illegal trafficking in weapons); 5) other.

It has been established that at the initial stage of investigating crimes related to the illegal circulation of firearms involving organized groups and criminal organizations, typical investigative situations may arise, characterized by the following circumstances: 1) a person (or several persons) is detained during the direct illegal movement of weapons or ammunition; 2) signs of a crime have been detected without identifying specific individuals, as the offenders fled the scene and are hiding; 3) operational information has been received, during which data about a group of individuals involved in organizing the illegal circulation of weapons, including personal data and other characteristics of the participants, are established; 4) there are reasonable grounds to believe that a criminal group operates in the territory assigned to a specific law enforcement unit, which, along with other illegal actions, also carries out illegal circulation of weapons.

The investigative situations at the next stage of the investigation of illegal trafficking of weapons, involving members of the group and the criminal organization, are as follows: 1) persons involved in illegal trafficking have been identified and detained (a favorable investigative situation); 2) individual members of the group and the criminal organization have been identified and detained, while the location of others has not been established (most often associated with the detention of individual perpetrators of the crime - for example, those directly involved in the illegal storage, transportation, or sale of weapons, while other members of the criminal group (organizers, accomplices, suppliers, etc.) remain unidentified or are wanted); 3) suspected individuals have been identified, but are wanted (those involved in the crime have been identified but are avoiding detention and hiding from the pre-trial investigation authorities); 4) approximate information has been established (obtained) about individuals involved in criminal activity related to the illegal circulation of weapons (occurs when, as a result of primary investigative (search) and covert investigative (search) actions, certain information about criminals has been collected

(for example, signs, methods of action, means used, criminal handwriting), but the specific identities of the suspects remain unidentified). Algorithms for investigative (search) and procedural actions are provided for the identified investigative situations.

Section 3, “Features of the tactics of conducting individual investigative (search) actions,” discloses the legal and tactical principles of conducting an inspection of the incident scene, weapons, and their traces, interrogating suspects and witnesses, as well as the use of specialized knowledge in investigating crimes that have become the subject of this study. In particular, typical inspection sites for crimes of this nature were identified, including premises where weapons were found, hiding places in non-residential areas, certain locations in open areas, and vehicles. It was also established that inspections occur in places of detention of persons during the transfer (sale) or extortion of weapons. In cases of theft and pilfering of weapons or in territories where they might be stored, inspections of the premises where they were kept are conducted. It is common to inspect places for the manufacture, processing, disassembly, or assembly of weapons, where markings or other traces of the crime may have been destroyed. The stage of direct inspection of weapons (whether as an independent inspection or as part of a scene investigation) is conducted at the location where they are discovered, in compliance with both general and special rules. General rules include accurate documentation in the protocol and photographic evidence of the location, type, quantity, features of the weapon, markings, serial numbers, etc. It is emphasized that after the inspection of the weapon, the condition of its external surface must be recorded in the protocol: color; the presence, shape, and size of mechanical damage (dents, scratches), traces of corrosion or other foreign layers; information about markings; and the presence of a fuse or plastic plug in a threaded connection.

It was found that the stage of direct inspection of weapons—whether as an independent inspection or as part of a scene examination—is carried out at the location of discovery, in compliance with general and special rules. General rules include accurately documenting the protocol and taking photographs of the location, type, quantity, features of the weapon, markings, serial numbers, and so on. It was emphasized that after inspecting the weapon, the condition of its external surface must

be recorded in the protocol, including color, presence, shape, and size of mechanical damage (such as dents and scratches), traces of corrosion or other foreign substances, marking information, and the presence of a fuse or plastic plug in the threaded connection.

The subject of interrogating members of the OGs and COs, as well as witnesses and victims, is outlined. It was determined that the organizational and tactical aspects of interrogating members of the OGs and COs involved in illegal arms trafficking depend on several factors: the fact of detention involving weapons or money received from their sale; the timing of detention—whether immediately after the crime or after some time has passed; the presence of a criminal record for the detainee; knowledge about weapons; the number of detained individuals; the participation of officials in the crime (related to corruption); and the specifics of the investigative circumstances.

Based on the analysis of materials from criminal proceedings related to the illegal circulation of weapons perpetrated by organized criminal groups and organizations, it was established that during the pre-trial investigation, various types of forensic examinations are employed, which are crucial for obtaining evidentiary information. These primarily include examinations of weapons, traces and circumstances of their use, forensic medical and psychiatric examinations, examinations of materials, substances, and products (like material science, examination of chemical substances and labels), molecular genetic examination, and semantic and textual examination.

Key words: criminal proceedings, crime, illegal arms trafficking, criminal group, organized group, criminal organization, firearms, forensic methodology, forensic characteristics, tactics, investigative (search) actions, special knowledge, forensic examination.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Veliiev R. E. Use of specialized knowledge during the investigation of illegal arms trafficking. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2024. № 1 (9). P. 111–116. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.9.2024.07>
2. Велієв Р. Е. Особливості початкового етапу розслідування незаконного обігу зброї, учиненого організованими злочинними групами. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 32 (2). С. 283–294. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.19>.
3. Велієв Р. Е. Криміналістична характеристика злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4 (107). С. 117–125. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.4.11>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

4. Велієв Р. Е. Протидія органами Національної поліції України незаконному обігу зброї, учиненому організованими злочинними групами. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпро, 24 трав. 2024 р.)*. Дніпровський нац. ун-т внут. справ. Дніпро: ДДУВС, 2024. С. 17–20.
5. Велієв Р. Е. Наукова розробленість і перспективи побудови методики розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами, злочинними організаціями. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 21 черв. 2024 р.)*. Харків. нац. ун-т внут. справ; Нац. акад. правових наук України. Харків: ХНУВС, 2024. С. 423–426.
6. Велієв Р. Е. Супроводження оперативними підрозділами досудового розслідування незаконного обігу зброї в умовах воєнного стану. *Оперативно-*

розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики:
матеріали наук.-практ. конф. (Дніпро, 6 груд. 2024 року). Дніпровський нац. ун-
т внут. справ. Дніпро: ДДУВС, 2024. С. 43–47.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	20
ВСТУП.....	21
РОЗДІЛ 1	32
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ.....	32
1.1. Сучасний стан наукової розробленості проблематики криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями	32
1.2. Криміналістична класифікація злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями	48
1.3. Зміст криміналістичної характеристики злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями	64
1.4. Обстановка та предмет кримінального правопорушення.....	70
1.5. Способи та сліди злочину	77
1.6. Особа злочинця лідера та інших членів злочинного угруповання.....	83
Висновки до Розділу 1	89
РОЗДІЛ 2	93
ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ.....	93
2.1. Початковий етап розслідування. Обставини, що підлягають з'ясуванню.....	93

2.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та алгоритми процесуальних дій	109
2.3. Типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування та відповідні їм комплекси слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій	135
Висновки до Розділу 2	146
РОЗДІЛ 3	150
ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	150
3.1. Тактика огляду місця події, зброї та її слідів	150
3.2. Особливості допиту підозрюваних і свідків.....	161
3.3. Використання можливостей спеціальних знань у розслідуванні злочинів	171
Висновки до Розділу 3	185
ВИСНОВКИ.....	188
ДОДАТКИ.....	219
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	195

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВС – Верховний Суд

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄРЗ – Єдиний реєстр зброї

ЗО – злочинна організація

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НПУ – Національна поліція України

ОГ – організована група

ООН – Організація об'єднаних націй

СБУ – Служба безпеки України

СОГ – слідчо–оперативна група

Ст. – стаття

Ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Останнє десятиріччя характеризується суттєвим зростанням кількості облікованих кримінальних правопорушень, механізм учинення яких пов'язаний із різними формами незаконного обігу зброї. Їх суттєве примноження відбулося після повномасштабного вторгнення країни-агресора на суверенну територію України. Згідно з офіційними даними звіту Національної поліції України (далі – НПУ) за 2022 р., кількість виявлених кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням зі зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами зросла порівняно із попереднім роком на 13 % (до 4,5 тис). Окрім цього, за вказаний період підрозділами вибухотехнічної служби НПУ здійснено майже 25,5 тис. виїздів, оглянуто понад 16,6 тис. гектарів території, виявлено та вилучено понад 185,6 тис. боєприпасів (гранати, постріли до гранатометів, артилерійські боєприпаси, протипіхотні та протитанкові міни, реактивні системи залпового вогню, некеровані та керовані ракети, авіабомби тощо), понад 4,9 тони вибухових речовин. Упродовж 2022 р. обліковано 7 003 кримінальних правопорушень, учинення яких пов'язане із застосуванням зброї і боєприпасів, а за 2023 р. їх кількість сягнула понад 30 843 випадків [62].

Протягом 2023 року кількість виявлених випадків незаконного погодження зі зброєю зросла на 18% – з 4,5 тис. до 5,3 тис. Це зумовлено збільшенням кількості зброї та боєприпасів серед цивільного населення, зокрема трофейної, унаслідок тривалої збройної агресії рф проти України. Рівень розкриття таких злочинів, як зазначено у звіті НПУ суттєво зріс на 29% – з 3,4 тис. до 4,4 тис. Під час проведення санкціонованих заходів вилучено 5,2 тис. одиниць вогнепальної зброї, зокрема, 1,6 тис. – автоматичної, 995 – нарізної, 1,7 тис. – переробленої на вогнепальну та іншої вогнепальної зброї, 34,6 тис. гранат, мін, боєприпасів і вибухових пристроїв, 921 гранатомет, понад 2,9 тонни вибухових речовин та 1,8 млн набоїв [63].

У 2024 році вибухотехнічні підрозділи поліції здійснили понад 34 тисячі виїздів, у ході яких було обстежено близько 11,3 тисячі гектарів території. Під час цих заходів виявлено та вилучено 75,8 тисячі одиниць боєприпасів, зокрема гранати, постріли до гранатометів, артилерійські снаряди, протипіхотні й протитанкові міни, елементи реактивних систем залпового вогню, некеровані й керовані ракети, авіаційні бомби, а також 5,4 тонни вибухових речовин. Знешкоджено 54,6 тисячі вибухонебезпечних предметів і знищено 10,5 тонни вибухових речовин. За цей же період кількість виявлених фактів незаконного поводження зі зброєю зросла на 6% — з 5,3 тисячі до 5,6 тисячі. Кількість розкритих злочинів цього виду збільшилася на 7% — з 4,4 тисячі до 4,7 тисячі, а розслідуваних — на 10%, з 3,8 тисячі до 4,2 тисячі. Із незаконного обігу вилучено 4,7 тисячі одиниць вогнепальної зброї, з них 1,7 тисячі — автоматична зброя, 1,2 тисячі — нарізна, 1,1 тисячі — перероблена на вогнепальну, інша вогнепальна зброя. Також вилучено 747 гранатометів, 16,1 тисячі гранат, 11,8 тисячі мін та інших видів боєприпасів. Крім того, з незаконного обігу вилучено понад 1,7 млн набоїв до різного виду зброї та понад 3,1 тонни вибухових речовин, з яких 1 тонна становить тротил і пластид, а 2,1 тонни — порох [64].

Важливо, що у листопаді 2024 року набрали чинності зміни до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», якими передбачено спрощену процедуру декларування вогнепальної зброї, що зберігалася незаконно. Здійснення таких операцій контролюється за допомогою засобів Єдиного реєстру зброї (ЄРЗ), що забезпечує: 1) спрощення процедур отримання дозволів на зброю завдяки доступним умовам для громадян і автоматизації процесів у поліції; 2) можливість подання заяв безпосередньо через магазини, без обов'язкового відвідування органів поліції; 3) зменшення кількості необхідних документів і скорочення бюрократії; 4) підвищення рівня громадського порядку через удосконалення процедури анулювання дозволів у разі неправомірного використання зброї; 5) перехід на електронний формат дозволів із можливістю їх подальшого відображення, зокрема в додатку «Дія».

З моменту запуску ЄРЗ зареєстровано майже 884 тисячі звернень щодо отримання послуг у сфері цивільного обігу зброї, зокрема: 4,3 тисячі – через Єдине вікно для громадян, 39,3 тисячі – через суб'єктів господарювання, близько 840 тисяч – безпосередньо до підрозділів НПУ. У результаті видано 546 тисяч дозволів і оцифровано 338 тисяч справ власників зброї та спеціальних засобів. Протягом 2024 року до органів НПУ задекларовано 2,6 тисячі одиниць вогнепальної зброї та понад 504 тисячі боєприпасів. Крім того, до поліції добровільно здано 100 одиниць зброї та понад 30 тисяч боєприпасів, щодо яких власники не побажали проходити процедуру декларування. Окреслені факти засвідчують, що вагома кількість зброї, боєприпасів і вибухівки перебуває в нелегальному обігу. Попри те, що держава запроваджує низку адміністративно-правових заходів щодо врегулювання нелегальної зброї, вдається до реалізації комплексу заходів щодо протидії незаконному обігу зброї, ця сфера діяльності залишається привабливою для злочинних угруповань (Додаток А).

Утім навіть відсутність чисельної кількості облікованих фактів організації незаконного обігу зброї організованими групами та злочинними організаціями, не спростовує того, що існує низка каналів збуту вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Тим паче, що для деяких організованих груп і злочинних організацій незаконний обіг зброї є допоміжним елементом провадження кримінальної протиправної діяльності (наприклад, для організації розбоїв, вимагань, умисних вбивств тощо). Окрім цього, вагома кількість фактів щодо відшукання зброї і боєприпасів у лісосмугах, на сміттєзвалищах, на відкритих ділянках місцевості та в інших малолюдних місцях, про які повідомляють особи, притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, що пов'язані з незаконним обігом зброї [23], не завжди можуть відповідати дійсності, адже особа, яка придбала незаконно зброю, схильна не повідомляти про реальне джерело її походження через наявність низки ризиків для свого особистого благополуччя.

На сьогодні представники правоохоронних органів, представники наукової спільноти та правозахисники лише можуть висувати свої припущення про

реально вчинену кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні організовані групи та злочинні організації, а також щодо кількості одиниць вогнепальної зброї, боєприпасів і вибухових речовин, що знаходиться у цивільних осіб, які не мають відповідних дозволів на її зберігання та носіння. Ми вважаємо, що тенденція щодо її несанкціонованого поширення серед окремих громадян є очевидною та існуватиме ще певний проміжок часу, адже бойові дії тривають, велика кількість територій продовжує залишатися під тимчасовою окупацією, а організовані групи та злочинні організації намагаються використовувати реалії сьогодення для продовження своєї протиправної діяльності.

Викладені обставини певною мірою визначають пріоритетні напрями діяльності сил безпеки, зокрема правоохоронних органів, серед яких – ефективна протидія кримінальним правопорушенням, пов'язаним із незаконним поводженням зі зброєю, організацією її незаконного обігу, зокрема тих, до скоєння яких причетні організовані групи, злочинні організації або ж учинені групою осіб за попередньою змовою, а також кримінальним правопорушенням, учиненим із застосуванням вогнепальної зброї.

Масштабність проблеми й актуалізація такого завдання на державному рівні сукупно засвідчують нагальність потреби розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні організовані групи та злочинні організації. На нашу думку, її вирішення можливе шляхом побудови окремої криміналістичної методики розслідування злочинів цього виду, тому її і покладено в основу цього дослідження.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Проблеми теорії криміналістичної методики та деякі аспекти розслідування окремих видів кримінальних правопорушень розкриті у працях Л. І. Аркуші, А. В. Боровика, А. Ф. Волобуєва, О. М. Гелемея, В. О. Гусєвої, В. А. Журавля, Н. І. Клименко, А. В. Коваленка, В. В. Коваленка, І. І. Когутича, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. Г. Лукашевича,

В. О. Малярів, В. В. Невгада, О. В. Одерія, І. В. Пирого, О. В. Пчеліної, В. Д. Пчолкіна, О. С. Саїнчина, Г. О. Спіциної, Р. Л. Степанюка, В. М. Стратонова, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, К. В. Шкарупи, М. Г. Щербаковського, Б. В. Щура, В. В. Юсупова та ін.

Питання криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї також ставали предметом окремих досліджень. У розроблення цієї проблематики вагомий внесок зробили Д. В. Андреев, Я. Ю. Бандуріна, Ю. М. Береза, О. В. Джафарова, С. В. Козаченко, А. В. Кофанов, С. П. Мельниченко, П. М. Мітрухов, Я. В. Новак, О. С. Тарасенко, С. О. Торопов, Т. І. Тютюнник, В. С. Шаповалова, М. Г. Щербаковський та ін.

Проблематику протидії організованим злочинності вивчали та продовжують розроблювати Л. І. Аркуша, В. М. Варцаба, А. А. Вознюк, Л. М. Демидова, Г. Л. Д'яковський, Б. В. Жуков, С. Ф. Здоровко, В. П. Корж, Б. В. Лизогуб, К. О. Чаплинський, Р. М. Шехавцов, О. Ю. Шостко, Б. В. Щур та ін. Разом із тим, українські науковці досі не здійснювали всебічного аналізу теоретичних і прикладних основ розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, які вчиняються організованими групами або злочинними організаціями. Викладене, сукупно із іншими чинниками, і зумовлює обрання цієї проблематики як предмету самостійного монографічного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження дотична до Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента від 24 березня 2021 року № 119/2021; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 року № 831-р; Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування

органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 р. № 792-р; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 р. № 476.

Також тема дослідження відповідає пп. 1, 10, 12, 14, 15, 27 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454, пп. 11, 13, 17 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки, затвердженої наказом МВС України від 21 травня 2024 року № 326.

Проведене дослідження відповідає завданням щодо реалізації правоохоронних функцій, покладених на нашу державу Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, ухваленою Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р., Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних націй проти транснаціональної організованої злочинності (ратифіковану Законом України від 2 квіт. 2013 р. № 159-VII), Цілям сталого розвитку: Україна, на період до 2030 року та ін.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390). Тему дисертаційного дослідження затверджено рішенням Вченої ради Науково-дослідного інституту публічного права від 30 липня 2025 року (протокол № 12).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є розроблення науково-обґрунтованої методики розслідування злочинів у сфері незаконного

обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями, а також формулювання можливих пропозицій щодо вдосконалення законодавства та відомчих нормативних актів, що регулюють діяльність правоохоронних органів.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації на підставі аналізу й узагальнення слідчої та судової практики, вивчення нормативних актів і наукових джерел поставлено на вирішення такі *завдання*:

- визначити сучасний стан наукової розробленості проблематики розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, до вчинення яких причетні організовані групи та злочинні організації;

- з'ясувати особливості змісту криміналістичної характеристики злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями;

- дослідити іманентні ознаки обстановки та предмету вчинення злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями;

- визначити типові ознаки, притаманні способам учинення злочинів досліджуваного виду та слідам кримінально протиправної діяльності;

- установити типові ознаки, котрі характеризують осіб, які увійшли до складу організованої групи та злочинної організації і причетні до незаконного обігу зброї;

- розкрити типові підстави і приводи для початку розслідування незаконного обігу зброї, учиненого злочинними угрупованнями;

- охарактеризувати обставини, що підлягають установленню під час розслідування незаконного обігу зброї, учиненого злочинними угрупованнями;

- типізувати слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування незаконного обігу зброї, учиненого злочинними угрупованнями;

- розробити науково-обґрунтовані рекомендації щодо проведення огляду місця події, зброї та її слідів, допиту свідків і підозрюваних на стадії досудового

розслідування, з урахуванням можливостей застосування тактичних прийомів, котрі б сприяли реалізації цілей слідчих (розшукових) дій;

– розкрити специфіку використання спеціальних знань під час розслідування незаконного обігу зброї, учиненого злочинними угрупованнями.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються під час розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями.

Предметом дослідження є основи методики розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями.

Методи дослідження базуються на поєднанні загальнонаукових, філософських та спеціальних наукових методів. *Історико-правовий* підхід дозволив проаналізувати розвиток теоретичних доробок у сфері розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї (підрозділ 1.1). Активно застосовувалися аналітичні методи, зокрема *аналіз, синтез, індукція, дедукція*, що дозволило деталізувати ключові поняття, охарактеризувати складові й особливості протидії досліджуваним злочинам, на підставі застосування кримінальних процесуальних і криміналістичних методів (розділи 1-3). *Класифікаційний* метод сприяв проведенню розподілу на групи злочинів досліджуваного виду, на підставі врахування кримінально-правових і криміналістично значущих ознак (підрозділ 1.2).

Системно-структурний метод застосовувався задля визначення структури криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учиненого членами ОГ і ЗО (підрозділи 1.3-1.6). *Типологічний* метод дав змогу окреслити етапи розслідування, визначити типові слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування, із відповідними їм алгоритмами процесуальних дій (підрозділи 2.2, 2.3). *Функціональний і прогностичний* підходи були використані під час формулювання тактичних рекомендацій щодо проведення оглядів, допитів, використання спеціальних знань (розділ 3).

Для обґрунтування висновків було застосовано *статистичні* й *соціологічні* методи, зокрема узагальнення слідчої та судової практики, аналіз кримінальних проваджень, а також опитування працівників слідчих та оперативних підрозділів (Додатки А, Б).

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних фахівців, які мають вагомий доробок у галузях криміналістики, кримінального процесу, судової експертології, кримінального права та суміжних правових дисциплін. Висновки та результати дослідження ґрунтуються на положеннях Конституції України, нормах чинного кримінального процесуального та кримінального законодавства, а також на положеннях інших нормативно-правових актів, включаючи закони України, підзаконні нормативні документи, постанови Пленуму Верховного Суду тощо.

Емпіричну основу дослідження становлять матеріали слідчої та судової практики, а також результати анкетування працівників правоохоронних органів, безпосередньо залучених до розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, звіти органів НПУ за 2022-2024 рр., статичні звіти Офісу Генерального прокурора за 2019-2024 рр.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що проведене дослідження за характером і змістом вирішуваних завдань є першою в Україні комплексною науковою працею, присвяченою проблематиці розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями. До основних положень роботи, що характеризуються науковою обґрунтованістю та є такими, що мають характер концептуальних, віднесено такі:

уперше:

- розроблено криміналістичну класифікацію злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні члени організованих груп і злочинних організацій;

- обґрунтовано, що механізм злочинної діяльності ОГ та ЗО, які вчиняють злочини на території України, найчастіше включає кримінальні

правопорушення, передбачені ст.ст. 201, 262, 263, 263-1, 264, 410, 411 КК України, рідше – передбачені ч. 3 ст. 260 КК України, ст.ст. 269, 440 КК України;

– визначено типові слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні члени організованих груп і злочинних організацій;

удосконалено:

– зміст криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні члени організованих груп і злочинних організацій, сукупність типових відомостей про кожен із визначених змістовних компонентів;

– перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, що вчинені членами ОГ і ЗО;

– процесуальні і тактичні рекомендації, що забезпечують ефективність початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень досліджуваного виду;

дістали подальшого розвитку:

– теоретичні положення щодо особливостей проведення тактичних операцій під час розслідування злочинів досліджуваного виду;

– тактичні рекомендації щодо проведення огляду, обшуку, а також допитів за участю членів ОГ та ЗО та інших учасників кримінального провадження;

– правові й організаційні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, що вчинені членами ОГ і ЗО.

Практичне значення отриманих результатів. Науково обґрунтовані положення, викладені в роботі, становлять науковий і практичний інтерес, упроваджені у практичну діяльність і використовуються в:

– *науково-дослідній сфері* – під час подальшого поглибленого дослідження і розроблення теоретичних основ і праксеологічних засад розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, у тому числі, до вчинення яких

причетні члени ОГ та ЗО (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *освітньому процесі* – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Кримінальне право та процес: доктринальні та практичні проблеми» (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правозастосуванні* – для ефективного виявлення ознак діяльності злочинних угруповань, забезпечення досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні члени організованих груп і злочинних організацій, нейтралізації протидії розслідуванню та подальшому їх ефективному судовому розгляду.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремі її аспекти, одержані узагальнення та висновки оприлюднено на трьох науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах» (м. Дніпро, 24 травня 2024 р.), «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів» (м. Вінниця, 21 червня 2024 р.), «Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики» (м. Дніпро, 6 грудня 2024 року).

Публікації. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції знайшли своє відображення у шести наукових публікаціях, з яких три – статті в журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; три – тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 232 сторінки. Робота містить список використаних джерел з 222 найменувань на 24 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

1.1. Сучасний стан наукової розробленості проблематики криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями

Протягом останніх десяти років відбулося суттєве збільшення кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї. Загострення такої ситуації зумовлене початком повномасштабного вторгнення країни-агресора на суверенну територію України, адже відповідно до офіційних даних приріст таких злочинів сягнув майже 15 %. Формування такої ситуації стало наслідком поширення неконтрольованого розповсюдження засобів ураження, що створює додаткові загрози для суспільної безпеки. Вогнепальна зброя є одним із найпоширеніших знарядь учинення кримінальних правопорушень. Найчастіше її використовують під час скоєння умисних вбивств [45], заподіяння тяжких тілесних ушкоджень [59], корисливо-насильницьких злочинів [119], масових заворушень [107], а також у скоєнні інших насильницьких діянь, воєнних злочинів і військових кримінальних правопорушень [7; 121].

Поширення різноманітних одиниць вогнепальної зброї і боєприпасів серед цивільного населення зумовлює той факт, що вогнепальна зброя стає знаряддям учинення інших кримінальних правопорушень, серед яких: пов'язані з домашнім насильством, хуліганства, створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Ця тенденція неодноразово висвітлювалася вченими у спеціалізованій літературі [3; 12; 44; 85].

Крім того, вогнепальна зброя широко використовується організованими злочинними групами та злочинними організаціями, зокрема для проведення незаконних операцій, пов'язаних зі збройними конфліктами, тероризмом, масовими заворушеннями тощо. Традиційною формою її незаконного обігу є поширення стрілецької та ручної зброї, однак характер таких злочинних дій значно варіюється залежно від географічного розташування та різновидів самої зброї [36, с. 7].

Згадані обставини частково є визначальними для пріоритетних напрямів діяльності сил безпеки, зокрема, правоохоронних органів, які несуть відповідальність за організацію дієвої протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням зброї, організацією її незаконного обігу, а також правопорушенням, скоєним за попередньою змовою групою осіб, організованими групами або злочинними організаціями. Усе це вчергове вказує на важливість розроблення наукових положень, спрямованих на вдосконалення правозастосовної діяльності у цих напрямках.

Як справедливо зазначає В. Ю. Шепітько, завдання криміналістики мають дворівневий характер: на першому рівні — це завдання, спрямовані на розвиток криміналістичної теорії, а на другому — на вдосконалення практики правозастосування [194, с. 150]. Тому не можна не погодитися з В. О. Гусевою, що дослідження проблем, пов'язаних із незаконним обігом зброї та криміналістичними методами протидії цьому явищу, зумовлює потребу зосередження на:

1) розробленні концептуальних криміналістичних основ для протидії правопорушенням, пов'язаним із незаконним обігом зброї;

2) формулюванні практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності роботи, насамперед, органів досудового розслідування та дізнання в зазначеній сфері [44, с. 80]. Ми вважаємо, що якщо тлумачити такі напрями діяльності із урахуванням можливостей всіх наук кримінально-правового циклу важливо забезпечувати розвиток наукового знання щодо протидії у: 1) у розробленні та вдосконаленні теоретико-правових засад; 2) у формулюванні

практичних рекомендацій щодо підвищення практичної діяльності органів досудового розслідування, дізнання, експертних установ.

Текстуальний аналіз наукових досліджень у сфері кримінально-правових наук зазвичай охоплюють такі ключові напрями, як:

1) аналіз кримінально-правової характеристики та відповідальності за певні види злочинів;

2) вивчення кримінологічних аспектів і методів запобігання злочинній діяльності осіб із антисоціальними настановами;

3) розгляд проблем, пов'язаних із досудовим розслідуванням, визначенням предмета доказування та особливостями судового розгляду;

4) розроблення практичних рекомендацій щодо розслідування конкретних категорій кримінальних правопорушень;

5) дослідження техніко-криміналістичних аспектів процесуальної діяльності та використання спеціальних знань під час досудового розслідування.

З урахуванням зазначеного доцільно визначити, які аспекти досліджуваних нами злочинів уже піддавалися комплексному аналізу науковою спільнотою [17, с. 424].

Стрімкий розвиток наукового забезпечення у межах проблематики протидії незаконному обігу зброї, організованій злочинності розпочався у 60-х рр. XX ст. Саме з цим періодом пов'язують формування та розвиток криміналістичної вибухотехніки та зброезнавства. Фундатором наукових розвідок відповідного спрямування слід вважати О. Н. Колесніченка [81; 82].

Серед криміналітету почастишали випадки торгівлею зброєю, вибуховими речовинами, боєприпасами, що загостило проблему попередження таких фактів кримінально правовими методами. Науковці зі свого боку вдавалися до теоретичного осмислення та формулювання рекомендацій щодо вдосконалення тогочасної доктрини кримінального права [175].

Набуття зброєю статусу типового знаряддя злочинів, зумовило потребу їх дослідження (зادля правильної кваліфікації дій обвинувачених). На той час

актуалізувалися наукові пошуки в межах проблематики криміналістичного дослідження зброї [154],

Кримінально-правові особливості (кримінально-правову характеристику) та питання кримінальної відповідальності за злочини, учинені із застосуванням вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин, а також пов'язаних із її незаконним обігом, були предметом досліджень таких науковців як В. Рибачук (2001) [150], М. Майстренко (2010) [108], Н. Міняйло (2012) [118].

Ретельна увага до питань криміналізації та запобігання кримінальним правопорушенням окресленого виду зумовлена тим, що протидія незаконному обігу зброї передбачає здійснення так званої подвійної превенції: перша спрямована на припинення незаконних дій зі зброєю, а друга – на тяжкі наслідки, які можуть настати в разі протиправного застосування зброї [118].

У своїй дисертації, присвяченій аналізу злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, боєприпасів і вибухових речовин, М. М. Майстренко звертає увагу на важливу проблему – неможливість чітко встановити джерело походження такої зброї. За його спостереженнями, підозрювані й обвинувачені зазвичай стверджують, що знайшли її випадково або придбали у невідомих осіб, що може свідчити про недостатню ефективність запобіжних заходів у цій сфері [108, с. 10]. Такий факт також слід оцінювати як спосіб приховування достеменно відомих каналів поширення предметів, вилучених з вільного обігу. Щоб посилити превентивний вплив ч. 3 ст. 263 КК України та підвищити рівень виявлення латентних злочинів, науковець пропонує доповнити її положеннями, які передбачають заохочення до співпраці з правоохоронними органами – наприклад, сприяння у викритті або припиненні злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, боєприпасів і вибухівки. Особливої уваги заслуговує його ініціатива щодо внесення змін до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». М. М. Майстренко пропонує офіційно закріпити можливість проведення контрольованого збуту заборонених предметів і речовин з метою виявлення злочинної діяльності, що дозволить ефективніше

документувати протиправні дії та залучати до відповідальності причетних осіб [108, с. 16].

Питання предмета доказування, розслідування та специфіки судового розгляду справ, пов'язаних із викраденням та іншими формами незаконного поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, детально розглянуто у праці М. Пінчука (2007) [131], Г. Назаренка (2019) [121], В. Комарницький (2019) [152], С. Козаченка (2023) [79] та ін.

Також дослідженню піддавалися питання, що стосуються досудового розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами та організації їх незаконного обігу, детально розглянуті в наукових дослідженнях Д. Андрєєва (2019) [1], С. Вітвіцького, О. Волобуєвої та А. Волобоєва (2021) [24], С. Перетятка (2023) [130] та ін.

Дослідженню проблематики розслідування незаконного обігу зброї з урахуванням останніх досягнень науки та техніки, присвятили свої роботи В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель зі співавторами (2010) [70], В. М. Шевчук (2011) [190], С. П. Мельниченко (2016) [116], К. Ю. Назаренко (2016) [122], О. С. Тарасенко (2017) [172], М. Г. Щербаковський і Д. В. Андрєєв (2021) [206], О. В. Ковальова (2024) [78], І. О. Кисельов (2024) [71] та багато інших.

Що стосується специфіки криміналістичної класифікації зброї, експертного дослідження зброї і загалом наукових основ використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, то ці питання детально розглядалися в низці комплексних монографічних праць, то в цьому аспекті вирізняються роботи А. Кофанова (2000) [95], Д. Гамова (2005) [35], А. Полтавського, О. Борзова та Б. Теплицького (2007) [134], Я. Новака (2007) [124], Т. Тютюнник (2008) [181], Т. Бульби (2009) [14], О. Борзова, О. Костильової, В. Кузнєцова та А. Щавелева (2011), Р. Мельник (2014) [112], В. Шаповалової (2015) [189], та ін.

Окрім цього, криміналістичному дослідженню зброї, питанням призначення експертизи зброї, слідів та обставин її застосування присвячено

праці С. Ф. Влада [26], В. І Голоботовського [37], П. П. Давидюк, І. М. Гоменюка та Р. Ю. Богуша [50], В. В. Коваленка [75], В. В. Копчі та Н. В. Копчі [91], А. В. Кофанов [94] та В. В. Арешонкова [96], Р. В. Мельника [113], Я. В. Новака [124], В. І. Тищенко та О. В. Грецьких [176], В. О. Яремчук [212] та багатьох інших. Попри наявність напрацювань щодо систематизації форм спеціальних знань, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї майже не проведено, що негативно позначається на численній сукупності теоретичних і практичних питань, що вчергове зумовлює потребу дослідження окреслених питань.

Особливості протидії організованих злочинності, злочинам, котрі вчиняють злочинними угрупованнями також детально розглянуті в наукових працях українських дослідників, зокрема, О. Байова, В. Босенка, Д. Завідонова, В. Матвійченка, А. Науменка, В. Ніжнова, М. Підболячного, В. Проскурніна, В. Ремського, В. Севрука, М. Сінетар, Ю. Сидоренка, І. Стіхарного, М. Торохтіна та багатьох інших. Тож пропонуємо за потрібне зупинитися на положеннях тих робіт, що становлять вагому наукову цінність з огляду на обраний нами предмет дослідження.

Дисертація Р. В. Мельника «Криміналістичне дослідження об'єктів, перероблених у вогнепальну зброю» (2014 р.) зосереджена на аналізі теоретичних, методичних і практичних аспектів дослідження таких об'єктів.

У роботі сформульовано понятійний апарат щодо переробленої вогнепальної зброї, а також запропоновано її класифікацію на основі наукових джерел. Особливу увагу приділено механізму слідоутворення на гільзах і снарядах, що дозволяє ідентифікувати сліди пострілу. Автор детально описує об'єкти, які зазвичай вилучають під час огляду місця події, та пропонує перелік запитань, які слід враховувати при криміналістичному дослідженні таких об'єктів [112, с. 16].

С. П. Мельниченко досліджуючи криміналістичні особливості незаконного переміщення вогнепальної зброї, виявив, що 32 % таких випадків здійснюються в межах діяльності злочинних угруповань. Це підкреслює

актуальність проблематики, що розглядається у нашому дослідженні [115, с. 10]. Цікавою є також розроблена ним тактична операція «Допущення обшуку з негативним результатом». Її суть полягає в тому, що під час обшуку одного зі співучасників злочину відстежується поведінка інших осіб, які можуть своїми діями ненавмисно вказати на місця схованок зброї або ж змінити її місцезнаходження [115, с. 13].

Дослідження Н. Є. Міняйло мають значну наукову цінність у контексті розслідування незаконного обігу зброї злочинними організаціями. Авторкою розглянуто механізми протидії транснаціональній злочинності в цій сфері, спираючись на міжнародний досвід правоохоронних органів. Крім того, у роботі наведено визначення транснаціональної незаконної торгівлі зброєю як складової нелегального обігу озброєння, що включає його продаж з порушенням міжнародних або національних норм та переміщення зброї чи її компонентів через державні кордони [118].

Попри наявність ґрунтовних наукових напрацювань, у юридичній літературі досі відсутні комплексні методичні рекомендації щодо розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учиненого організованими групами та злочинними організаціями, зокрема, не розроблено окрему криміналістичну методику їх розслідування [17, с. 425]. На нашу думку, це питання потребує окремого дослідження, з огляду на: 1) відсутність подібних наукових розвідок; 2) тривалий правовий режим воєнного стану в Україні; 3) необхідність подолання та мінімізації негативних наслідків, що можуть виникнути в умовах післявоєнної відбудови держави.

У роботі О. С. Тарасенка «Розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями» проведено теоретичне узагальнення та наведено нове вирішення наукового завдання щодо розроблення методики розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями.

На основі комплексного аналізу досліджено криміналістичні аспекти незаконного обігу вогнепальної зброї, пов'язаного з діяльністю організованих

злочинних угруповань. Виокремлено ключові елементи цього явища: об'єкт злочинних зазіхань, методи скоєння злочинів, характерні сліди, а також структура та особливості злочинних угруповань.

Установлено, що найчастіше в центрі незаконного обігу зброї опиняються пістолети, револьвери, автомати, кулемети, карабіни, снайперські гвинтівки та гранатомети. Злочинців найбільше цікавить бойова вогнепальна зброя промислового виробництва, багатозарядна, коротко- та середньоствольна, автоматичної дії, середнього калібру.

Розглянуто типові методи незаконного поводження зі зброєю, які мають три основні етапи: підготовка, безпосереднє вчинення злочину та приховування. На етапі підготовки злочинці формують угруповання, налагоджують канали постачання зброї, обирають місця для її зберігання та способи транспортування. Безпосереднє придбання здійснюється через крадіжки, шахрайство, корупційні схеми, купівлю макетів для подальшої модифікації або онлайн-торгівлю. Зброя може транспортуватися прихованими методами – у транспортних засобах, поштовими відправленнями чи навіть за допомогою дистанційно керованих пристроїв. Зберігання найчастіше відбувається у гаражах, покинутих будівлях або спеціально облаштованих схованках. Збут організовується через особисту передачу, закладки, розсилку частин окремо чи відправлення поштою. Методи приховування включають фізичне знищення доказів, використання фальшивих документів, підробку слідів та забезпечення безпеки учасників злочинного угруповання.

Досліджено характерні сліди злочинів, що поділяються на матеріальні (відбитки пальців, сліди взуття, частини зброї, кулі, документи, електронні носії), ідеальні (відображення у пам'яті свідків) та мікрочастинки. Встановлено, що структура злочинних угруповань зазвичай включає лідера, виконавців і осіб, відповідальних за матеріальну та інформаційну підтримку. У більшості таких формувань беруть участь чоловіки віком 29-39 років, які раніше були засуджені, не мають постійної роботи чи навчання.

Визначено комплекс питань, які слід встановити під час розслідування: характер злочину, структура угруповання, методи підготовки й скоєння злочину, спосіб розподілу ролей, мотивація, зв'язки з іншими кримінальними організаціями тощо. Висунуто типові слідчі версії, які варіюються залежно від конкретної ситуації: затримання осіб зі зброєю, виявлення сховищ, встановлення нелегальних інтернет-ресурсів або фактів викрадення зброї.

Окрему увагу приділено взаємодії слідчих з оперативними підрозділами, що включає обмін інформацією, планування спецоперацій, організацію розшукових заходів і застосування заходів безпеки. Розроблено тактичні рекомендації щодо проведення огляду місць злочину, обшуків, допитів та експертиз, зокрема щодо аналізу слідів зберігання і використання зброї, її походження та способів модифікації. Вченим розглянуто типові помилки під час призначення судових експертиз, такі як неналежне упакування доказів, постановка некоректних запитань експертам або ігнорування потреби в експертизах підроблених документів, частин зброї чи електронних носіїв. Загалом дослідження спрямоване на вдосконалення методів боротьби з незаконним обігом зброї та ефективного розслідування відповідних кримінальних правопорушень [172].

Дисертація А. О. Волобоєва присвячена розробленню методики розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами, а також теоретичному узагальненню та вирішенню низки наукових питань у цій сфері. Автором визначено, що криміналістична характеристика таких злочинів є ключовою інформаційною основою розслідування та структурним елементом для розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності слідства. Криміналістична характеристика злочинів у сфері незаконного обігу зброї визначається ним як система взаємопов'язаних криміналістично значущих даних, що охоплюють предмет посягання, способи та місця вчинення злочину, особу злочинця та типові сліди злочинної діяльності. Вперше вченим проведено систематизацію та класифікацію таких характеристик, зокрема:

- поділ ручної вогнепальної зброї та бойових припасів за рівнем попиту в кримінальному середовищі;
- групування способів вчинення злочинів залежно від стану незаконного обігу;
- виокремлення типових механізмів та місць учинення злочину;
- створення соціально-психологічного портрета особи, що займається незаконним обігом зброї;
- класифікація типових слідів злочину залежно від механізму та обстановки його вчинення.

У науковій праці А. О. Волобоєва також окреслено особливості початкового та наступного етапів розслідування, розроблено типові слідчі ситуації та алгоритми їх розв'язання. Вперше здійснено класифікацію слідчих ситуацій початкового етапу за критерієм повноти інформації про злочин, особу підозрюваного та об'єкти озброєння:

1. Повна інформація про всі ключові елементи злочину.
2. Обмежена інформація, що потребує уточнення.
3. Фрагментарні дані, які дозволяють сформулювати лише загальне уявлення.
4. Відсутність конкретних даних, що ускладнює розслідування.

Залежно від розвитку подій та позиції підозрюваного під час допиту визначено типові слідчі ситуації на наступному етапі розслідування: 1) 89 % підозрюваних визнають провину та дають свідчення; 2) 6,2 % визнають вину, але відмовляються від дачі показань; 3) 2,5 % заперечують свою причетність, але дають свідчення; 4) 1,3 % частково визнають вину; 5) 0,8 % повністю заперечують вину та відмовляються відповідати на запитання; 6) 0,2 % повністю відмовляються від дачі показань.

Вченим розроблено організаційно-практичну модель розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї, яка включає:

- 1) аналіз вихідної інформації;
- 2) висунення версій;

- 3) формування цілей і тактичного напрямку розслідування;
- 4) визначення ресурсів та сил;
- 5) складання письмового плану (за необхідності);
- 6) контроль і корекцію слідчих (розшукових) дій.

Встановлено комплекс обставин, що підлягають доказуванню під час розслідування, зокрема:

- фактичні обставини злочину (час, місце, спосіб, сліди, предмет посягання);
- причиново-наслідкові зв'язки, особи свідків і потерпілих, характер завданої шкоди;
- дані про підозрюваного, його мотиви та можливих спільників;
- підстави для звільнення від відповідальності чи пом'якшення покарання;
- додаткові фактори, що впливають на тяжкість злочину або процесуальні рішення.

Також А. О. Волобоєв сформулював низку рекомендацій щодо тактики проведення ключових слідчих (розшукових) дій, зокрема: 1) тактика огляду місця події, із залученням інспектора-криміналіста та фахівців у сфері балістики; 2) особливості обшуку, зокрема доцільність залучення спеціаліста-психолога для аналізу поведінки підозрюваного; 3) класифікація груп осіб, які підлягають допиту, та розробка кола питань для кожної категорії; 4) важливість своєчасного призначення судових експертиз та залежність їхньої якості від належного збору матеріалів.

Серед судових експертиз, які використовуються в розслідуванні, ученим виокремлено:

- балістичну,
- трасологічну,
- дактилоскопічну,
- молекулярно-генетичну,
- вибухотехнічну,

- судово-хімічну.

Наголошено на необхідності ширшого використання мистецтвознавчої, комп'ютерно-технічної, одорологічної та фоноскопичної експертиз. Автор обґрунтовує необхідність прийняття законів «Про зброю та бойові припаси» та «Про заходи протидії незаконному обігу зброї», а також пропонує внести зміни до КПК України шляхом доповнення ч. 2 ст. 242 положенням про встановлення належності об'єктів озброєння.

Задля усунення неоднозначності термінології у дисертації запропоновано законодавчі визначення ключових понять:

- ручна вогнепальна зброя – пристрій, призначений для ураження цілі на відстані або подачі сигналу шляхом здійснення пострілу за рахунок тиску газів, що утворюються під час згоряння пороху або його замінників.
- основні частини ручної зброї – ствол, рамка (ствольна коробка), затвор або барабан.
- бойові припаси – унітарні або спеціальні патрони, придатні до одноразового використання для ураження цілі або подачі сигналу [28].

Таким чином, дисертація має комплексний характер і спрямована на вдосконалення методики розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї та боєприпасів, а також на розроблення законодавчих ініціатив для більш ефективної боротьби з такими правопорушеннями.

У дисертації С. Козаченка досліджено як теоретичні, так і практичні аспекти доказування у кримінальних справах, що стосуються незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів. Автор доводить, що основою цього процесу є фундаментальні принципи теорії доказів, зокрема поняття доказування, його межі, структура доказового процесу, властивості доказів, стандарти кримінально-процесуального доказування тощо. Розкрито комплексне значення поняття «злочини у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів» і наголошено на необхідності чіткого дотримання кримінально-процесуальних норм при ініціюванні досудового розслідування таких правопорушень. Визначено підстави для початку розслідування та категорії обставин, що

підлягають доказуванню. Окрему увагу автором приділено слідчим (розшуковим) та негласним слідчим (розшуковим) діям, їх значенню в процесі збирання доказів. Вказано, що криміналістична характеристика незаконного обігу зброї дозволяє сформулювати систему типових слідчих (розшукових) дій, де ефективно планування та правильний вибір тактичних прийомів на різних етапах розслідування сприяє отриманню достовірних і допустимих доказів. Також запропоновано розглядати заходи забезпечення кримінального провадження не лише як інструменти створення умов для ефективного збору та дослідження доказів, а й у деяких випадках як безпосередні засоби доказування [79].

У досліджувану нами проблематику вагомий внесок здійснив С. А. Перетятко (2023). У позитивному аспекті слід відмітити той факт, що ним досліджено сучасний стан наукової розробки питань, пов'язаних із розслідуванням кримінальних правопорушень за ст. 263-1 КК України. Обґрунтовано необхідність вирішення низки теоретичних і практичних проблем, зокрема щодо визначення складових криміналістичної характеристики цих правопорушень, типових слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування, специфіки взаємодії слідчих із оперативними підрозділами, а також організаційно-тактичних аспектів проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій. Окремо розглянуто роль спеціальних знань у цьому процесі.

Запропоновано вченим криміналістичну характеристику злочинів, що включає взаємопов'язані динамічні ознаки, такі як предмет, спосіб та обстановка вчинення злочину, слідову картину й особу злочинця. Визначено місця, де найчастіше здійснюється незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї та боєприпасів, а також систематизовано основні способи та мотиви таких злочинів. Складено криміналістичний портрет злочинця.

Також С. А. Перетятком розроблено класифікацію типових слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування, зокрема:

- 1) виявлення факту незаконного переміщення чи використання зброї, коли є сумніви щодо її походження;

2) наявність слідів злочину, але відсутність інформації про особу злочинця;

3) встановлення особи підозрюваного, який заперечує свою причетність або переховується;

4) наявність зізнання від підозрюваного.

На підставі цієї класифікації виокремлено основні слідчі версії, що підлягають перевірці (щодо способу вчинення злочину, особи злочинця, його можливих спільників, а також інших пов'язаних правопорушень). Визначено алгоритм дій слідчого та оперативних підрозділів, що включає слідчі та негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи та заходи забезпечення кримінального провадження.

С. А. Перетятком обґрунтовано ефективність різних форм взаємодії правоохоронних органів, зокрема:

- організацію та виконання слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій;
- створення слідчо-оперативних груп;
- спільне планування тактичних операцій;
- використання аналізу інформації, моніторингу комп'ютерних мереж та інших методів. Класифіковано взаємодію слідчих та оперативних підрозділів на внутрішньовідомчу, міжвідомчу та міжнародну.

Науковцем проаналізовано тактичні особливості проведення ключових слідчих (розшукових) дій: огляду, допиту, обшуку, впізнання, освідчування та слідчого експерименту. Запропоновано їх оптимальні методики, зокрема:

- класифікацію об'єктів огляду (фрагменти матеріального середовища, речові об'єкти, сліди злочину);
- доцільність взаємодії з фахівцями в галузях балістики, вибухотехніки, комп'ютерних технологій та електрозв'язку під час аналізу цифрових носіїв і проведення обшуків;
- специфіку допиту підозрюваних та свідків, у тому числі тактику одночасного допиту кількох осіб і допиту в суді за ст. 225 КПК України;

- застосування тактичних прийомів обшуку (раптовість, забезпечення контролю за територією, пропускний режим, тактичні маневри);
- можливість проведення слідчого експерименту для перевірки навичок злочинця щодо модифікації зброї, встановлення фактів зберігання або транспортування зброї.

Наголошено на доцільності використання спеціально обладнаних приміщень для пред'явлення особи для впізнання, а також можливості впізнання за голосом та мовленням. Обґрунтовано важливість негайного проведення освідування після затримання для фіксації слідів злочину.

Розглянуто спектр судових експертиз, що призначаються при розслідуванні цієї категорії злочинів:

- судово-балістичну,
- вибухотехнічну,
- молекулярно-генетичну,
- дактилоскопічну,
- трасологічну,
- судово-хімічну. Доведено ефективність використання ще й інших експертиз, зокрема комп'ютерно-технічної, мистецтвознавчої, одорологічної та фоноскопичної. С. А. Перетятком також запропоновано вдосконалення законодавства, зокрема уточнення диспозиції ст. 263¹ КК України щодо кримінальної відповідальності за переробку бойових припасів, вибухових речовин або пристроїв. Також обґрунтовано необхідність надання слідчим права ухвалювати рішення про проведення освідування в межах ст. 241 КПК України [130].

Отже, представники наукової спільноти створили вагоме підґрунтя для вдосконалення науково обґрунтованих рекомендацій щодо розслідування незаконного обігу зброї. Водночас, окремі положення, сформульовані вченими, викликають деякі сумніви, адже характеризуються малодослідженістю, неузгодженістю і навіть є суперечливими.

На нашу думку, потребує активізації у подальших наукових пошуках питання щодо:

- 1) визначення поняття злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами, злочинними організаціями;
- 2) розкриття змістовних ознак елементів їх криміналістичних характеристик з огляду на сучасні тенденції воєнно-політичної та криміногенної обстановки;
- 3) визначення проблемних питань реєстрації початку розслідування;
- 4) актуалізація сучасних підходів до типізації слідчих ситуацій, що складаються на початковому та наступному етапах розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до яких причетні злочинні угруповання;
- 5) розроблення рекомендацій щодо досягнення цілей слідчих (розшукових) дій, а також застосування ефективних тактичних прийомів під час їх проведення;
- 6) визначення особливостей призначення семантико-текстуальної експертизи як однієї з форм використання спеціальних знань для кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинюваних вербальним способом, у тому числі для доказування наявності сталих зв'язків між членами злочинного угруповання тощо.

Під час побудови криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні члени ОГ та ЗО, важливо забезпечити наукову розробленість таких елементів:

- 1) криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень;
- 2) зміст та узагальнений аналіз елементів криміналістичної характеристики злочинів цього виду;
- 3) особливості початкового етапу розслідування;
- 5) обставини, що підлягають встановленню під час розслідування;
- 6) проблемні аспекти розслідування на наступному етапі із виокремленням типових слідчих ситуацій, побудовою слідчих версій, визначенням завдань

розслідування та відповідних алгоритмів проведення слідчих (розшукових) і процесуальних дій;

7) тактичні особливості проведення процесуальних дій і використання спеціальних знань (загальні підходи, труднощі та особливості їх практичної реалізації).

До вказаних елементів також може бути актуальним включення таких аспектів, як планування, організація та науково-технічне забезпечення розслідування; особливості взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження; а також особливості криміналістичної профілактики таких правопорушень [44, с. 82]. Ці елементи, у контексті нашого дослідження матимуть факультативний характер, насамперед у зв'язку із обмеженістю обсягів даного дослідження, його видом і характером праць такого виду.

1.2. Криміналістична класифікація злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями

Проблема незаконного обігу зброї має багатовимірний характер і охоплює як аспекти її виробництва, так і розповсюдження. Вогнепальна зброя виготовляється та реалізується як у легальному, так і в нелегальному секторі, що значно ускладнює процес її ідентифікації та простеження. Особливо проблематично те, що значна частина зброї спочатку надходить на ринок цілком легально, а згодом опиняється в тіньовому обігу. Сучасні канали збуту, аналогічно до інших незаконних товарів і послуг, активно використовуються для торгівлі вогнепальною зброєю, що сприяє зростанню її незаконного обігу та створює додаткові труднощі для контролю та виявлення.

Цю багатогранність зумовлюють такі чинники, як: складність моніторингу переміщення зброї, поява нових способів (каналів) її нелегального розповсюдження, відсутність уніфікованої законодавчої бази, а також

нерегулярний характер незаконної реалізації зброї, яка, попри свою епізодичність, має довготривалі наслідки.

Організовані злочинні угруповання використовують переваги сучасних технологій, водночас не відмовляючись від традиційних каналів і ринків збуту. Наприклад, фіксуються випадки використання поштових служб для переправлення вогнепальної зброї, зокрема шляхом розділення її на складові частини з метою ускладнення виявлення. Сучасна глобалізаційна модель сприяє розвитку транснаціональної злочинності та тероризму, включно з кіберзлочинністю, наркотрафіком, торгівлею людьми, релігійним та ідеологічним радикалізмом, незаконною міграцією, легалізацією злочинних доходів, розповсюдженням зброї масового ураження тощо. Усі ці явища можуть бути тісно пов'язані з нелегальним обігом зброї.

З огляду на потенційні ризики, які несе в собі ця проблема, уряди країн і міжнародні інституції визнають незаконний обіг зброї серйозною загрозою національній безпеці та перешкодою досягненню стратегічних державних інтересів. Наприклад, Ціль сталого розвитку №16, яка спрямована на підтримку мирного та інклюзивного суспільства, прямо передбачає необхідність значного скорочення потоків незаконної зброї до 2030 року. Відповідно, міжнародна спільнота акцентує увагу на моніторингу обігу такої зброї, а також на зборі уніфікованих даних щодо вилучених, знайдених або зданих одиниць озброєння.

У Стратегії національної безпеки України наголошується, що низький рівень соціального добробуту провокує недовіру до державних інституцій, сприяє насильству та радикалізації суспільства, що, своєю чергою, стає підґрунтям для політичного екстремізму, діяльності незаконних збройних формувань і поширення терористичних ідей [167]. Незаконний обіг зброї лише поглиблює ці загрози, тоді як його зменшення може мати зворотний ефект — підвищити рівень безпеки, стабільності та соціального розвитку.

Особливої уваги заслуговує той факт, що нелегальний обіг зброї не тільки є самостійною загрозою, а й підсилює інші ризики для національної безпеки. Наприклад, у країнах Латинської Америки він сприяє зростанню збройних

конфліктів між угрупованнями, а в Європі — загострює проблему тероризму. В Україні ж незаконний обіг зброї взаємопов'язаний із проявами гібридної агресії з боку РФ, сепаратизмом та іншими дестабілізуючими чинниками [201].

Відтак кожен орган і підрозділ сил безпеки в межах своєї професійної діяльності, відповідно до повноважень, передбачених законом, вживає заходи щодо виявлення ознак кримінальних правопорушень, їх припинення, розслідування та запобігання. Важливу роль у протидії злочинам цієї категорії, а також кримінальним правопорушенням, де вогнепальна зброя виступає як типові знаряддя їх учинення, відіграють органи НПУ.

Наукові підходи до визначення сутності злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, дещо різняться. У широкому значенні незаконний обіг зброї, зокрема, вогнепальної, охоплює процеси, що включають її виробництво, подальший рух від виробника (як державного, так і кримінального), передачу кінцевому споживачу (легальному або нелегальному), використання, підтримання у справному стані, зміну власника та остаточне знищення [99, с. 251].

Аналіз дефініції поняття «незаконний обіг», дозволяє вказати про множинність способів і форм, у яких його може бути вчинено. Відповідальність за незаконне носіння вогнепальної зброї, тобто без належного дозволу, передбачена статтею 263 КК України. У Постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» уточнюється, що незаконне носіння вогнепальної (крім гладкоствольної мисливської) або холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи пристроїв є умисними діями, учиненими без передбаченого законом дозволу, які полягають у переміщенні цих об'єктів особою при собі — у руках, одязі, сумці, транспортному засобі тощо [140].

Аналогічний підхід відображений і в міжнародно-правових документах, ратифікованих Україною. Зокрема, у Протоколі проти незаконного виготовлення

та обігу вогнепальної зброї, її частин і компонентів, а також боєприпасів, що є доповненням до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (далі – Протокол), який набув чинності для України 4 липня 2013 року. У Протоколі термін «незаконний обіг» охоплює ввезення, вивезення, придбання, збут, доставку, транспортування або передачу вогнепальної зброї, її частин і боєприпасів між державами-учасницями без відповідного дозволу хоча б однієї зі сторін або без належного маркування згідно зі статтею 8 Протоколу. Відповідно до пункту b частини 1 статті 5 Протоколу, держави-учасниці, зокрема Україна, зобов'язані впровадити законодавчі та інші заходи для криміналізації умисних дій, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, її компонентів та боєприпасів [142].

Щодо визначення конкретних складів кримінальних правопорушень, які можуть бути віднесені до категорії пов'язаних із незаконним обігом зброї, то тут спостерігається певна полеміка серед учених, адже законодавець при віднесенні їх до певної групи послуговувався родовим об'єктом, на які посягає злочин, через що фактично вони розпорошені у різних розділах особливої частини КК України. Наприклад, В. М. Кучер пропонує включати до цієї групи факти розкрадання вогнепальної зброї, які здійснюються шляхом крадіжки, грабежу, розбою, шахрайства, привласнення чи розтрати [106, с. 309-310]. Окрім цього, вітчизняні вчені серед форм незаконного обігу зброї виділяють такі протиправні дії, як носіння, зберігання, придбання, виготовлення, передача та збут [100].

Вчені пропонують до тих, що пов'язані з незаконним обігом зброї, відносити традиційно ті, що посягають на громадську безпеку та громадський порядок (ст. ст. 262-264 КК України) [101;117]. Вивчення окремих позицій дозволяє наголосити на деякій неузгодженості, тобто дискусійності у вирішенні цієї проблематики.

Так, І. І. Шинкаренко вказує, що до пов'язаних із незаконним обігом зброї слід відносити ті, що включають злочини у сфері встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) (наприклад, ст. 410 КК України) [200, с. 170]. Відповідно до позиції іншого вченого сюди ж слід відносити, ще й окремі

делікти, передбачені розділом, що охоплює кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності (зокрема передбачене ст. 201 КК України) [183, с. 232]. Відповідно до позиції А. А. Вознюка та В. В. Арешонкова сюди ж слід відносити окремі «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» (зокрема, ст. 440 КК України) [27, с. 19].

Також зустрічаються позиції, відповідно до яких, до пов'язаних із незаконним обігом зброї слід відносити:

- бандитизм (ст. 257 КК України);
 - постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням (ч. 3 ст. 260 КК України);
 - незаконне позбавлення волі, що вчинене із застосуванням зброї;
 - хуліганство або вчинення злочинів проти життя чи здоров'я особи, із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого чи заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень;
 - втечу з місця позбавлення волі або з-під варти, поєднану із заволодінням зброєю чи використанням [103, с. 28-42].
- Плюралізм наукових позицій у межах цієї проблематики, на нашу думку, лише вчергове актуалізує потребу її дослідження.

У навчальному посібнику, підготовленому професорами Р. Л. Степанюком і В. О. Гусевою, до злочинів досліджуваних нами, окрім визначених вище також віднесено ще і кримінальні правопорушення:

- передбачене ст. 333 КК України «Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю», предметом якого окрім іншого, може бути ще і зброя;
- криміналізоване у ст. 440 КК України «Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення» [166].

Окрім цього, В. О. Гусева запропонувала в основу криміналістичної класифікації злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї покласти форму

вини (як кримінально-правовий критерій) та спосіб учинення злочину (як криміналістично значущий показник). виступають основними підставами для криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї. На підставі врахування особливостей форми вини, зокрема, що вчиняються умисно й основних способів учинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї авторка виокремлює:

1. Незаконне заволодіння зброєю, зокрема:

- привласнення, викрадення (ч. 1, 2 ст. 262; ст. 410 КК України);
- розбій (ч. 3 ст. 262; ч. 4 ст. 410 КК України);
- вимагання (ч. 1, 3 ст. 262; ст. 410 КК України);
- зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 201; ч. 2 ст. 262; ч. 2 ст.

410 КК України);

- шахрайство (ч. 1 ст. 262; ст. 410 КК України);
- незаконне придбання, передача, збут (ст. 263; ст. 440 КК України).

2. Незаконне виготовлення або модифікацію зброї, що охоплює:

- виготовлення, переробку, ремонт, виробництво (ч. 2 ст. 263; ст. 263-1; ст. 265-1; ст. 440 КК України);

- фальсифікацію, зміну або знищення маркування (ст. 263-1 КК України);

- умисне знищення або пошкодження (ст. 411 КК України).

3. Незаконне зберігання (ч. 1 ст. 263; ст. 440 КК України).

4. Незаконне переміщення, включаючи носіння, транспортування, перевезення, пересилання, передача, переміщення, у тому числі через митний кордон (ст. 201, 263, 269, 333, 440 КК України).

Кримінальні правопорушення, вчинені з необережності, відповідно до позиції вченої, охоплюють:

- недбале зберігання (ст. 264 КК України);
- порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення (ст. 267 КК України);
- необережне знищення або пошкодження (ст. 412 КК України);

- втрата або псування (ст. 413 КК України);
- порушення правил поводження зі зброєю (ст. 414 КК України).

Особливу увагу авторка звертає на відмінності у вчиненні та розслідуванні таких правопорушень у мирний час та в умовах правового режиму особливого періоду чи воєнного стану. У таких випадках обставини — як-от «особливий період», «воєнний стан» або «бойова обстановка» — виступають обтяжуючими або кваліфікуючими ознаками (наприклад, у ст. 410, 411, 413 КК України) [166, с. 177-178].

На підставі врахування положень, відображених у низці нормативно-правових джерел, Д. В. Андрєєв зазначає, що злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї, мають визначальні риси, серед яких належність до протиправних діянь, об'єднання спільними кримінально-правовими ознаками, такими як підвищена суспільна небезпека, а також те, що предметом їх злочинного посягання є зброя будь-якого виду. Вказаний підхід покладено в основу розробленої класифікації злочинів цієї групи, що базується на кримінально-правових і криміналістичних ознаках. Автор виокремлює групу умисних злочинів, які вчинено:

- 1) шляхом незаконного заволодіння (збуту), зокрема:
 - а) привласнення, викрадення (ч. 1, ч. 2 ст. 262, ст. 410 КК України);
 - б) розбій (ч. 3 ст. 262, ч. 4 ст. 410 КК України);
 - в) вимагання (ч. 1, ч. 3 ст. 262, ст. 410 КК України);
 - г) зловживання, використання службовим становищем (ч. 2 ст. 201, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 410 КК України);
 - г) шахрайство (ч. 1 ст. 262, ст. 410 КК України);
 - д) придбання, передача, збут (ст. 263, ст. 440 КК України);
- 2) способи незаконного виготовлення, зміни:
 - а) виготовлення, переробка, ремонт, розроблення, виробництво (ч. 2 ст. 263, ст. 263-1, ст. 265-1, ст. 440 КК України);
 - б) фальсифікація, видалення чи зміна маркування (ст. 263-1 КК України);
 - в) умисно знищення або пошкодження (ст. 411 КК України);

3) способи незаконного зберігання (ч. 1 ст. 263, ст. 440 КК України);

4) форми незаконного переміщення: носіння, транспортування, перевезення, пересилання, передача, переміщення (ст.ст. 201, 263, 269, 333, 440 КК України).

До злочинів з необережною формою вини Д. В. Андрєєв відніс:

– недбале зберігання (ст. 264 КК України);

– порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення (ст. 267 КК України);

– необережне знищення або пошкодження (ст. 412 КК України);

– втрата або зіпсування (ст. 413 КК України);

– порушення правил поведінки (ст. 414 КК України) [1, с. 43-44].

Колективом авторів Міжнародної академії управління персоналом у роботі «Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів» приведено такі різновиди злочинів, котрі належать до сфери незаконного обігу вогнепальної зброї або боєприпасів:

«1) незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ч. 2 ст. 146 КК України);

2) бандитизм (ст. 257 КК України);

3) терористичний акт (ст. 258 КК України);

4) сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4 КК України);

5) створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ч. 3 ст. 260 КК України);

6) масові заворушення (ст. 294 КК України);

7) хуліганство (ч. 4 ст. 296 КК України);

8) перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України);

9) опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ч. 2 ст. 404 КК України);

10) погроза або насильство щодо начальника (ч. 4 ст. 405 КК України);

11) порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ч. 3 ст. 406 КК України);

12) перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426-1 КК України);

13) найманство (ст. 447 КК України);

14) контрабанда (ст. 201 КК України);

15) створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ч. 2 ст. 260 КК України);

16) викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем (ст. 262 КК України);

17) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України);

18) дезертирство (ч. 2 ст. 408 КК України);

19) викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК України);

20) умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411 КК України);

21) необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 КК України);

22) втрата військового майна (ст. 413 КК України);

23) порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК України) тощо» [8, с. 69-71].

На підставі викладеного можна зробити висновок, що вчені доволі широко тлумачать поняття злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, відносячи до

таких і ті, у яких вогнепальна зброя та боєприпаси є знаряддями вчинення, а не тільки предметом злочину. Однак такий широкий підхід не узгоджується з цілями нашого дослідження, тому детально на його аналізі ми зупинятися не вважаємо за потрібне.

Вказують науковці і про можливість виокремлення групи кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним переміщенням вогнепальної зброї. С. П. Мельниченко пропонує під незаконним переміщенням вогнепальної зброї в широкому розумінні визначати будь-яку зміну її місцезнаходження без належного дозволу — незалежно від способу — на територію держави, з її території, в межах держави або транзитом через неї, зокрема через митний кордон України з обходом митного контролю або із приховуванням від нього [116, с. 28]. Можливість класифікації незаконного переміщення вогнепальної зброї науковець допускає за такими критеріями:

1. За територіальною ознакою переміщення:

- на територію держави;
- з території держави;
- в межах території держави;
- транзитом через територію держави. Привертає увагу у цьому аспекті той факт, що переміщення зброї через державний кордон (на територію, з території або транзитом) має окреме правове регулювання, що підтверджується нормою статті 201 КК України, яка передбачає відповідальність за такі діяння. Додатково, частина 2 статті 216 КПК України відносить розслідування таких правопорушень до компетенції слідчих органів Служби безпеки України (далі – СБУ), тоді як незаконне переміщення зброї в межах території України розслідується слідчими НПУ.

2. За метою переміщення:

- кримінальне переміщення (з метою продажу, підготовки до вчинення злочину, озброєння організованих злочинних угруповань тощо);

- некримінальне переміщення (наприклад, для полювання, тривалого зберігання, ремонту легальної зброї з використанням окремих компонентів тощо).

3. За способом переміщення:

- переміщення при собі (в одязі, сумці, руках, валізі тощо);
- у транспортному засобі, яким пересувається особа;
- приховане переміщення за допомогою стороннього транспорту;
- із використанням природних умов (наприклад, сплав по річці, повітряні кулі тощо);
- із залученням спеціально дресированих тварин;
- через спеціально обладнані тунелі;
- за допомогою дистанційно керованих або автоматизованих засобів.

4. За частотою переміщення:

- одноразове;
- багаторазове;
- ситуативне.

5. За характером координації дій:

- індивідуальне (одиначне);
- синхронне (одночасне).

Окрім вищезазначених, існують й інші можливі критерії, наприклад:

- кількісний склад учасників (індивідуальне чи групове переміщення);
- час здійснення дій (пора року або доби);
- ступінь поінформованості виконавця (особа обізнана або не обізнана щодо цілей і учасників переміщення зброї).

На нашу думку, підхід Д. В. Андрєєва є найбільш вдалим і доцільним для дослідження злочинів, що належать до обраної нами групи. Водночас варто зазначити, що ці злочини матимуть характерні особливості, зумовлені тим, що об'єктом нашого дослідження є лише ті суспільно небезпечні діяння, до вчинення яких вдаються члени організованих груп і злочинних організацій.

Зауважимо, що проблеми криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень досліджували в своїх наукових доробках В. І. Бойко-Джумеля [10], В. О. Гусєва [41-43], В. А. Журавель [55], А. П. Запотоцький [61], С. О. Книженко [72], Ю. Б. Комаринська [84], О. В. Пчеліна [144; 146], Д. І. Снітко [160], Р. Л. Степанюк [165], В. М. Твердохліб [173], С. С. Трач [179], Б. В. Щур [208] та ін.

Спираючись на статистичні дані правоохоронних органів та результати анкетування представників НПУ, можна стверджувати, що серед злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених членами організованих груп та злочинних організацій, найпоширенішими є кримінальні правопорушення, передбачені статтями 201, 262, 263, 263-1, 264, 410, 411 Кримінального кодексу України. До цієї ж групи належать і кримінальні правопорушення, передбачені ч. 3 ст. 260 КК України, ст.ст. 269, 440 КК України, проте їх частка в загальній кількості облікованих злочинів і кримінальних проступків є незначною. З огляду на положення статті 12 КК України, усі зазначені правопорушення належать до категорії злочинів, оскільки передбачають покарання у вигляді позбавлення волі [16, с. 121-122, 124].

Чисельність злочинів, що увійшли до досліджуваної нами групи, дозволяє провести їх криміналістичну класифікацію. Класифікація як науковий інструмент є невід'ємною складовою будь-якої галузі знань, оскільки вона забезпечує основу для системного вивчення різноманітних об'єктів, явищ і процесів. Кримінальні правопорушення також не є винятком із цього загального правила (методу дослідження правових явищ).

У межах криміналістики класифікаційний підхід відіграє особливо важливу роль у вивченні злочинної діяльності. Завдяки йому формуються впорядковані системи понять і термінів, що дають змогу розглядати кримінальні правопорушення як об'єкти наукового дослідження. Це, своєю чергою, створює підґрунтя для більш глибокого аналізу окремих категорій злочинів, сприяє уніфікації термінології та розробці ефективних практичних рекомендацій для їх розслідування [180, с. 115].

Узагальнення теоретичних підходів українських вчених, які системно підходять до визначення специфіки й особливостей криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень дозволяє констатувати, що апробованим є покладення в основу цього методу кримінально-правового, і криміналістичного критеріїв [55; 56; 41; 42; 68; 82; 144; 193; 209].

У контексті злочинів, досліджуваних нами, особливу увагу слід приділяти специфіці злочинних угруповань. На підставі врахування ознак організованої злочинної групи виокремлюють чотири основні категорії ОГ та ЗО:

1. За організованістю:

- чітка ієрархічна побудова з розвиненою управлінською структурою;
- існування внутрішніх правил поведінки, дисциплінарних заходів та механізмів контролю;
- наявність керівника (лідера, організатора), який координує діяльність групи;
- розподіл ролей і функцій між учасниками відповідно до планованої злочинної діяльності.

2. Характер злочинної діяльності:

- системність, планомірність і конспірація дій;
- спільна злочинна мета, спрямована на отримання максимального прибутку;
- тривалий, постійний характер діяльності;
- спроби встановити зв'язки з іншими регіонами чи угрупованнями;
- поширення антисоціальної ідеології серед членів та оточення;
- вчинення нетипових або особливо небезпечних злочинів (викрадення людей, торгівля людьми, незаконна трансплантація органів тощо);
- використання зв'язків у правоохоронних органах для прикриття незаконної діяльності.

3. Ознаки матеріального забезпечення:

- високий рівень технічної оснащеності групи;
- застосування сучасної техніки, транспорту, вогнепальної зброї;

фінансова спроможність підтримувати не лише діяльність групи, а й утримання її членів та їхніх родин.

4. Механізми захисту та протидії зовнішньому контролю:

- корупційні зв'язки з представниками державних органів та правоохоронців;
- систематичне планування заходів з протидії розслідуванням та викриттю;
- впровадження внутрішніх механізмів уникнення соціального контролю (анонімність, прихованість, тиск на свідків тощо) [186, с. 32-33].

Наявність хоча б однієї з вищезазначених ознак вказує на стійкість об'єднання, що є ключовим критерієм його організованості у кримінально-правовому розумінні.

Вчені вказують, що в цьому контексті доцільно вести мову про такі кримінально-правові форми організованих злочинних формувань:

1. Організовану групу (ч. 3 ст. 28 КК України);
2. Злочинну організацію (ч. 4 ст. 27, ст. 255 КК України);
3. Озброєну банду (ст. 257 КК України);
4. Терористичну групу (ст. 258³ КК України);
5. Терористичну організацію (ст. 258³ КК України);
6. Незаконне воєнізоване формування (ст. 260 КК України);
7. Незаконне збройне формування (ст. 260 КК України).

Організовані злочинні угруповання можуть бути причетними до злочинів, які охоплюють майже всі розділи Особливої частини КК України. Водночас щодо особливостей їх кримінологічної класифікації, то тут слід звернути увагу на те, що їх може бути розподілено за структурою, стійкістю, характером дій на:

1. Просту організовану групу, що складається з 2–4 осіб, де відсутня чітка структура, підпорядкованість і лідер. Найчастіше такі групи схильні до вчинення майнових злочинів (крадіжок, шахрайства, грабежів).

2. Структуровану організовану групу, що має ієрархію, стійкість і чітке керівництво, чисельно складається з 5–10 і більше осіб. Їй притаманна постійна злочинна діяльність з майновим або насильницьким характером, а також вона взаємодіє з іншими кримінальними елементами і вдається до приховування своєї

кримінально-протиправної діяльності (підроблює офіційні документи, збуває крадене тощо).

3. Організоване злочинне угруповання, що включає десятки або сотні учасників. Йому притаманні низький рівень централізації, але з наявною ієрархією, а кримінальна протиправна діяльність охоплює контроль територій, вимагання, участь у легальному бізнесі.

4. Банду – озброєну групу, створену для нападів, що має високий рівень організації, для реалізації свого злочинного умислу використовує зброю. Вона може бути таких видів:

- 1) *класична банда* — напади на банки, квартири, магазини;
- 2) *спеціалізована банда* — зосереджена на одному-двох видах злочинів;
- 3) *банда-«замовники»* — виконує злочини на замовлення, діє конспіративно.

5. Мафіозне об'єднання поєднує легальну та незаконну діяльність, використовує недоліки правової системи для отримання надприбутків, має тісні зв'язки з органами влади, діє через підконтрольні бізнес-структури, керується колегіальною групою лідерів, має значну кількість виконавців [127, с. 49-53].

За масштабом злочинної діяльності ОГ та ЗО розрізняють регіональні, міжрегіональні, національні, транснаціональні (міжнародні) об'єднання [92].

У науковій літературі традиційно класифікацію злочинів можуть здійснювати за різними критеріями, зокрема:

1. За ознаками суб'єкта злочину:
 - за формою вчинення: одноосібні чи групові;
 - за кратністю: вчинені вперше або повторно;
 - за характером зв'язку з об'єктом: особа перебуває або не перебуває в особливих відносинах із безпосереднім об'єктом посягання.
 - за віком суб'єкта: дорослі особи або неповнолітні.
 - за статтю: чоловіками чи жінками (ця класифікація є обмеженою й застосовується лише до злочинів, притаманних конкретній статі).

2. За ознаками об'єкта злочину:

- за особливостями потерпілого;
- за характеристикою предмета посягання;
- за місцезнаходженням предмету посягання;
- за способами та засобами охорони предмета посягання.

3. За об'єктивною стороною:

- за способом учинення злочину;
- за способами приховування, якщо вони не є частиною самого способу

вчинення.

4. За суб'єктивною стороною:

- учинені із заздалегідь обдуманим умислом;
- умисел, що виник спонтанно [72, с. 472-474].

Ураховуючи викладене, на нашу думку, злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї, до вчинення яких вдаються члени ОГ та ЗО, можуть бути класифіковані на:

1. За особливостями роду занять (професійного досвіду) членів ОГ та ЗО:

- вчинені злочинними угрупованнями, до складу яких входять службові особи;
- учинені злочинними угрупованнями, до складу яких входять особи із досвідом участі у бойових діях;
- учинені злочинними угрупованнями, до складу яких увійшли колишні співробітники правоохоронних органів;
- учинені злочинними угрупованнями, члени яких не мають досвіду провадження правоохоронної діяльності або військової служби.

2. За особливостями мотиваційної діяльності членів ОГ та ЗО:

- злочини, учинені з корисливих мотивів;
- злочини, скоєні з ідейних мотивів;
- злочини, скоєні з антидержавно-політичних мотивів.

3. За особливостями місця вчинення злочинів:

- які вчиняються на території однієї держави або мають транснаціональний характер;

- які реалізуються на об'єктах, де виготовляються, зберігаються, використовуються зброя та боєприпаси або на інших об'єктах (приміщеннях).

4. За особливостями і місцем незаконного обігу зброї в структурі механізму злочинної діяльності членів ОГ та ЗО:

- для яких обіг зброї не є основним видом діяльності;
- для яких організація незаконного обігу зброї, боєприпасів основний вид діяльності;
- для яких обіг зброї не є основним видом діяльності, однак вона є знаряддям учинення інших злочинів, у тому числі, скоєних на замовлення;
- які причетні до незаконного обігу колекційної зброї, тобто яка має історичну, художню, антикварну, етнографічну і наукову цінність та ін.

Особливостями злочинів досліджуваного нами виду є те, що вони завжди вчиняються умисно, адже члени ОГ та ЗО і об'єднуються з метою їх учинення, водночас необережна форма вина може мати місце в контексті дослідження окремих видів злочинів, які вчиняються окремими членами угруповання.

1.3. Зміст криміналістичної характеристики злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями

Визначивши перелік тих злочинів, що вчиняються членами організованих груп і злочинних організацій, і пов'язані з незаконним обігом зброї, можна перейти до аналізу їх криміналістично значущих характеристик. Особливу увагу в цьому контексті, на нашу думку, слід приділити криміналістичній характеристиці цих злочинів. Розроблення відповідних рекомендацій має ґрунтуватися на системному та комплексному аналізі матеріалів правозастосовної практики, узагальнення яких відображається в інформаційному базисі криміналістичних методик – криміналістичній характеристиці.

Криміналістична характеристика – це поняття, яке, як слушно вказує О. В. Одерій, має суто науковий характер, хоч і базується на аналізі конкретних злочинів. Остання обставина своєю чергою сприяє їх ефективному розслідуванню [126, с. 95].

Досліджуване поняття на сьогодні переважно визначається науковцями як невід’ємний початковий елемент окремих криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень. Вивченням і розробленням концептуальних підходів до розуміння сутності криміналістичної характеристики займалися та продовжують активно займатися Л. І. Аркуша, А. Ф. Волобуєв, І. В. Гора, В. О. Гусєва, В. А. Журавель, І. І. Когутич, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, О. В. Одерій, І. В. Пиріг, М. В. Салтевський, М. О. Селіванов, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, А. Я. Хитра, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. М. Шевчук, В. Ю. Шепітько та ін. Авторські напрацювання згаданих учених стали підґрунтям для сучасних наукових розвідок.

Криміналістичну характеристику в загальнотеоретичному плані визначають як систему криміналістично значимих ознак, що притаманні певному виду злочину [178, с. 158]. Таке визначення, на нашу думку, слід розуміти як таке, що відповідає значенню досліджуваного поняття у вузькому сенсі, і не охоплює всіх важливих його складових.

В. Ю. Шепітько слушно вказує, що криміналістична характеристика є системою відомостей про криміналістично значущі ознаки злочинів окремого виду, котра відображає закономірні зв’язки між ними, слугує побудові та перевірці слідчих версій у розслідуванні злочинів. Її метою є оптимізація процесу розкриття та розслідування злочину [99, с. 274]. Фактично, за своєю сутністю, вона є результатом наукового дослідження й узагальнення типових особливостей певного виду або групи правопорушень, відображаючи їхні характерні риси та структурні елементи.

Криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним обігом зброї також у науковій літературі приділено

окрему увагу. Вона та її змістовні компоненти були предметом монографічних досліджень Д. В. Андрєєва [1], В. В. Ковальова [77], С. В. Козаченка [79], С. П. Мельниченка [116], О. С. Тарасенка [172] та ін. Водночас рівень уваги до криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями, досі залишається недостатнім.

Аналізуючи напрацювання науковців, які досліджували суміжні питання, доцільно погодитися з Д. В. Андрєєвим, який визначає криміналістичну характеристику незаконного обігу зброї як системний опис криміналістично значущих типових ознак групи злочинів, предметом яких є зброя. На думку автора, криміналістична характеристика охоплює інформацію про види зброї, обстановку незаконного обігу зброї, включаючи джерела її первинного надходження у кримінальний обіг, а також дані про особу злочинців, зокрема їхню стать, вік, соціальне та службове становище, рівень освіти, наявність співучасників і ступінь їхньої організованості, зв'язок із військовою службою та мотиви вчинення правопорушення. Крім того, вона включає відомості про способи скоєння злочинів, що охоплюють підготовчі дії, безпосереднє вчинення та заходи щодо приховування слідів злочину [1, с. 80].

О. С. Тарасенко дослідив криміналістичну характеристику незаконного поводження з вогнепальною зброєю, скоєного злочинними угрупованнями. На думку вченого, її структура включає інформаційні дані щодо способу вчинення злочину, предмета злочину, типових слідів, а також характеристику лідера та інших учасників злочинних угруповань [172, с. 83].

На думку С. П. Мельниченка, криміналістичну характеристику незаконного переміщення вогнепальної зброї слід розуміти як інформаційну модель, тобто систему типових та взаємопов'язаних ознак, які характеризують цей вид кримінального правопорушення. Така модель охоплює дані про предмет посягання, слідову картину, особу правопорушника та інші обставини, що мають значення для проведення досудового розслідування. До ключових складових цієї

характеристики дослідник відносить: 1) предмет посягання; 2) спосіб учинення злочину; 3) слідову інформацію; 4) дані про особу злочинця [116, с. 39-40, 150].

Під час формування системи криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами доцільно враховувати криміналістично значущу інформацію, що міститься у групових та міжвидових криміналістичних характеристиках, оскільки такі дії становлять невід’ємну частину ширшого явища — незаконного обігу озброєння. У зв’язку з цим, як зазначає А. О. Волобоєв, доцільним є виокремлення кількох типів кримінальних проваджень, залежно від характеру правопорушення:

1. Провадження, що стосуються виключно незаконного поводження зі зброєю та боеприпасами — тобто злочини, де ці дії є основним об’єктом розслідування.

2. Розслідування групових кримінальних правопорушень, передбачених статтями 262–264, 410 КК України, які охоплюють різні форми незаконного обігу озброєння.

3. Розслідування злочинів, пов’язаних із порушенням митних правил, передбачених статтею 201 КК України, якщо предметом правопорушення є зброя чи боеприпаси.

4. Розслідування інших кримінальних правопорушень, передбачених КК України, у яких зброя чи боеприпаси виступають знаряддям злочину (наприклад, у справах про розбій, тероризм тощо) [29, с. 85].

У межах досліджуваної нами групи злочинів, також слід враховувати ще і необхідність застосування поняття «криміналістична характеристика організованої злочинної діяльності». Це дозволяє розглядати такі правопорушення не лише з позиції окремих кримінальних діянь, а й у ширшому контексті – функціонування злочинних угруповань, їхньої структури, механізмів координації та характерних способів учинення злочинів [195, с. 21]. Ці поняття були введені в обіг досить давно. Загалом нам імпонує позиція вчених, які наголошують на необхідності одночасного розгляду криміналістичної характеристики як організованої злочинної діяльності, так і окремих видів

злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами. Такий підхід сприяє комплексному аналізу закономірностей вчинення злочинів та ефективнішому розробленню методик їх розслідування [15, с. 54].

Злочинам, скоєним організованими злочинними групами, притаманні ретельна підготовка, висока продуктивність дій і низка інших специфічних ознак. Саме ці характеристики свідчать про можливість визначення криміналістичної характеристики організованої злочинної діяльності [15, с. 59]. У контексті з'ясування структури криміналістичної характеристики групи кримінальних правопорушень не можна оминати увагою того факту, що її не можна розглядати поза межами механізму кримінально протиправної діяльності.

У криміналістиці механізм кримінального правопорушення традиційно розглядається як сукупність закономірностей, що визначають взаємодію злочинця з навколишнім середовищем у процесі вчинення злочину. Це поняття споріднене зі складом злочину в кримінальному праві, адже обидва підходи вивчають явище злочинності, але з різних точок зору. Як зазначає А. Ф. Волобуєв, криміналістика акцентує увагу на функціональному аспекті злочинної діяльності, розглядаючи її як систему взаємопов'язаних дій та процесів, спрямованих на досягнення злочинного результату. Відповідно, поняття механізму злочину є ширшим, ніж поняття його складу [31, с. 16-17].

О. В. Пчеліна визначає механізм злочину як процес його скоєння, тобто діяльнішу сторону злочинної події, яка знаходить своє відображення в слідах і доказах. Вона вказує, що співвідношення механізму злочину та криміналістичної характеристики можна порівняти зі співвідношенням між функціональним і теоретичним аспектами злочинної діяльності [147, с. 119]. Пильна увага до цього питання призвела до формування окремого криміналістичного вчення, що аналізує особливості злочинної діяльності, взаємодію її учасників і процес утворення слідів злочину. Важливим напрямом досліджень є механізм слідоутворення, який вивчає закономірності виникнення та збереження як матеріальних, так і ідеальних слідів.

До основних компонентів механізму кримінального правопорушення В. А. Журавель відносить:

- обставини, за яких учинено правопорушення;
- об'єкт злочинного посягання;
- комплекс дій злочинця, пов'язаних із підготовкою, учиненням і приховуванням злочину, а також інші особи, які беруть участь у цих процесах;
- ставлення правопорушника до власних дій і їх наслідків;
- поведінка потерпілого, реакція очевидців та інших учасників події;
- причинно-наслідковий зв'язок між діями злочинця та наслідками злочину [221, с. 150-152].

М. В. Салтевський запропонував визначати складові механізму злочину як сукупність таких елементів: суб'єкти злочинної діяльності, її предмет, засоби вчинення та сліди, що залишаються внаслідок протиправних дій. Згодом криміналістичне вчення про механізм злочину було суттєво доповнене й розширене завдяки низці наукових підходів, частина з яких набула концептуального значення [155, с. 40-41]. Слушно вказує Л. В. Дундич про те, що важливо враховувати типові моделі вчинення злочинів певних категорій під час формування структури механізму злочину, оскільки це суттєво підвищує прикладне значення таких напрацювань [53, с. 126-127].

А. Ф. Волобуєв запропонував поділ механізму злочину на кілька основних елементів:

1. Суб'єкт злочину – аналізується через поняття «особа злочинця», що включає психологічні, соціальні та фізичні характеристики, які впливають на вчинення злочину.
2. Об'єкт злочину та жертва – ці складові безпосередньо пов'язані з мотивами злочинця.
3. Обстановка злочину – охоплює просторово-часові параметри та зовнішні умови, що впливають на вчинення злочину.
4. Спосіб учинення злочину – система дій, спрямованих на досягнення злочинної мети.

5. Сліди злочину – зміни у навколишньому середовищі, що виникають унаслідок злочинної діяльності (матеріальні та ідеальні відображення події) [30, с. 22-30].

Аналізуючи різні підходи, можна дійти висновку, що науковці зосереджуються на розробленні універсальної моделі механізму злочину, яка може бути застосована до широкого спектра кримінальних правопорушень. Проте, поряд із загальною моделлю, доцільним є вивчення видових механізмів, що враховують специфіку окремих видів злочинів, виокремлених за криміналістично значущими ознаками. Такий підхід дозволяє створювати більш ефективні методики розслідування, адаптовані до особливостей конкретних злочинів, що сприяє покращенню якості криміналістичних досліджень і практики правоохоронної діяльності.

З урахуванням викладеного вважаємо, що обов'язковими елементами криміналістичної характеристики злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених ОГ та ЗО, які мають суттєве криміналістичне значення, є: спосіб учинення, предмет злочину, обстановка його вчинення, сліди, а також характеристика лідера та інших членів злочинних угруповань, особливості зв'язків (відносин) між ними [16, с. 123].

1.4. Обстановка та предмет кримінального правопорушення

Досудове розслідування кримінального провадження спрямоване на виконання комплексу завдань, що в сутнісному аспекті пов'язано зі збиранням доказів на підтвердження наявності в діях особи ознак суспільно небезпечного діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, а також установлення обставин, визначених ст. 91 КПК України, тобто які підлягають обов'язковому доказуванню у кримінальному провадженні. До таких обставин, як визначено законодавцем, належать відомості про подію, що відбулася, серед яких: місце, час, спосіб та інші обставини [102]. Сюди ж відносять і відомості про обстановку вчинення кримінального правопорушення.

Наукова категорія «обстановка кримінального правопорушення» є предметом вивчення багатьох наук кримінально-правового циклу, кожна із яких наділяє її власне притаманним їй сенсом та іманентними ознаками. Відтак обстановка вчинення кримінальних правопорушень є одним із найважливіших елементів як кримінально-правової, так і криміналістичної характеристики будь-якого кримінального правопорушення. З огляду на це науками кримінально-правового циклу сформульовано цілу низку дефініцій цього поняття.

У теорії кримінального права під обстановкою скоєння злочину розуміють системне утворення, що об'єднує сукупність взаємопов'язаних умов, які відображають складність навколишньої дійсності, в межах якої відбувається злочин. Ці умови впливають на характер і рівень суспільної небезпеки як самого злочину, так і особи, яка його вчинила, що робить їх важливими для диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності [110, с. 2].

У криміналістичному контексті під обстановкою вчинення кримінального правопорушення розуміється сукупність таких характеристик, як територіальні, кліматичні, демографічні та інші специфічні умови. До неї також належать обставини, що безпосередньо відображають особливості місця, часу, умов, соціального середовища, морально-психологічної атмосфери, у яких здійснювалася підготовка, реалізація та приховування злочину [166, с. 179].

У криміналістиці дослідження цієї категорії є важливим з огляду на її вагоме значення, адже сукупно відомості, що характеризують обстановку вчинення кримінального правопорушення є тим інформаційним базисом, що береться до уваги теоретиками та практиками під час визначення алгоритмів слідчих (розшукових) і процесуальних дій, які слід провести з метою вирішення тактичних завдань розслідування зокрема, а також завдань кримінального провадження у цілому.

Науковці по-різному визначають поняття обстановки вчинення злочину. В. В. Тіщенко, наприклад, визначив, що знання обстановки кримінального правопорушення дає змогу слідчому будувати версії щодо злочинця, механізму кримінального правопорушення, цілей і мотивів [177].

Більш ґрунтовно підійшла до з'ясування значення обстановки В. А. Динту. Авторка зауважує, що на підставі кримінального процесуального дослідження обстановки кримінального правопорушення можуть бути отримані докази, котрі дозволяють установити та доказати сутність події кримінального правопорушення, що відбулася; з'ясувати певні характерні особливості особи злочинця, що дозволяють його індивідуалізувати з-поміж певної групи кримінальних правопорушень; а також установити окремі відомості щодо поведінки особи в момент учинення злочину, її винуватості у його вчиненні; з'ясувати форму вини; мотиви та мету вчинення кримінального правопорушення; спростувати факт застосування злочинцем певних знарядь і засобів, їх різновидів та інше [51, с. 149].

Досліджуючи обстановку крізь призму криміналістичної науки, її пропонують розуміти, як елемент криміналістичної характеристики. О. В. Одерій, вивчаючи обстановку вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля зазначив, що її трактують, як правило, у двох підходах: 1) надмірно вузько, адже пропонують розуміти її здебільшого, як речову, матеріальну обстановку; 2) занадто широко, відносячи до неї територіальні, кліматичні, демографічні й інші специфічні характеристики регіону чи місця вчинення кримінального правопорушення [125, с. 95]. Нам імпонує визначення згідно із яким обстановка скоєння кримінального правопорушення представлена частиною матеріального середовища, що охоплює ділянку території, сукупність різних предметів і поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини між ними, відтворює механізм злочинної події, особливості дій підозрюваних та інших учасників, а отже, перебуває у кореляційних зв'язках із іншими елементами криміналістичної характеристики [98, с. 426].

Ми погоджуємося із тим, що обстановка вчинення кримінального правопорушення відіграє вагоме значення, тому вважаємо, що питання її дослідження є риторичним і в будь-якій ситуації потребує позитивної відповіді.

Обстановка вчинення злочину є важливим структурним елементом криміналістичної характеристики, який визначає поведінку злочинця, вибір ним

об'єкта посягання, способів підготовки, вчинення та приховування злочину. Це поняття має кримінально-правове, кримінологічне, кримінально-процесуальне та криміналістичне значення.

Конкретна обстановка структурована й уособлена непостійним числом елементів, що перебувають у тісній взаємодії між собою, які сукупно і призводять до виникнення тієї чи іншої обстановки [110, с. 2].

Характер взаємодії між окремими елементами обстановки злочину може бути різноманітним: від випадкового до закономірного, через що внутрішньо обстановка може становити й елементарні механічні взаємодії, у яких така взаємодія зводиться до просторово-часового збігу елементів, які її утворюють, і складні органічні системи, у яких взаємозв'язки між елементами зумовлені притаманними їм властивостями [110, с. 7]. Як правило, до таких елементів відносять час і місце вчинення кримінального правопорушення. Також як криміналістична категорія, вона охоплює різні фактори: територіальні, кліматичні, демографічні, а також безпосередні обставини злочину (місце, час, соціальні, морально-психологічні аспекти). Обстановка незаконного обігу зброї тісно пов'язана зі способом вчинення злочину, який злочинець обирає, зважаючи на реальні умови.

Під місцем учинення кримінального правопорушення у теорії кримінального права пропонують розуміти територію або інше місце, котре характеризується фізичними, соціальними, а також правовими критеріями, де було розпочато (відбувалася підготовка), продовжено (безпосередньо реалізовано злочинний умисел) або ж припинено кримінально-каране діяння. У зв'язку з чим, місце кримінального правопорушення розмежовують за такими критеріями, як: 1) місце скоєння суспільно небезпечного діяння, як фізичний простір; 2) місце вчинення, як соціальне (суспільне утворення); 3) місце скоєння кримінально-караного делікту, як утворення, котре має правовий статус [120, с. 132-133; 210].

У контексті досліджуваних нами злочинів зауважимо, що в кримінальному праві стосовно деяких із них обстановка вчинення злочину розглядається як

сукупність конкретних умов, що створюють об'єктивну можливість для вчинення злочину. Зокрема, у Кримінальному кодексі України вона є кваліфікуючою ознакою для деяких складів злочинів, зокрема військових (ст. ст. 410, 411, 413 КК України), де враховується «особливий період», «воєнний стан» чи «бойова обстановка».

Криміногенна ситуація в Україні, що сприяла зростанню незаконного обігу зброї, є наслідком тривалого збройного конфлікту в зоні АТО, ООС, кризових явищ у правоохоронних органах, зниження дисципліни у Збройних силах України, неналежної охорони складів озброєнь, падіння рівня життя та зростання насильницької злочинності, після повномасштабного вторгнення. Тому під час розслідування слід ураховувати не тільки об'єктивні матеріалізовані умови вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, але і їх юридичну інтерпретацію в контексті особливостей розвитку суспільних відносин, воєнної і політичної обстановки у державі.

З точки зору кримінального процесу, обстановка вчинення злочину значною мірою збігається з обставинами, що підлягають доказуванню (ст. 91 КПК України). Відтак вона підлягає ґрунтовному дослідженню у кожному розслідуваному кримінальному провадженню.

Ураховуючи, що в криміналістичному аспекті обстановку передусім трактують, як сукупність часово-просторових характеристик [187, с. 58], такий елемент, як час, впливає на всі етапи протиправної діяльності, що зумовлює виникнення, існування та використання доказової інформації. Погоджуємося, що дослідження часового чиннику, як зазначають вчені, сприяє з'ясуванню часу події злочину, установленню часових зв'язків між фактами, з'ясування черговості подій, дій чи фактів, що відбулися, обрахуванню тривалості різних подій та явищ тощо [99, с. 277].

Під час дослідження місця слід визначати: 1) місце, де, ймовірно, відбувалися дії щодо підготовки до скоєння кримінального правопорушення; 2) місце його безпосереднього вчинення; 3) місце чи предмети, на яких залишено будь-які сліди протиправного посягання; 4) місце, де відбувалося приховування

слідів кримінального правопорушення, приховування знарядь і засобів його скоєння. Тому перш за все зупинимося на визначенні особливостей часу і місця вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених членами ОГ та ЗО.

Аналіз слідчої практики дозволяє виокремити ключові складові матеріальної обстановки злочину, зокрема місця початкового походження та незаконного зберігання зброї:

Типовими джерела походження зброї є:

- військові частини (67 %);
- підрозділи правоохоронних органів (12 %);
- території ведення бойових дій і звільнені від окупації (17 %)
- підприємства та організації, що легально займаються торгівлею, ремонтом чи використанням зброї (9 %);
- оборонні виробництва (8 %);
- майстерні та приміщення, пристосовані для саморобного виготовлення зброї (6 %);
- місця бойових дій Другої світової війни (2 %);
- інші джерела (1 %).

Місця незаконного зберігання зброї:

- житлові приміщення, гаражі, надвірні споруди (47 %);
- сховища (лісові масиви, схованки в приміщеннях тощо) (29 %);
- транспортні засоби (12 %);
- житло родичів і знайомих членів ОГ та ЗО (6 %);
- місця роботи, навчання, служби членів ОГ та ЗО (4 %);
- інші місця (2 %).

Елементи матеріальної обстановки також пов'язані з предметами, що використовуються для отримання, приховування, транспортування та зберігання зброї. До них належать знаряддя зламу, підроблені документи, спеціальний одяг, речові сумки, пристосування для прихованого носіння зброї, транспортні засоби, тайники тощо.

Таким чином, обстановка вчинення злочину визначає особливості незаконного обігу зброї, а її ретельне вивчення сприяє розкриттю та ефективному розслідуванню кримінальних правопорушень.

Належність конкретного об'єкта до категорії зброї визначається за наявністю у нього ряду загальних криміналістичних характеристик, таких як:

- 1) призначення для ураження цілі;
- 2) придатність для цього.

До вогнепальної зброї, що є об'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 262-264, 410 КК України, відповідно до Постанови Пленуму ВСУ від 26 квітня 2002 № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами», належать усі типи бойової, спортивної та нарізної мисливської зброї – як заводського виробництва, так і виготовленої самостійно або зміненої. Основною ознакою такої зброї є використання сили тиску газів, що утворюються внаслідок згоряння пороху чи інших вибухових сумішей, для здійснення пострілу.

У контексті злочину, передбаченого ст. 264 КК України, до предмета злочину може також належати гладкоствольна мисливська зброя, навіть якщо вона не підпадає під інші категорії вогнепальної зброї. Натомість, пневматична зброя, сигнальні, стартові та будівельні пристрої, газові пістолети й револьвери, а також засоби для стрільби патронами з гумовими або подібними металевими снарядами не смертельної дії (наприклад, вітчизняні пристрої, ракетниці, вибухові пакети, піротехнічні імітатори та освітлювальні засоби, які не містять вибухових речовин), не вважаються предметами злочинів за ст.ст. 262, 263 КК України.

Бойовими припасами вважаються патрони до нарізної вогнепальної зброї різного калібру, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші пристрої в зібраному вигляді, які споряджені вибуховими речовинами і призначені для стрільби або створення вибуху. Водночас, патрони до гладкоствольної мисливської зброї та патрони з гумовими або подібними

несмертельними снарядами не підпадають під визначення предметів злочинів за ст.ст. 262, 263 КК України [140].

До холодної зброї належать предмети, які відповідають як офіційно встановленим зразкам, так і традиційним (історичним) типам озброєння. Також до цієї категорії відносяться інші предмети, що здатні завдавати колючих, різальних, рубаючих, дробильних або ударних пошкоджень (наприклад, багнети, стилети, ножі, кинджали, арбалети, нунчаки, кастети тощо). Визначальною ознакою холодної зброї є її конструктивне призначення — вона створена для ураження живої цілі за допомогою фізичної сили людини або дії механічного пристрою [140].

1.5. Способи та сліди злочину

Спосіб вчинення кримінального правопорушення є міждисциплінарним поняттям, оскільки його дослідженням займаються різні науки кримінально-правового напрямку. Така увага зумовлена тим, що цей елемент механізму злочину має ключове значення для характеристики протиправної діяльності особи та безпосередньо пов'язаний з іншими складовими кримінальної події [38, с. 36]. Інформація про спосіб учинення злочину корелює з особою правопорушника, його мотивами та цілями.

Вивчення та доказування способу вчинення злочину є одним із найскладніших завдань органів досудового розслідування, а тому воно займає важливе місце у кримінальному процесуальному пізнанні. Саме в ньому знаходить відображення об'єктивна сторона складу злочину. Аналізуючи характер поведінки злочинця, слідчий може ефективніше встановлювати психологічний контакт із підозрюваним, обирати відповідні тактичні прийоми та вирішувати стратегічні завдання розслідування.

Вчені по-різному підходять до тлумачення способу вчинення злочину як криміналістичної категорії. За визначенням М. В. Салтевського, спосіб вчинення злочину становить собою сукупність послідовних дій і рухів, які мають

динамічний характер, спричиняють зміни в навколишньому середовищі (залишаючи сліди злочину) та охоплюють як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники [157, с. 424–427]. У свою чергу, С. М. Зав'ялов розглядає спосіб вчинення злочину як певний тип людської діяльності, зумовлений соціально-психологічними характеристиками особи, її орієнтувальними та сенсомоторними властивостями [58, с. 26].

І. В. Гора трактує спосіб вчинення злочину як сукупність дій, пов'язаних із підготовкою, безпосереднім здійсненням злочину та приховуванням його слідів. Такий підхід дозволяє отримати криміналістично значущу інформацію про особу виконавця, застосовані ним засоби та потенціал їх використання у процесі розкриття і розслідування правопорушення [38, с. 38]. Зауважимо, що першим, хто обґрунтував наукову цінність окремого вивчення способів підготовки, вчинення та приховування злочинів як самостійного об'єкта криміналістичного аналізу був О. Н. Колесніченко [81, с. 11-12]. Натепер такий підхід є загальновизнаним.

На думку В. Ю. Шепітька, спосіб вчинення злочину слід розглядати як певну систему операцій і прийомів, що використовуються злочинцем, яка включає елементи підготовки, реалізації та маскування злочину. При цьому дослідник звертає увагу, що така структура не є обов'язковою для всіх злочинів — окремі протиправні діяння можуть бути вчинені без попереднього планування або без подальшого приховування фактів події чи її слідів [198, с. 328].

Аналіз наукових підходів до криміналістичного визначення способу вчинення злочину дозволяє виділити три основні концепції. Перша розглядає спосіб як сукупність конкретних актів поведінки. Друга визначає його як комплекс дій, спрямованих на підготовку, безпосереднє вчинення та приховування злочину разом із його наслідками [83, с. 81; 57, с. 7; 197, с. 208; 148, с. 70; 49, с. 145]. Третій підхід трактує спосіб як систему структурованих дій, реалізованих особою для досягнення злочинного умислу. Водночас ці концепції не дають чіткого розмежування між сутністю та структурою способу.

Щодо структурного підходу, доцільно погодитися з думкою тих науковців, які зазначають, що спосіб учинення злочину є динамічним поняттям, змінним залежно від поведінки злочинця, обставин до та після скоєння злочину. Він може мати триланкову структуру (включаючи дії до, під час та після злочину), дволанкову (у різних комбінаціях) або навіть одноланкову (що охоплює лише момент реалізації злочинного умислу) [49; 186].

У контексті злочинів досліджуваного нами виду специфікою способів є їх багатокомпонетність. Така діяльність зазвичай ретельно планується та передбачає систематичне вчинення злочинів. Для забезпечення свого функціонування злочинні групи використовують різноманітні методи конспірації та приховування злочинів – від усунення небажаних свідків і тиску на учасників процесу до корупційних схем і надання неправдивих показань. Водночас криміналісти ще не приділяли достатньої уваги аналізу специфіки підготовки, учинення та приховування злочинів, пов'язаних із незаконним поводженням із вогнепальною зброєю в межах ОГ та ЗО.

Підтверджують нашу позицію і результати інших досліджень. С. П. Мельниченко ґрунтовно підійшов до безпосередніх способів учинення переміщення вогнепальної зброї. Автор виділяє кілька основних способів безпосереднього переміщення зброї, серед яких:

- 1) транспортування залізничним, морським або повітряним транспортом, коли зброя ретельно приховується серед вантажу — у спеціально обладнаних тайниках або в важкодоступних частинах транспортного засобу;
- 2) використання поштових відправлень для пересилання зброї;
- 3) особисте переміщення — зокрема, в ручній поклажі, валізах, під одягом чи в предметах-схованках (коробках тощо);
- 4) застосування можливостей мережі Інтернет для організації або здійснення переміщення [114, с. 93].

Погоджуємося з О. С. Тарасенком, що правоохоронні органи не завжди повною мірою встановлюють і належно документують обставини, пов'язані з підготовкою до скоєння таких злочинів. Зокрема, часто залишаються поза

увагою факти, що свідчать про створення організованого злочинного формування, здійснення збору інформації щодо об'єкта злочинного посягання тощо. Як наслідок, суд може визнати недостатність доказів, що підтверджують вчинення обвинуваченими злочину саме в межах організованої групи або злочинної організації, що суттєво впливає на кваліфікацію правопорушення та міру відповідальності. Відтак окрему увагу вчений приділяє дослідженню шляхів, за допомогою яких учасники злочинних об'єднань набувають або поглиблюють знання про вогнепальну зброю у контексті підготовки до незаконної діяльності. Зокрема, це охоплює:

- ознайомлення з видами вогнепальної зброї та правилами безпечного поводження з нею — такі дії зафіксовані у 79 % досліджених випадків;

- збір інформації щодо цінової політики на «чорному» ринку, аналіз незаконного попиту й пропозиції, оцінка потенційного «товарообігу» та розрахунок можливого прибутку злочинної групи — такі прояви були зафіксовані у 83 % випадків [172, с. 56-57].

На підставі аналізу матеріалів судової та слідчої практики, а також анкетування слідчих, було встановлено, що у 83 % випадків члени злочинних об'єднань ретельно готувалися до вчинення злочинів. Цей процес включав формування організованої групи (79 %), збір інформації про зброю (92 %), використання методів конспірації (35 %), пошук джерел постачання (67 %), підготовку засобів скоєння злочину (29 %), підготовку зброї до продажу чи використання (19 %), облаштування місць зберігання та збуту (58 %), визначення способів носіння та передачі зброї (83 %), вибір механізму розрахунків (77 %), пошук потенційних покупців чи посередників (37 %), організацію попередніх зустрічей (42 %) та забезпечення стабільного функціонування злочинної організації (14 %).

Подібні висновки отримують і інші вчені, предмет дослідження яких є суміжним із нашим. Наприклад, існує авторська класифікація способів учинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї та боєприпасів. Він розділяє їх на дві основні групи: перша включає методи безпосереднього зберігання,

перевезення чи носіння зброї, а друга – способи, що забезпечують надходження зброї в нелегальний обіг. У цій групі виокремлюються три підходи: ненавмисне порушення, пов'язане з недбалістю (наприклад, неналежне зберігання або охорона), умисні дії без цілі отримання постійного прибутку (виготовлення, передача, ремонт), а також умисні злочини, метою яких є стабільний дохід чи значні разові вигоди (наприклад, збут, викрадення, контрабанда). Практичне значення цієї класифікації полягає у можливості встановлення зв'язку між способом злочину, його мотивами та особою правопорушника. Вона допомагає у формуванні слідчих версій, організації розслідування та плануванні судового провадження. За її допомогою прокурор може виявити допущені на досудовому етапі помилки й обрати оптимальну стратегію підтримання обвинувачення в суді.

Щодо способів учинення кримінальних правопорушень, досліджуваних нами, зауважимо, що їм здебільшого притаманна повноструктурність, тобто, окрім безпосереднього вчинення злочину, включаються також способи його підготовки та приховування [16, с. 123].

Підготовчі дії охоплюють створення та забезпечення функціонування злочинного угруповання, збирання інформації про зброю, вибір способів конспірації, пошук джерел придбання або збуту вогнепальної зброї, а також її підготовку до реалізації. Найчастіше предметом незаконного поводження зі зброєю, вчиненого злочинними угрупованнями, є пістолети, автомати, снайперські гвинтівки, гранатомети та інша вогнепальна зброя.

Ми прихильники традиційного підходу щодо класифікації слідів, тому класифікуємо сліди кримінально протиправної діяльності злочинних угруповань від організації незаконного обігу зброї на матеріальні, ідеальні та цифрові.

Матеріальні сліди злочину, до яких належать сліди-відображення, сліди-предмети та сліди-речовини, найчастіше виявляються на місці події, місці-схованок зброї, місцях затримання учасників ОГ та ЗО тощо.

Ідеальні-сліди відображаються у пам'яті потерпілих, свідків і підозрюваних. Для досліджуваних нами злочинів типовою є участь свідків і

підозрюваних у кримінальних провадженнях, саме за участю останніх і проводяться вербальні слідчі (розшукові) дії, пов'язані із відтворенням інформації, що становить слідчий і оперативний інтерес.

Аналіз матеріалів слідчої та судової практики дозволяє констатувати, що слідова картина цих злочинів не завжди представлена суттєвою кількістю матеріальних слідів, проте їй переважно притаманні ідеальні сліди-відображення в пам'яті осіб.

Цифрові сліди здебільшого зумовлені взаємодією правопорушника з комп'ютерною технікою. Вони можуть бути виявлені шляхом фіксації змін у комп'ютерних даних, що зберігаються в пам'яті електронно-обчислювальної техніки. Ці зміни і визначають, як своєрідні електронні (цифрові) сліди вчиненого злочину. За своєю сутністю такі сліди виникають у результаті зміни магнітно-електричних властивостей матеріалів запам'ятовуючих пристроїв під впливом виконання певних алгоритмів і команд, заданих користувачем.

У криміналістиці цифрові сліди злочину розглядаються як комп'ютерні дані, що були створені або модифіковані у процесі використання комп'ютерної техніки під час вчинення протиправних дій. На думку дослідника, ці сліди містять інформацію про функціонування комп'ютерної системи, не сприймаються органами чуття людини без спеціальних засобів і потребують інтерпретації через комп'ютерну техніку. Вони супроводжуються метаданими, що розкривають додаткові характеристики основних даних, мають ознаки документа в криміналістичному розумінні, є структурованими й закодованими відповідно до певного формату. У більшості випадків така інформація може бути точно відтворена шляхом копіювання відповідних комп'ютерних даних. Особливістю цифрових слідів є те, що вони не мають жорсткої прив'язаності до конкретного носія інформації [73, с. 226-227].

У контексті досліджуваних нами злочинів слід наголосити, що здебільшого цифрові сліди – це: 1) сліди проведення різноманітних фінансових операцій, насамперед збуту, придбання, обміну зброєю (зокрема, фінансові операції, проведені за фактом продажу зброї, її придбання, у тому числі шляхом розраховування в криптовалюті), інші фінансові операції, що вчиняються для

підтримки функціонування ОГ і ЗО; 2) сліди, пов'язані із обміном інформацією між членами ОГ і ЗО, у яких відображено особливості керування угрупованням; 3) сліди легалізації коштів, отриманих від незаконного обігу зброї тощо.

Отже, спосіб учинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, має повно структурний характер, тобто включає етапи підготовки, безпосереднього вчинення та приховування. Обстановка їх учинення охоплює інформацію про місце та час підготовки злочину, а також особливості обстановки місця його вчинення та подальшого приховування.

1.6. Особа злочинця лідера та інших членів злочинного угруповання

Одним із найважливіших елементів криміналістичної характеристики будь-якого кримінального правопорушення є особа злочинця. Під поняттям «особа злочинця», як слушно зазначив П. С. Матишевський, слід розуміти цілий спектр соціально значущих ознак, до яких належать: особисті властивості, певні зв'язки цієї особи та особливості формування відносин між нею й іншими людьми, деякі властивості морального та психологічного світу особи, індивідуальні особливості, а також її життєві установки [111, с. 50]. Важливо, що саме таке визначення відповідає і чинній доктрині кримінального права.

Щодо криміналістичного розуміння поняття «особа злочинця», то, наприклад, М. В. Салтевський запропонував визначати його як систему соціально-біологічних властивостей (фізичних, біологічних і соціальних), котра відображається у матеріальному середовищі і має значення для забезпечення розслідування злочинів [156]. У подальшому вченими ще неодноразово здійснювалися підходи щодо розуміння центральної категорії нашого дослідження. Натепер його часто тлумачать як «сукупність соціально значущих ознак і відносин, які характеризують винну в порушенні кримінального закону людину, в поєднанні з іншими умовами та обставинами, що впливають на її злочинну поведінку» [184, с. 181].

Така пріоритезована роль цій складовій криміналістичної характеристики відводиться у зв'язку з тим, що саме їй притаманна найбільша кількість кореляційних зв'язків із іншими елементами криміналістичної характеристики. У цьому контексті абсолютно логічним є умовивід Ю. М. Чорноус і Т. І. Синовської, згідно з яким «якщо спосіб характеризує особу, що вчинила кримінальне правопорушення, то певні характеристики особи злочинця (правопорушника) можуть пояснювати причину вибору певного способу вчинення кримінального правопорушення» [188, с. 69-70].

У контексті дослідження групи кримінальних правопорушень, що пов'язані зі втручанням у діяльність представників органів державної влади, розроблення практичних рекомендацій щодо розслідування цього виду суспільно небезпечних діянь, також пильну увагу слід приділяти особі злочинця, а також мотивам і меті, якими він керувався під час незаконного впливу на державних діячів, втручання у діяльність судових органів чи членів виборчої комісії або перешкоджання виконанню службових обов'язків працівників правоохоронних органів.

Сутність, структура, теоретичне та практичне значення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень вже неодноразово ставали предметом багатьох досліджень. Такий її елемент, як особа злочинця досліджували такі видатні вчені, як В. П. Бахін, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В. О. Гусева, В. А. Журавель, В. В. Коваленко, І. І. Когутич, В. О. Коновалова, В. В. Корнієнко, А. В. Кофанов, О. В. Одерій, О. В. Пчеліна, І. В. Пиріг, М. В. Салтевський, О. С. Саїнчин, О. А. Самойленко, М. Я. Сегай, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, В. В. Топчій, О. В. Федосова, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. М. Шевчук, В. Ю. Шепітько та інші, ґрунтовно збагатили це криміналістичне вчення. Також досліджувалися вченими й особливості особи, причетної до вчинення незаконного обігу зброї.

Суттєві напрацювання з суміжної проблематики провели Д. В. Андрєєв. Як зауважує автор, криміналістичне трактування суб'єкта злочину ґрунтується на дослідженні впливу зовнішніх факторів на формування умислу правопорушника.

Аналізуються його особисті інтереси, світогляд, соціальне середовище та індивідуальні характеристики. Статистичний аналіз матеріалів кримінальних проваджень дав змогу визначити основні закономірності. Серед осіб, які вчинили злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї, переважна більшість – чоловіки (97 %), тоді як частка жінок становить лише 3 %. Майже три чверті обвинувачених перебували у шлюбі (73 %). Така гендерна диспропорція пояснюється тим, що зброя здебільшого знаходиться у військових, правоохоронних та інших силових структурах, де основний склад службовців – чоловіки, які мають доступ до озброєння і нерідко використовують це у протиправних цілях. Зокрема, незаконне виготовлення зброї є суто чоловічим злочином, що пов'язано з історичними традиціями цієї діяльності.

Вік злочинців розподіляється наступним чином: особи 50 років і старші – 9 %, 40–49 років – 27 %, 30–39 років – 34 %, 18–24 роки – 22 %, підлітки 16–17 років – 8 %. Переважна частина правопорушників мешкала у містах (82 %).

Щодо судимості, то 94 % підозрюваних раніше не притягувалися до кримінальної відповідальності, 3 % мали одну судимість, а 1 % – дві або більше. Відносно форми вчинення злочину, 55 % випадків були скоєні одноосібно, 25 % – у співучасті, 12 % – у складі групи за попередньою змовою, а 8 % – організованими групами або злочинними організаціями. У групових злочинах 72 % угруповань складалися з двох осіб, 20 % – з трьох, 5 % – з чотирьох, а 3 % – з п'яти і більше учасників. Незаконний обіг зброї найчастіше відбувався у військових частинах, що свідчить про внутрішні кримінальні схеми серед військовослужбовців.

За соціальним статусом серед обвинувачених були:

- колишні військовослужбовці (31 %);
- добровольці та волонтери (29 %);
- діючі військовослужбовці (18 %), з яких 19 % – кадрові, 43 % – контрактники, 28 % – строковики;
- безробітні або ті, хто не навчався (11 %);

- учні та студенти (6 %), серед яких 72 % навчалися у ВНЗ, 28 % – у середніх навчальних закладах;
- інші категорії (5 %).

Отримані дані підтверджують, що рівень освіти та інтелектуального розвитку безпосередньо впливає на мотивацію до вчинення злочинів. Серед обвинувачених 85 % мали середню або середньо-спеціальну освіту. Використання службового становища для розкрадання зброї зафіксовано у 15 % випадків. До цієї категорії входять:

- військовослужбовці, співробітники правоохоронних органів та інші особи, яким зброя видається для виконання службових завдань;
- посадові особи, відповідальні за збереження зброї (начальники складів озброєння, командири підрозділів тощо);
- особи, які охороняють арсенали та склади зброї;
- технічний персонал, який обслуговує, ремонтує чи виконує вантажно-розвантажувальні роботи у сховищах озброєння;
- особи, відповідальні за знищення або утилізацію зброї. Таким чином, дослідження профілю злочинців, причетних до незаконного обігу зброї, свідчить про наявність характерних закономірностей, зокрема гендерного дисбалансу, високої концентрації військовослужбовців серед правопорушників, а також значної частки осіб, які раніше не мали судимостей [1, с. 61-63].

Поряд із обґрунтованими положеннями Д. В. Андрєєва, не можна оминути іманентні ознаки організованих груп і злочинних організацій. У науковій літературі серед ознак організованої злочинної групи виокремлюють чотири основні категорії, що відображають її структуру, характер діяльності, матеріальну базу та механізми забезпечення незаконної діяльності, а саме:

1. Ознаки організованості:

- чітка структура та ієрархія, система внутрішніх норм, правил поведінки та санкцій;
- наявність лідера (організатора) та розподіл ролей серед учасників групи.

2. Характер діяльності:

- стійкість і законспірованість злочинної діяльності, спрямованої на отримання максимального прибутку;
- тривалий і систематичний характер діяльності групи;
- міжрегіональні зв'язки та розширення сфер впливу;
- пропаганда антигромадських цінностей і насильницької ідеології;
- причетність до вчинення злочинів особливої складності (торгівля людьми, викрадення людей, незаконна трансплантація органів тощо);
- використання корумпованих зв'язків із представниками правоохоронних органів для прикриття злочинної діяльності.

3. Матеріальне забезпечення:

- сучасні технічні засоби для організації злочинної діяльності;
- використання новітнього транспорту, засобів зв'язку та зброї;
- фінансова стабільність, матеріальна підтримка членів угруповання та їхніх родин.

4. Механізми забезпечення злочинної діяльності:

- корумповані зв'язки з посадовими особами та правоохоронцями;
- розробка заходів протидії правоохоронним органам;
- система нейтралізації соціального контролю, що унеможливорює викриття та переслідування групи [186, с. 19-25]. Ці ознаки дозволяють ідентифікувати організовану злочинну групу, аналізувати її функціонування та розробляти ефективні заходи для її виявлення та ліквідації.

Проведений аналіз матеріалів слідчої та судової практики дозволяє констатувати, що типовими характеристиками злочинних угруповань та їхніх членів, є такі ознаки:

- 1) тривалість їхнього функціонування (як правило, від 2 до 7 років);
- 2) кількісний склад, що зазвичай становить від 4-х до 10-ти осіб;
- 3) вікові особливості (середній вік членів ОГ та ЗО – 27-44 роки)
- 4) освітній рівень (середня-спеціальна та вища освіта)
- 5) наявність попереднього злочинного досвіду (61%).

На сучасному етапі розвитку криміногенної ситуації в Україні організовану злочинність доцільно класифікувати за кількома критеріями:

1. За видом злочинної діяльності:

- групи, що спеціалізуються виключно на загальнокримінальних злочинах;
- угруповання, які поєднують загальнокримінальні злочини з економічними, екологічними чи іншими правопорушеннями;
- об'єднання, де загальнокримінальні дії виступають як продовження або завершальна стадія основної злочинної діяльності іншої спрямованості.

2. За мотивацією злочинної діяльності:

- злочини, вчинені з метою отримання прибутку;
- злочини, вчинені через інші мотиви: помста, національна ворожнеча, ідеологічна ненависть тощо.

3. За рівнем професіоналізму:

- угруповання, що вчиняють професійно сплановані й замовні злочини;
- об'єднання, де поєднуються професійні дії та спонтанна злочинність;
- злочинні групи, які вчиняють переважно побутові правопорушення.

4. За використанням зброї у злочинній діяльності:

- групи, що використовують вогнепальну зброю та вибухові речовини;
- ті, що застосовують лише холодну зброю;
- угруповання, які не використовують зброї.

5. За кількісним складом:

- малі групи — до 3 осіб;
- середні — від 3 до 10 осіб;
- великі — від 10 до 20 осіб;
- надвеликі — понад 20 осіб.

6. За структурною розгалуженістю:

- одноцентрові угруповання (єдина структура);

- мережеві — об'єднують декілька угруповань у межах однієї організації.

7. За характером внутрішніх зв'язків між учасниками:

- групи, сформовані на основі родинних зв'язків;
- об'єднання, утворені на ґрунті ідеологічних, етнічних або расових переконань;

- угруповання, що виникли в умовах обмеженого соціального середовища — наприклад, у місцях позбавлення волі або в зонах бойових дій.

8. За рівнем корумпованості:

- організації з розгалуженими та стійкими корумпованими зв'язками, включаючи посадових осіб;

- угруповання, що користуються ситуативними знайомствами для вирішення конкретних завдань;

- злочинні структури, які взагалі не мають корумпованих контактів [69].

Множинність форм, у яких функціонують ОГ та ЗО вказують на складність пізнання взаємозв'язків між її учасниками. Особу злочинця, котра є учасником злочинного угруповання, характеризує його мотивація, соціальний статус, кримінальний досвід, взаємодія з іншими особами (особливо співучасниками), що дозволяє створити профіль правопорушника і оцінити ризик повторення кримінального правопорушення.

Висновки до Розділу 1

На підставі аналітичного огляду та системного аналізу теоретико-правових досліджень, узагальнення емпіричних даних, визначено сучасний стан наукової розробленості проблематики криміналістичного забезпечення розслідування злочинів цього виду, розроблено криміналістичну класифікацію злочинів цього виду, розкрито сутність і змістовні складові їх криміналістичної характеристики, охарактеризовано кожен із них. До основних положень віднесено такі:

1. На підставі аналізу теоретичних підходів українських науковців та статистичних даних Офісу Генерального прокурора України встановлено, що серед злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями, найпоширенішими є кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 201, 262, 263, 263-1, 264, 410, 411 КК України. Також до цієї категорії належать злочини, передбачені ч. 3 ст. 260 КК України, ст.ст. 269, 440 КК України, однак вони є менш поширеними у механізмі злочинної діяльності.

2. Визначено, що криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні організовані групи та злочинні організації може здійснюватися за такими критеріями, як: 1) особливості роду занять (професійного досвіду) членів ОГ та ЗО; 2) особливості мотиваційної діяльності членів ОГ та ЗО; 3) специфічні ознаки місця вчинення злочинів; 4) особливості та місця незаконного обігу зброї в структурі механізму злочинної діяльності членів ОГ та ЗО тощо. До інших криміналістично значущих ознак, на підставі яких може здійснюватися розподіл злочинів на відповідні класифікаційні групи віднесено: а) кількісний склад учасників (індивідуальне чи групове переміщення); б) час здійснення дій (пора року або доби); в) ступінь поінформованості виконавця (особа обізнана або не обізнана щодо цілей і учасників переміщення зброї).

3. Установлено, що криміналістична характеристика досліджуваної групи злочинів включає такі елементи: спосіб учинення, предмет злочину, обстановку злочину (зокрема обстановку місця події), сліди, а також характеристику лідера та інших учасників злочинного угруповання.

4. На підставі проведеного аналізу й узагальнення слідчої та судової практики визначено, що складовими матеріальної обстановки злочинів досліджуваного виду є: місця початкового походження та незаконного зберігання зброї. Типовими джерела походження зброї визначено такі: військові частини (67 %); підрозділи правоохоронних органів (12 %); території ведення бойових дій і звільнені від тимчасової окупації (17 %); підприємства та

організації, що легально займаються торгівлею, ремонтом чи використанням зброї (9 %); оборонні виробництва (8 %); майстерні та приміщення, пристосовані для саморобного виготовлення зброї (6 %); місця бойових дій Другої світової війни (2 %); інші джерела (1 %).

З'ясовано, що місця незаконного зберігання зброї це найчастіше: житлові приміщення, гаражі, надвірні споруди (47 %); сховища (лісові масиви, схованки в приміщеннях тощо) (29 %); транспортні засоби (12 %); житло родичів і знайомих членів ОГ та ЗО (6 %); місця роботи, навчання, служби членів ОГ та ЗО (4 %); інші місця (2 %).

5. Установлено, що способам учинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених членами ОГ та ЗО здебільшого притаманна повноструктурність, тобто, окрім дій щодо безпосереднього вчинення злочину, вони охоплюють також способи підготовки та приховування. Визначено, що підготовчі дії у злочинах досліджуваного виду охоплюють створення та забезпечення функціонування злочинного угруповання, збирання інформації про зброю, обрання способів конспірації, пошук джерел придбання або збуту вогнепальної зброї, а також її підготовку до реалізації.

6. Сліди кримінально-протиправної діяльності, пов'язаної із незаконним обігом зброї, до вчинення якого причетні члени ОГ та ЗО, традиційно класифіковано на матеріальні, ідеальні та цифрові. Визначено, що механізму злочинів досліджуваного виду не завжди притаманні матеріальні сліди, проте йому переважно характерні ідеальні сліди-відображення в пам'яті осіб. Обґрунтовано, що матеріальні сліди злочину, до яких належать сліди-відображення, сліди-предмети та сліди-речовини, найчастіше виявляються на місці події, місці-схованок зброї, місцях затримання учасників ОГ та ЗО, а ідеальні-сліди відображаються у пам'яті потерпілих, свідків і підозрюваних. Установлено, що для досліджуваних злочинів типовою є участь свідків і підозрюваних у кримінальних провадженнях, саме за участю останніх і проводяться вербальні слідчі (розшукові) дії, пов'язані із відтворенням інформації, що становить слідчий і оперативний інтерес.

7. Установлено, що типовими характеристиками членів ОГ і ЗО, є такі ознаки: 1) тривалість їхнього функціонування (як правило, від 2 до 7 років); 2) кількісний склад, що зазвичай становить від 4-х до 10-ти осіб; 3) вікові особливості (середній вік членів ОГ та ЗО – 27-44 роки); 4) освітній рівень (середня-спеціальна та вища освіта); 5) наявність попереднього злочинного досвіду (61%). Аргументовано, що особу злочинця, котра є учасником ОГ та ЗО характеризує його мотивація, соціальний статус, кримінальний досвід, взаємодія з іншими особами (особливо співучасниками), що дозволяє створити профіль правопорушника і оцінити ризик продовження злочинної діяльності, у тому числі у формі організованих угруповань.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

2.1. Початковий етап розслідування. Обставини, що підлягають з'ясуванню

У науковій літературі традиційно сформувалося декілька підходів до періодизації етапів розслідування злочину. Загальним для них є виокремлення початкового етапу. Особливості визначення початкового етапу розслідування зазвичай пов'язані з ухваленням відповідного процесуального рішення згідно із положеннями чинного кримінального процесуального законодавства. На сьогодні загальноприйнятою є позиція, відповідно до якої цей етап розпочинається після внесення відповідних відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а його завершення пов'язується з пред'явленням особі повідомлення про підозру. Ми також підтримуємо такий підхід.

Визначення етапів розслідування дозволяє ефективно застосовувати ситуаційний підхід, який, за твердженням В. М. Шевчука, сприяє оптимізації процесу розслідування. Це досягається шляхом використання узагальненої інформації для виокремлення типових рішень, що забезпечують ефективність та обґрунтованість кримінального провадження [191]. Ситуаційний підхід відіграє окрему роль у типізації слідчих ситуацій, що виникають на різних етапах розслідування. Його застосування дає змогу визначити найбільш ефективні методи та тактичні прийоми для вирішення конкретних завдань слідства, що сприяє підвищенню ефективності кримінального провадження. Тобто, саме використання ситуаційного підходу дозволяє не лише ефективніше застосовувати теоретичні положення криміналістичної методики, а й адаптувати

їх до реальних умов розслідування незаконного обігу зброї. Це дає змогу оперативно реагувати на зміну обставин, коригувати тактику слідчих (розшукових) дій і підвищувати результативність кримінального провадження [206, с. 61].

Окреслені критерії дозволяють приймати обґрунтовані процесуальні рішення на різних етапах кримінальної процесуальної діяльності, систематизувати типові слідчі ситуації, що виникають на початковому етапі розслідування незаконного обігу зброї, а також сприяють визначенню оптимальної тактики проведення слідчих (розшукових) дій на цій стадії кримінального провадження. Зокрема, визначення характеру інформаційних джерел, способу виявлення правопорушення й обсягу даних про особу злочинця дає змогу побудувати ефективну версію розслідування, швидко встановити потенційних підозрюваних і правильно організувати процес доказування [25, с. 105-106].

Розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до яких причетні організовані злочинні групи та злочинні організації, як правило, завжди пов'язане з певною протидією, що передусім полягає в приховуванні форм, методів і слідів кримінально протиправної діяльності. Це значно ускладнює процес виявлення ознак злочину, їх документування та процесуальну фіксацію. При вирішенні питання про реєстрацію відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань слід зважати на тип даних, котрі підлягають реєстрації.

Згідно з Положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженим наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року № 298, внесення відомостей про кримінальні правопорушення до ЄРДР відповідно до ст.ст. 214, 615 КПК України здійснюється для закріплення правових підстав початку досудового розслідування.

До обов'язкових даних, які підлягають внесенню до ЄРДР, належать:

1. Дата отримання заяви, повідомлення про злочин, а також інформації, отриманої з інших джерел.

2. Персональні дані потерпілого, заявника або джерела інформації про можливе правопорушення (ПБ або найменування установи, підприємства, організації).

3. Короткий опис обставин, що можуть вказувати на вчинення кримінального правопорушення.

4. Попередня правова кваліфікація злочину із зазначенням відповідної статті КК України.

5. Інформація про посадових осіб, які внесли дані до ЄРДР або здійснюють досудове розслідування.

6. Дата та час затримання або звільнення підозрюваного.

Якщо особу затримано в порядку ст. 208 КПК України, то одразу після повідомлення про підозру й обрання запобіжного заходу необхідно також буде внести:

- інформацію про повідомлення про підозру, а також зміну або скасування такого рішення;

- відомості про запобіжні заходи – їх призначення, зміну чи скасування, а також застосування обмежувальних заходів у справах про домашнє насильство.

Додатково впродовж розслідування реєстрації також підлягатимуть відомості про:

- юридичних осіб, до яких можуть бути застосовані кримінально-правові санкції;

- відомості про здійснення або скасування спеціального досудового розслідування;

- дані щодо призупинення або відновлення розслідування та оголошення підозрюваного в розшук;

- рішення про об'єднання або виділення матеріалів досудового розслідування;

- продовження строків розслідування або тримання під вартою;

- суми відшкодованих збитків, заявлених позовів і оцінка арештованого майна;

- завершення досудового розслідування;
- інші відомості, передбачені електронними формами Реєстру. Таким чином, уже на момент виявлення ознак злочину доцільно вживати заходи щодо їх фіксації та документування, оскільки окремі обставини про них підлягатимуть реєстрації, причому невідкладно, однак не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [133].

Підставами для початку розслідування випадків незаконного обігу зброї, вчиненого організованими злочинними групами та злочинними організаціями, найчастіше є такі джерела:

- заяви та повідомлення громадян, які надходять до правоохоронних органів у різних формах: усно чи письмово, під час особистого звернення або через засоби зв'язку (телефон, пошта, факсимільний, електронний зв'язок тощо). Частка таких звернень становить 17% (Додаток А);

- рапорти та доповідні записки прокурорів, слідчих, детективів, складені на підставі отриманої з різних джерел інформації про факти незаконного обігу зброї чи боєприпасів, здійснюваного організованими злочинними групами або іншими формами злочинних об'єднань. Такі документи складають 37% від загальної кількості підстав (Додаток А).

- рапорти працівників оперативних підрозділів, які зафіксували ознаки, що свідчать про вчинення зазначених кримінальних правопорушень. Це є найпоширенішою підставою для початку розслідування та становить 40% (Додаток А);

- повідомлення від підприємств, установ і організацій, які виявили зброю або отримали інформацію про можливу причетність групи осіб до незаконного обігу зброї. Цей вид повідомлень складає 4% (Додаток А);

- інші способи, які не потрапляють до вищезазначених категорій, проте можуть ініціювати розслідування, – 2% (Додаток А) [18, с. 285-286].

Нерідко виникають ситуації, коли представники оперативних підрозділів отримують інформацію про те, що окремі особи причетні до вчинення злочинів досліджуваного виду або готуються до їх скоєння, тобто саме суспільно небезпечне діяння ще не реалізовано. У юридичній літературі висловлюються пропозиції щодо необхідності обов'язкової перевірки подібної інформації. Це передбачає не лише її документування, а й вжиття превентивних заходів для запобігання злочину, а також розробку ефективних методів протидії таким підготовчим діям ще на ранніх стадіях [40, с. 156]. Особливо важливо це в контексті розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами, оскільки дотримання уніфікованих процесуальних норм не лише гарантує законність зібраних доказів, а й забезпечуватиме їх належну оцінку в суді.

Водночас ураховуючи, що чинний КПК України не містить детального врегулювання процедури перевірки інформації про кримінальне правопорушення, яке лише планується, на нашу думку, доцільним є проведення такої перевірки після внесення відповідних відомостей до ЄРДР. Якщо в результаті перевірки ці підстави не підтвердяться, слідчий, детектив, дізнавач або прокурор зможуть ухвалити законне й обґрунтоване рішення про закриття кримінального провадження на підставі п. 1 або п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України (залежно від обставин справи).

Однією з типових підстав для початку досудового розслідування за фактами незаконного обігу зброї, вчиненого організованим злочинним угрупованням, виступають ініціативні рапорти працівників правоохоронних органів, передусім — оперативних підрозділів. Ці підрозділи, діючи в межах своїх повноважень і відповідно до чинного законодавства, що регламентує оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані здійснювати необхідні оперативно-розшукові заходи, спрямовані на запобігання, своєчасне виявлення, припинення кримінальних правопорушень, а також установлення причин та умов, що сприяють їх вчиненню, і реалізацію заходів з профілактики правопорушень [137]. У разі, якщо отримані дані свідчать про незаконний обіг

зброї або вчинення іншого кримінального правопорушення, за резолюцією керівника відповідного органу або підрозділу поліції така інформація передається керівнику органу досудового розслідування для ухвалення рішення про початок розслідування та внесення відомостей до ЄРДР [135].

Однак ця практика викликає критику з боку правників. Так, на думку М. Дідика та М. Мельника, вимога отримання дозволу від керівника органу розслідування на внесення відомостей до ЄРДР суперечить положенням ст. 214 КПК України. Законодавство не передбачає існування такого процесуального документа, як рапорт слідчого чи прокурора щодо виявлених обставин, які можуть свідчити про злочин. Кримінальне процесуальне законодавство прямо покладає на слідчого та прокурора обов'язок самостійно вносити відповідні відомості до ЄРДР без необхідності погодження чи дозволу від керівництва.

Більше того, начальник слідчого підрозділу чи прокурор вищого рівня не мають повноважень погоджувати або відмовляти у внесенні таких відомостей, адже ці дії є виключною компетенцією слідчого та прокурора відповідно до ст.ст. 36, 40, 214 КПК України. Таким чином, звернення до керівництва з рапортом суперечить нормам КПК України і не має законних підстав. За таких умов, як вважають правники, під час судового розгляду можуть виникати сумніви щодо допустимості таких рапортів як доказів, що матиме правові наслідки. Крім того, це може поставити під сумнів і допустимість інших доказів, зібраних за участі слідчого чи прокурора, з огляду на їхню можливу упередженість або адміністративну залежність від керівництва.

Такі дії слідчих і прокурорів, на думку М. Дідика та М. Мельника, порушують порядок внесення відомостей до ЄРДР, а тому можуть розглядатися як неналежне виконання процесуальних обов'язків, що призводить до порушення принципів кримінального провадження та прав підозрюваних і обвинувачених. У результаті можуть виникнути підстави для відводу чи самовідводу слідчого або прокурора, що ставить під питання їхню подальшу участь у досудовому розслідуванні та кримінальному провадженні загалом.

На нашу думку, така позиція є декілька дискусійною. Передусім слід зважати на той факт, що Положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення визначено, що «керівник органу прокуратури, органу досудового розслідування, органу дізнання після перевірки внесених до Реєстру відомостей реєструє кримінальне провадження. ... Факт реєстрації кримінального правопорушення (провадження) настає з моменту підтвердження керівником органу прокуратури або органу досудового розслідування, органу дізнання таких відомостей» [133].

Тому звернення слідчого чи прокурора до керівника із рапортом або доповідною запискою може розглядатися не як отримання дозволу, а виключно як інформування керівництва про виявлений факт правопорушення. Навіть якщо і розглядати таку практику крізь призму можливого обмеження процесуальної незалежності слідчого чи прокурора, її встановлено на нормативному рівні, однак жодним чином це не свідчить про ухилення від відповідальності. Відтак подання рапорту слідчим чи прокурором – це формальна процедура, котра забезпечує внутрішню координацію в межах правоохоронного органу, але не порушення процесуальної самостійності.

Щодо реєстрації інформації до системи єдиного обліку, ця дія також є виваженим кроком на шляху коректного забезпечення фіксації ознак кримінально протиправної діяльності. Такого висновку ми доходимо на підставі аналізу Постанови Касаційного кримінального суду Верховного суду у справі №740/5066/15-к від 07.06.2018. Відповідно до встановлених обставин справи протокол огляду місця події, проведеного до внесення відомостей до ЄРДР визнано неналежним доказом через відсутність інформації про вчинення кримінального правопорушення, зафіксованої у певній процесуальній формі. Колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду вказала, що згідно зі статтею 62 Конституції України та статтею 17 КПК України, обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях або доказах, отриманих незаконним шляхом, тобто недопустимих. Відповідно до положень статті 86 КПК України, доказ вважається допустимим лише за умови,

що його отримано в порядку, передбаченому КПК України. Недопустимі докази не можуть використовуватися під час ухвалення процесуальних рішень і не підлягають врахуванню судом при винесенні рішення. Згідно зі статтею 87 КПК, докази, отримані під час процесуальних дій, що вимагають попереднього дозволу суду, але проведених без такого дозволу, є недопустимими.

Відповідно до змісту статей 214, 223 та 237 КПК України, огляд є слідчою (розшуковою) дією, яка здійснюється в межах досудового розслідування для отримання або перевірки доказів у конкретному кримінальному провадженні. Перед його проведенням особам, які беруть у ньому участь, роз'яснюються їхні права, обов'язки, а також відповідальність згідно із законом. Досудове розслідування не може розпочинатися без внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань або проводитися без такого внесення, що тягне за собою відповідальність. Проте у невідкладних випадках огляд місця події може бути здійснено до внесення інформації до ЄРДР, але таке внесення має бути проведене негайно після огляду. На підставі цього, суд наголосив, що проведення огляду місця події можливе лише за наявності зафіксованої у процесуальній формі інформації про вчинення кримінального правопорушення. Якщо такої інформації немає, проведення огляду не допускається. У матеріалах кримінального провадження немає жодних відомостей, які б підтверджували законність проведення огляду місця події у домоволодінні обвинуваченого. Навпаки, відомості про злочин були внесені до ЄРДР лише наступного дня і на основі даних, отриманих під час цього огляду [136]. Відтак, реєстрація має бути обов'язковою, принаймні до системи єдиного обліку, котра своєю чергою у подальшому покладається в основу тієї інформації, що вноситься до ЄРДР.

Визначившись з проблемними питаннями, котрі виникають на початковому етапі розслідування, вважаємо за потрібне звернутися до обставин, котрі підлягають установленню (з'ясуванню) під час розслідування. Традиційно у межах цього криміналістичного вчення виокремлюють два проблемних питання: 1) співвідношення їх із предметом доказування; 2) можливість їх

виокремлення поряд із криміналістичною характеристикою та їх співвідношення. На нашу думку, актуальними до вирішення є також інші питання:

1) Чи потрібно виділяти базовий і локальний перелік обставин, що підлягають установленню?

2) Чи доцільно виокремлювати цю змістовну складову методики як самостійний елемент або її, наприклад, можна досліджувати одночасно з тактичними завданнями розслідування, які розриваються у межах типових слідчих ситуацій. Щодо кожного з дискусійних питань, ми висловимо свою авторську позицію.

Предмет доказування є абстрактною інформаційною моделлю, закріпленою в нормах чинного КПК України (ст. 91 КПК України), та є базовою категорією для всіх кримінальних правопорушень (незалежно від обставин справи). Окрім цього, для особливих порядків кримінальних проваджень притаманний власний предмет доказування, що як правило, доповнює загальний предмет доказування низкою додаткових обставин. Водночас більшість учених-криміналістів зауважують, що поняття «доказування» є вужчим, аніж за «з'ясування», оскільки останнє охоплює не лише обставини, що підлягають доказуванню, а й інші факти, які хоча й не визначені кримінальним процесуальним законодавством, але мають бути встановлені у процесі розслідування залежно від конкретної слідчої ситуації. Таким чином, ці поняття не є тотожними: «обставини, що підлягають з'ясуванню» є ширшою категорією, ніж предмет доказування. Для нашої категорії злочинів це особливо актуально, адже жодна зі статей КПК України не визначає переліку обставин, котрий підлягає установленню (доказуванню) у злочинах, учинених злочинним угрупованням, на відміну від усталеної правозастосовної практики.

За своєю сутністю обставини, котрі підлягають з'ясуванню (установленню) визначаються трьома ключовими чинниками, серед яких: предмет доказування (відповідно до ст. 91 КПК України), кримінально-правові характеристики та криміналістичні особливості певних видів кримінальних

правопорушень. Обставини, що підлягають з'ясуванню, визначають кінцеву мету розслідування, тоді як криміналістична характеристика злочинів допомагає знайти шляхи її досягнення. Отже, ці обставини є систематизованими фактичними даними, що базуються на нормах кримінального та кримінального процесуального права і виходять за межі предмета доказування. Їх встановлення є необхідною умовою для повного та всебічного розслідування злочину. Коректне визначення таких обставин у кожному конкретному провадженні забезпечує повноту, об'єктивність та ефективність слідства. Тому під час розслідування слід встановлювати не лише ті обставини, що передбачені законом, а й фактичні дані, які мають тактичне значення для успішного розкриття злочину, розслідування та доказування кримінально протиправної діяльності.

Щодо співвідношення обставин, котрі підлягають з'ясуванню у кримінальному провадженні, та криміналістичної характеристики злочинів, важливо враховувати, що перші охоплюють доволі вагомую групу чинників, тоді як друга є лише систематизованою інформаційною моделлю типових закономірностей злочинної діяльності, що може змінюватися залежно від низки обставин.

Стосовно базового та локального переліку обставин, що підлягають установленню, то така потреба може бути обґрунтованою залежно від виду рівня побудованої методики. Якщо мова йде про видову криміналістичну методику, то такий підхід є необхідним, адже сформульовані наукові рекомендації мають бути не абстрактними, а конкретними. Якщо на меті побудувати комплексну методику, то вирішити таке завдання буде складніше з огляду на багато варіативність ситуацій, котрі можуть сформулюватися на тому чи іншому етапі розслідування. Виокремлення обставин, котрі підлягають установленню під час розслідування, можливе і як самостійного структурного компоненту методики розслідування, так і поряд із тактичними завданнями розслідування, які розриваються у межах типових слідчих ситуацій. У межах даного дослідження,

ми будемо досліджувати їх у межах самостійного питання, а не в контексті типових слідчих ситуацій.

У науковій літературі окремі підходи до визначення окреслених обставин вже знаходили своє висвітлення, у контексті окремих злочинів, що пов'язані з незаконним обігом зброї. Так, С. С. Вітвіцький зі співавторами дійшов висновку, що під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням зі зброєю та бойовими припасами, необхідно встановити сукупність обставин, які умовно поділяються на п'ять взаємопов'язаних груп і мають розглядатися у їх системній єдності:

1. Обставини, що стосуються події кримінального правопорушення: з'ясування факту вчинення злочину, часу, місця, способу, предмета посягання та наявних слідів, які мають доказове значення.

2. Інші обставини, пов'язані з кримінальним правопорушенням: встановлення причинно-наслідкових зв'язків, зокрема: а) чинники, що сприяли вчиненню злочину; б) наявність пов'язаних збройних кримінальних правопорушень; в) ознаки постзлочинної поведінки; також — дані про свідків (у тому числі потерпілих) і про характер та обсяг завданої шкоди.

3. Обставини щодо особи підозрюваного: інформація про його особу, причетність до злочину, мотиви і цілі протиправних дій, а також наявність співучасників.

4. Обставини, що можуть бути підставою для звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання: наприклад, дії з добровільною відмовою, щире каяття, активне сприяння слідству тощо.

5. Інші процесуально значущі обставини, що впливають на хід і результати кримінального провадження: рівень тяжкості злочину, наявність обставин, які пом'якшують або обтяжують покарання, підстави для закриття провадження, а також сума процесуальних витрат [25, с. 220].

У навчальному виданні «Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ» наголошується, що під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 263

Кримінального кодексу України, особлива увага повинна бути зосереджена на встановленні таких ключових обставин:

1. Конкретний зміст протиправних дій, пов'язаних із незаконним заволодінням зброєю, боєприпасами чи вибуховими речовинами: чи охоплює він лише одну з форм протиправної поведінки (наприклад, виготовлення, придбання, носіння, зберігання, збут або розкрадання), чи має місце сукупність таких дій. У кожному випадку слід з'ясувати час, місце та інші супровідні обставини вчинення діяння.

2. Частота вчинення злочину: встановити, чи мав він разовий характер, чи вчинявся систематично.

3. Чи не мало місце розкрадання зброї чи вибухових речовин із застосуванням розбійного нападу.

4. Кількість, вид та характер зброї (вогнепальна, мисливська гладкоствольна, холодна), боєприпасів, вибухових речовин, а також наявність тяжких наслідків, таких як тілесні ушкодження різного ступеня або значна матеріальна шкода.

5. Чи не здійснила особа добровільну здачу зброї, боєприпасів чи вибухових речовин, які вона зберігала без відповідного дозволу.

6. Установити, хто саме вчинив розкрадання, незаконне носіння, зберігання, виготовлення або збут зброї чи вибухових речовин.

7. З'ясувати, чи було розкрадання вчинене групою осіб за попередньою змовою, рецидивістом або особою, якій зброя чи боєприпаси були видавались для службового використання.

8. Встановити вину підозрюваного, його мотиви, наявність обтяжуючих або пом'якшуючих обставин, а також інші характеристики особи.

9. Оцінити розмір і характер збитків, завданих злочином.

10. Установити обставини, що сприяли вчиненню правопорушення, зокрема щодо незаконного придбання, зберігання, виготовлення чи збуту зброї, а також фактори, що могли полегшити її розкрадання [117, с. 261-262].

На думку М. Г. Пінчука, у процесі розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із викраденням або іншим незаконним поводженням із вогнепальною зброєю, боєприпасами чи вибуховими пристроями, особливу увагу слід приділити встановленню таких ключових обставин: а) спосіб вчинення злочину; б) місце події та обстановку, у якій відбулося правопорушення; в) час здійснення злочину; г) знаряддя та засоби, що використовувались або стали об'єктом злочинного посягання; д) предмет посягання, зокрема конкретні види зброї чи пристроїв; е) особу правопорушника або злочинного угруповання, до якого він міг належати; ж) інформацію про фізичних та юридичних осіб, яким було завдано майнової або моральної шкоди; з) сліди злочину у широкому значенні, включаючи як матеріальні, так і нематеріальні докази [131]. Таким чином, при визначенні обставин, що підлягають установленню під час розслідування, вчені в основу покладають визначений законодавцем предмет доказування, а також елементи кримінально-правових характеристик конкретних злочинів (зміст складу злочину).

При визначенні обставин, що підлягають установленню під час розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учиненого організованою злочинною групою чи злочинною організацією, ми керуватимемося підходом, що передбачає визначення модельного переліку обставин, деталізуючи їх відповідно до елементів складу злочинів і обставин, передбачених ст. 91 КПК України. Ці обставини можна згрупувати у такі категорії:

1. Предмет злочинного посягання – включає тип, вид, модель та інші характеристики конкретного зразка зброї.

2. Обставини, що пов'язані з об'єктивною стороною складу злочину:
– час, місце, обстановка вчинення злочину, способи незаконного обігу зброї (підготовки, вчинення та приховування епізодів злочинної діяльності) та сліди кримінально протиправної діяльності на різних етапах злочинної діяльності;

- характер і розмір заподіяної шкоди, а також процесуальні витрати (пов'язані зі здійсненням кримінального провадження);
- докази, що підтверджують отримання грошей, цінностей або іншого майна внаслідок вчинення злочину, які підлягають спеціальній конфіскації;
- способи і схеми легалізації майна (фінансових ресурсів), отриманого злочинним шляхом, та розмір останніх;
- місця переховування невилученої вогнепальної зброї, їх обладнання та засоби забезпечення безпеки;
- способи і засоби конспірації та протидії розслідуванню;
- наявність корумпованих зв'язків;
- факти скоєння інших кримінальних правопорушень, не пов'язаних із незаконним обігом зброї та ін.

3. Суб'єкт злочину – характеристика особи злочинця (члена злочинного угруповання): його анкетні дані, наявність службового чи іншого спеціального статусу, а також інформація про співучасників структура злочинного об'єднання, їхня роль у вчиненні злочину, організованість групи, зв'язки між учасниками та розподіл ролей, обставини, які виключають кримінальну відповідальність членів злочинного об'єднання, можуть обтяжувати або пом'якшувати покарання.

4. Суб'єктивна сторона злочину – форма вини, мотиви та мета вчинення незаконного обігу зброї.

5. Інші обставини (причини та умови, що сприяли вчиненню злочинних епізодів; інформація про осіб, яких залучали до діяльності угруповання без їхнього усвідомлення протиправного характеру дій; відомості про інші кримінальні угруповання тощо).

Не можна оминати увагою ще й важливість установлення ознак, що свідчать про стійкість діяльності організованих груп і злочинних організацій.

Створення, керівництво та участь у злочинних об'єднаннях, спільнотах або організаціях розглядається як загальна норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за такі дії:

- створення злочинної організації (ч. 1 ст. 255 КК України);
- участь у злочинній організації (ч. 2 ст. 255 КК України);
- керівництво злочинною організацією або її структурними підрозділами;
- створення злочинної спільноти;
- керівництво злочинною спільнотою.

Перелічені дії складають об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого статтею 255 КК України.

Окрему категорію становлять спеціальні види злочинних об'єднань, відповідальність за участь або створення яких передбачена іншими нормами Кримінального кодексу України, зокрема:

- участь або створення банди (ст. 257 КК України);
- участь або створення терористичної організації чи групи (ст. 258³ КК України);
- створення або участь у незаконних збройних або воєнізованих формуваннях (ст. 260 КК України).

Згідно з п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 13, суди повинні встановлювати не лише факт вчинення конкретного злочину, а й наявність організованого характеру правопорушення. Це означає необхідність вивчення таких обставин, як:

- форма злочинного об'єднання;
- його цілі;
- планування протиправної діяльності;
- тривалість існування;
- матеріальне забезпечення;
- чисельний склад;
- процес вербування нових учасників;
- структура й ієрархія;
- наявність корупційних зв'язків;

- внутрішні правила поведінки;
- розподіл функцій між учасниками [138].

За своєю конструкцією, правопорушення, передбачене ст. 255 КК України, має усічений склад: злочин вважається завершеним з моменту вчинення будь-якої з дій, зазначених у диспозиції статті, незалежно від фактичної реалізації злочинного плану.

Під час розгляду багатоепізодних кримінальних справ, як наголошено у постанові Пленуму ВС України, суди мають визначити, на якому етапі діяльності злочинне угруповання набуло ознак стійкості та до якого типу воно належить. Часто злочинні об'єднання спочатку діють у простих формах співучасті (наприклад, група осіб без попередньої змови чи з попередньою змовою), а згодом трансформуються у складніші структури. Зокрема, кілька організованих груп можуть об'єднатися у злочинну організацію, а озброєння такої групи може надати їй ознак банди.

Ретельному аналізу підлягають дії осіб, яких слідство визнало організаторами злочинного угруповання або злочину, скоєного у простій формі співучасті. Саме ці особи, як правило, є найбільш небезпечними учасниками організованої злочинності. Відповідно до ч. 3 ст. 27 КК України, організатором вважається особа, яка створила угруповання або керувала його діяльністю, організувала вчинення злочину чи фінансувала злочинну діяльність, а також займалася приховуванням її слідів.

Щоб визначити, чи є особа організатором злочину у простій формі співучасті, слід виходити з того, що її роль полягає в координації дій інших учасників та спрямуванні їх на вчинення одного або кількох злочинів. Організація злочинної діяльності може полягати у залученні співучасників (виконавців, пособників, підбурювачів) шляхом наказів, угод, прохань, підкупу або доручень. При цьому мета збереження єдності угруповання для подальшої злочинної діяльності не обов'язкова.

Керування підготовкою злочину може включати такі дії:

- замовлення вчинення правопорушення;

- підготовка чи пошук засобів та знарядь для його реалізації;
- залучення виконавців і надання їм інструкцій;
- створення умов для скоєння злочину, зокрема усунення перешкод чи планування заходів із нейтралізації правоохоронних органів (наприклад, підкуп, тиск, усунення посадових осіб, які можуть завадити вчиненню злочину);
- організація місць для переховування співучасників, знарядь злочину та здобутих незаконним шляхом матеріальних цінностей. Керування самим процесом злочину передбачає контроль за діями співучасників, координацію їхніх ролей, розподіл обов'язків, забезпечення комунікації між ними та організацію прикриття злочинної діяльності [138].

Окреслений перелік обставин, що підлягають встановленню є модельним, тобто має орієнтуючий характер, тому що кожне кримінальне правопорушення є унікальним, що унеможливорює визначення всіх обставин, котрі підлягають з'ясуванню у кожному конкретному випадку, однак будь-яка окрема криміналістична методика повинна передбачати специфічні обставини, які підлягають установленню, що вирізняють певний вид кримінального правопорушення з-поміж інших та підлягають встановленню під час їх розслідування.

2.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та алгоритми процесуальних дій

Стабільність і передбачуваність кримінальної процесуальної форми сприяє підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів, дозволяючи слідчим, прокурорам та оперативним працівникам діяти за чітко визначеним алгоритмом, зменшуючи ризики процедурних помилок і зловживань.

Уніфікація процесуальної форми відображає таку важливу властивість, як синергетичність системи. Під синергетичністю (або синергією) розуміють узгоджену взаємодію всіх елементів системи, яка забезпечує їхню спільну спрямованість на досягнення кінцевого результату – ефективного правового

врегулювання суспільних відносин. Це означає, що кожен елемент інститутів системи не лише функціонує самостійно, а й доповнює інші елементи, утворюючи єдину, злагоджену структуру. Відсутність внутрішніх суперечностей та узгодженість між складовими частинами гарантують стабільність і ефективність роботи системи навіть за умов змін у зовнішньому середовищі [174, с. 137-138].

Узагальнення первинної інформації, що стосується події кримінального правопорушення, дозволяє встановити протиправний характер діяльності конкретних осіб, визначити слідову інформацію, пов'язану з кримінально-протиправною діяльністю, та слугує основою для подальшого аналізу й формування слідчої ситуації, яка склалася на початковому етапі розслідування. Варто підкреслити, що більшість науковців розглядають слідчу ситуацію як сукупність умов, у яких у конкретний момент здійснюється процес розслідування.

Типова слідча ситуація є формою наукової абстракції, що формується на основі апіорних знань, результатів узагальнення й аналізу емпіричних даних слідчої практики. Вона відображає найбільш характерні риси розвитку та стану розслідування на певному його етапі — початковому, вихідному чи наступному. Через високий рівень узагальнення така модель має значну теоретичну й методичну цінність для вирішення окремих криміналістичних завдань. Якщо конкретна слідча ситуація є індивідуальним відображенням обставин досудового розслідування в межах одного кримінального провадження, то типова ситуація — це результат системного осмислення та наукового узагальнення практичного досвіду [158, с. 118–119].

Зазвичай у теоретичному аспекті слідчі ситуації класифікуються за різними критеріями, що дозволяє визначити оптимальні методи й тактику розслідування. Вони можуть бути сприятливими або несприятливими, простими чи складними, швидкоплинними або довготривалими, стабільними чи такими, що швидко змінюються. Окрім того, виділяють нормальні та екстремальні слідчі ситуації, репродуктивні (алгоритмічні) та продуктивні, а також проблемні,

конфліктні й інші типи ситуацій, які впливають на особливості проведення розслідування [206, с. 62].

Аналіз та оцінка слідчої ситуації відіграють вагоме значення з багатьох причин. Серед основних такі:

- можливість орієнтування у різноманітті фактів і явищ, що стосуються події кримінального правопорушення;
- сприяють усвідомленню та систематизації наукових знань (рекомендацій) щодо типових матеріальних джерел (слідів), у яких відбувається подія кримінального правопорушення;
- забезпечують опанування методики та практики пошуку джерел інформації, їх фіксації та подальше збереження;
- роблять можливою проведення практичної роботи з цими джерелами інформації;
- гарантують можливість співставлення отриманої інформації з даними оперативних і криміналістичних обліків;
- є підґрунтям для висування відповідних слідчих версій про місцезнаходження та сліди, котрі містять інформацію про властивості особи злочинця;
- сприяють визначенню найбільш доцільних тактичних прийомів, рекомендацій, комбінацій зі збирання слідів і встановлення особи злочинця;
- забезпечують визначення й обрання найбільш ефективних техніко-криміналістичних засобів і методів для цих цілей;
- дозволяють визначити найбільш ефективні форми використання спеціальних знань і взаємодії з органами дізнання з метою одержання криміналістично значущої інформації про особу злочинця;
- вивести з версій слідства;
- спланувати початковий етап розслідування [122, с. 82].

Отже, ідентифікація й аналіз типових слідчих ситуацій у наукових дослідженнях є одним із ключових напрямів, що сприяє науковій обґрунтованості й удосконаленню окремих криміналістичних методик

розслідування. Визначення таких ситуацій дозволяє розробити ефективні алгоритми дій слідчих, забезпечуючи оптимальне застосування тактичних прийомів і методів розслідування залежно від конкретних обставин кримінального провадження.

Зокрема, у юридичній літературі вже сформовані підходи до визначення типових слідчих ситуацій, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї. Ці ситуації враховують специфіку обставин виявлення злочину, рівень поінформованості слідства про осіб, причетних до незаконного обігу зброї, характер отриманих доказів та інші чинники, що впливають на хід розслідування. Визначення таких типових ситуацій сприяє ефективному плануванню слідчих (розшукових) дій, вибору оптимальних тактичних прийомів і методів збирання доказової бази.

В. М. Шевчук на початковому етапі розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї виокремив такі типові слідчі ситуації:

І. Типова слідча ситуація при затриманні особи за фактом незаконного обігу вогнепальної зброї. Один із найпоширеніших варіантів розвитку подій у кримінальному провадженні щодо незаконного обігу вогнепальної зброї — це ситуація, коли правопорушення вже виявлено, а особа, яка його вчинила, затримана безпосередньо на місці злочину або невдовзі після його вчинення. У подібних випадках особа злочинця та сам факт правопорушення зазвичай є очевидними від початку слідства.

Основне завдання слідчого полягає у збиранні, перевірці та процесуальному закріпленні доказів причетності підозрюваного до вчинення кримінального правопорушення, встановленні фактичних обставин події, їх дослідженні та аналізі для отримання нової інформації, що має доказове значення.

Комплекс і послідовність невідкладних слідчих (розшукових) дій, які має вжити слідчий, залежить від наявної вихідної інформації, і зазвичай включає:

1. Затримання особи, її особистий обшук і первинний допит підозрюваного;

2. Огляд місця затримання, фіксація обстановки, виявлення речових доказів і слідів злочину;
3. Вилучення та огляд предметів, пов'язаних із правопорушенням (зброї, боєприпасів, документів, одягу, транспортних засобів, схованок, особистих записів тощо);
4. Огляд підозрюваного з метою виявлення слідів носіння зброї чи боєприпасів;
5. Допит осіб, які безпосередньо затримали підозрюваного або були свідками події;
6. Призначення судових експертиз, зокрема: судово-балістичної, вибухотехнічної, трасологічної, металознавчої, судово-хімічної, технологічно-товарознавчої, технічної експертизи документів тощо;
7. Обшук житла та інших можливих місць зберігання речових доказів: місце проживання, робочі приміщення, гаражі, дачі, помешкання друзів або осіб, пов'язаних із підозрюваним.

II. Слідча ситуація: правопорушення виявлено, але підозрюваний зник з місця події. У випадку, коли факт незаконного обігу вогнепальної зброї встановлено, а особа, яка вчинила правопорушення, відома, проте зникла з місця події, основний вектор розслідування спрямовується на дослідження обстановки місця події, а також встановлення, фіксацію та аналіз доказової й орієнтуючої інформації щодо самого злочину та втікача.

Дії слідчого та працівників дізнання в такій ситуації мають бути негайними та спрямованими на переслідування правопорушника "по гарячих слідах", його ідентифікацію та затримання. Також важливим є збір відомостей про особу розшукуваного, зокрема його зв'язки, можливі маршрути пересування, місця переховування або потенційної появи. Усе це забезпечує ефективну організацію пошуку та затримання правопорушника з подальшим його доставленням до органів слідства.

Оптимальна послідовність першочергових слідчих (розшукових) дій у такій ситуації включає:

1. Огляд місця події для фіксації обстановки, виявлення слідів злочину, речових доказів, знаряддя вчинення злочину;
2. Допит очевидців і можливих співучасників, якщо такі є;
3. Опитування осіб, які можуть володіти інформацією про підозрюваного (членів родини, сусідів, знайомих, колег), з метою отримання даних про його спосіб життя, зв'язки та ймовірні місця перебування;
4. Встановлення місцезнаходження, затримання та особистий обшук підозрюваного;
5. Допит затриманої особи;
6. Проведення обшуку за місцем проживання, роботи або в інших пов'язаних локаціях;
7. Одержання вільних або експериментальних зразків (для почеркознавчої, трасологічної або іншої порівняльної експертизи);
8. Призначення криміналістичних експертиз відповідно до характеру слідів і вилучених речових доказів (наприклад, судово-балістичної, дактилоскопічної, трасологічної, ДНК-експертизи тощо).

III. Слідча ситуація: виявлено факт незаконного обігу зброї, але особа злочинця невідома. У ситуаціях, коли встановлено факт незаконного обігу вогнепальної зброї чи боєприпасів, але відсутні будь-які відомості про особу, яка вчинила злочин, спостерігається високий рівень інформаційної невизначеності. Зокрема, слідство стикається з браком даних про правопорушника, а також з обмеженим колом джерел інформації, які могли б допомогти в його встановленні. У таких випадках кримінальне провадження розпочинається за фактом виявлення самого злочину, оскільки особа підозрюваного на цьому етапі не встановлена. Відтак, першочерговим завданням правоохоронців стає встановлення особи злочинця, організація його розшуку, затримання та подальше викриття його протиправної діяльності [190, с. 470-488].

С. С. Вітвіцький, О. О. Волобуєва та А. О. Волобоєв запропонували класифікацію слідчих ситуацій, що ґрунтується на ступені інформованості слідчого на початковому етапі досудового розслідування. В основі цієї

класифікації лежить критерій повноти та змісту наявної інформації щодо обставин кримінального правопорушення, особи правопорушника та предмета посягання. Усі слідчі ситуації автори умовно поділили на дві групи:

1. Прості слідчі ситуації

1.1. Ситуація 1 — ситуація із достатнім обсягом інформації про подію, злочинця та об'єкти озброєння. Виникає, коли злочинця затримано безпосередньо під час вчинення злочину або одразу після нього («на гарячому»). У слідчого є чітке уявлення про механізм події.

1.2. Ситуація 2 — характеризується наявністю лише фрагментарної інформації про подію, особу правопорушника та об'єкти озброєння. У таких випадках частково встановлено факт незаконного поводження зі зброєю, однак недостатньо даних щодо способу вчинення правопорушення, зв'язку підозрюваного з виявленими предметами тощо.

2. Складні слідчі ситуації

2.1. Ситуація 3 — ситуація, за якої є окремі розрізнені дані про можливе кримінальне правопорушення, але відсутнє цілісне розуміння механізму його вчинення, невідомі особи, що можуть бути причетні, і відсутня чітка ідентифікація об'єктів озброєння.

2.2. Ситуація 4 — найбільш ускладнений варіант, що супроводжується мінімальним інформаційним забезпеченням. Типовими ознаками такої ситуації є виявлення схованок зі зброєю, безгосподарних одиниць вогнепальної зброї чи боєприпасів, а також ознак злочину, встановлених через моніторинг відкритих джерел — інтернет-ресурсів, ЗМІ тощо. У подібних випадках сам факт злочину потребує підтвердження [24, с. 112-124].

О. С. Тарасенко приділив ґрунтовну увагу питанням типізації слідчих ситуацій, що виникають під час розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, вчиненого злочинними об'єднаннями. Його авторський підхід ґрунтується на врахуванні механізму слідоутворення на всіх етапах злочинної діяльності — підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення. Особливістю концепції Тарасенка є те, що він розглядає слідчі

ситуації не ізольовано, а в тісному взаємозв'язку зі слідчими версіями. Це дозволяє комплексно аналізувати зібрану інформацію, прогнозувати подальший розвиток розслідування та визначати найбільш ефективні тактичні прийоми для його проведення. Такий підхід сприяє глибшому розумінню закономірностей учинення злочинів у сфері незаконного обігу зброї, забезпечує підвищення ефективності криміналістичних методик та оптимізацію слідчої діяльності. О. С. Тарасенко виокремив низку слідчих ситуацій, що можуть виникати під час розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї, учиненого злочинними об'єднаннями.

Одна з таких ситуацій — затримання особи (осіб) за незаконне поводження з вогнепальною зброєю за наявності доказової інформації щодо вчинення протиправних дій. У межах цієї ситуації можуть формуватися наступні типові слідчі версії:

1. Вогнепальна зброя не належить затриманим (2%).
2. Показання затриманих про їхню непричетність є неправдивими (71%).
3. Вогнепальна зброя була підкинута затриманим — як з боку правоохоронних органів, так і з боку конкуруючих злочинних угруповань (2%).
4. Показання затриманих про визнання вини надані з метою приховування іншого, більш тяжкого злочину або відвернення уваги від співучасників (5%).
5. Затримані особи, будучи членами злочинного об'єднання, придбали або виготовили вогнепальну зброю та на момент затримання здійснювали її транспортування з метою тимчасового зберігання чи збуту (46%).
6. Особи, яких затримано, не усвідомлювали змісту вантажу та використовувалися злочинним угрупованням у якості перевізників або виконавців допоміжних функцій (12%) [172, с. 116]. Такий підхід дозволяє чітко структурувати можливі варіанти розвитку подій, що, у свою чергу, сприяє ефективному плануванню слідчих (розшукових) дій, їхньому своєчасному проведенню та оперативному отриманню необхідних доказів.

Ще однією слідчою ситуацією, виокремленою в дослідженнях О. С. Тарасенка, є та, коли встановлено осіб, які входять до складу злочинного об'єднання, але недостатню доказів для повідомлення їм про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. У межах цієї ситуації можуть формуватися наступні типові слідчі версії:

1. Члени злочинного об'єднання зберігають вогнепальну зброю виключно для самозахисту (25%).

2. Вогнепальна зброя зберігається з метою її використання у майбутніх кримінальних правопорушеннях або для подальшого збуту (87%).

З огляду на це, слідчим необхідно зосередити увагу на зборі додаткових доказів, які б підтвердили або спростували зазначені версії. Це передбачає активне застосування оперативно-розшукових заходів, документування злочинної діяльності через негласні методи, аналіз взаємозв'язків між учасниками угруповання, а також ретельне дослідження каналів постачання, зберігання та збуту зброї.

Ще однією слідчою ситуацією, виділеною у дослідженнях О. С. Тарасенка, є виявлення Інтернет-ресурсів, що займаються незаконною діяльністю, пов'язаною з продажем вогнепальної зброї.

У такій ситуації, відповідно до позиції вченого можуть бути висунуті наступні слідчі версії:

1. Інтернет-ресурс було створено виключно з цікавості, без реальної мети реалізації зброї (5%).

2. Інтернет-ресурс є розробкою професійних програмістів («хакерів»), які створили його для отримання прибутку за користування іншими особами, без прямої участі у незаконному обігу зброї (29%).

3. Інтернет-ресурс функціонує як канал збуту або придбання вогнепальної зброї злочинними об'єднаннями (66%).

У межах розслідування таких ситуацій важливими аспектами є:

- встановлення осіб, причетних до адміністрування та управління ресурсом;

- аналіз фінансових операцій, пов'язаних із діяльністю сайту;
- перевірка каналів зв'язку та взаємодії користувачів;
- встановлення зв'язків ресурсу з реальними випадками незаконного обігу зброї.

Це передбачає застосування кіберрозвідки, оперативно-технічних заходів, контролю за проведенням операцій у Darknet, а також тісну співпрацю з міжнародними правоохоронними органами у разі залучення іноземних сервісів до незаконної діяльності.

Слідча ситуація, за якої виявлено Інтернет-ресурси, що займаються незаконною діяльністю, пов'язаною з продажем вогнепальної зброї, зумовлює необхідність висунення та перевірки таких слідчих версій:

1. Інтернет-ресурс створено виключно з цікавості – метою його заснування не була організація незаконного збуту зброї, а лише експеримент або тестування можливостей онлайн-платформ (5%).

2. Інтернет-ресурс є комерційним проєктом професійних програмістів («хакерів»), які не займаються безпосереднім обігом зброї, а лише надають технічну платформу для отримання прибутку з користувачів (29%).

3. Інтернет-ресурс виконує функцію каналу збуту або придбання вогнепальної зброї злочинними об'єднаннями, активно використовується для координації незаконного обігу та є частиною організованої злочинної діяльності (66%).

Розслідування в таких випадках передбачає застосування спеціальних методів кіберрозвідки, моніторинг фінансових транзакцій, технічний аналіз веб-ресурсів та тісну взаємодію з міжнародними правоохоронними органами у разі використання іноземних платформ для незаконного збуту зброї.

Слідча ситуація, за якої виявлено вогнепальну зброю, проте особа, що причетна до її незаконного обігу, залишається невстановленою, передбачає висунення таких слідчих версій:

1. Вогнепальна зброя була загублена військовослужбовцем або правоохоронцем – можливе ненавмисне втрачення або порушення правил обліку та зберігання зброї серед посадових осіб, що мають до неї законний доступ (3%).

2. Вогнепальна зброя була покинута злочинцем після вчинення кримінального правопорушення – особа, яка використовувала зброю для скоєння злочину, могла навмисно позбутися її, аби уникнути викриття (4%).

3. Вогнепальна зброя зберігалася у «закладці» для подальшого збуту – йдеться про організовану систему розповсюдження, коли зброю залишають у прихованих місцях для отримання покупцем (27%).

4. Вогнепальну зброю переховували у спеціально облаштованій схованці – зброя могла зберігатися в укриттях, тайниках або інших важкодоступних місцях для використання у майбутніх злочинних діях (35%).

5. Вогнепальна зброя транспортувалася кур'єрами, які перевозили її у спеціально підготовлених схованках транспортних засобів – передбачає використання прихованих ніш у машинах або інших засобах доставки, зокрема із залученням осіб, що подорожують у ролі пасажирів (36%).

Для розслідування подібної ситуації доцільно застосовувати комплексні криміналістичні методи, включаючи трасологічну, балістичну та дактилоскопічну експертизи, а також здійснювати оперативно-розшукові заходи щодо встановлення власника чи кінцевого отримувача зброї.

Слідча ситуація № 4, за якої виявлено об'єкти, що використовуються для доставки, зберігання, виготовлення або переробки вогнепальної зброї, але особа злочинця (злочинців) залишається невстановленою, передбачає висунення таких слідчих версій:

1. Об'єкт належить власнику, який використовує його для незаконної діяльності – існує ймовірність, що власник приміщення, транспортного засобу або іншого об'єкта причетний до виготовлення, модифікації, зберігання або транспортування вогнепальної зброї (78%).

2. До незаконної діяльності причетні члени сім'ї чи близькі родичі власника об'єкта – особи, які мають вільний доступ до приміщення або засобу

пересування, можуть використовувати його без відома власника або за його мовчазної згоди (14%).

3. Знайомі або колеги власника можуть використовувати об'єкт для здійснення незаконних операцій зі зброєю – особи, які мають тимчасовий або частковий доступ до приміщення чи транспортного засобу, можуть бути причетні до протиправної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом зброї (16%).

Для встановлення причетних осіб необхідно провести комплекс оперативно-розшукових заходів, зокрема:

- ідентифікацію власника та осіб, які мають доступ до об'єкта;
- проведення обшуків та вилучення доказів (відбитки пальців, сліди ДНК, інструменти, залишки порошу тощо);
- аналіз телефонних дзвінків і повідомлень осіб, що можуть бути причетними до незаконної діяльності;
- установлення можливих зв'язків із злочинними угрупованнями або каналами збуту зброї.

Комплексний підхід до розслідування дозволить визначити особу злочинця та встановити всі обставини вчинення кримінального правопорушення.

Слідча ситуація № 5, за якої встановлено факт недостачі (викрадення, привласнення, втрати) вогнепальної зброї, передбачає висунення таких слідчих версій:

1. Інсценування викрадення відповідальною особою – існує ймовірність, що особа, яка відповідала за збереження зброї, навмисно забезпечила її зникнення, будучи членом злочинного угруповання або під тиском компрометуючих матеріалів (67%).

2. Неналежне здійснення приймання-передачі зброї – можливо, розкрадання відбувалося поступово протягом тривалого часу через халатність або змову відповідальної особи (32%).

3. Ретельно підготовлене та сплановане викрадення – злочинне об'єднання заздалегідь організувало викрадення зброї, здійснивши детальну підготовку (24%).

4. Викрадення особою, яка відвідувала відповідального за збереження – ймовірність того, що злочин скоїв знайомий або відвідувач відповідальної особи (15%).

5. Викрадення членом персоналу або обслуговуючого персоналу – до злочину може бути причетний співробітник, який мав доступ до місця зберігання зброї (6%).

6. Втрата зброї відповідальною особою – можливо, відбулося ненавмисне недбале поводження, що призвело до втрати зброї (3%).

7. Викрадення членом сім'ї або родичем – можлива причетність близьких осіб, які мали доступ до приміщення чи інформації про зброю (14%).

8. Викрадення гастролером-зłodієм – злочин міг бути здійснений професійним кradієм, що спеціалізується на подібних правопорушеннях (2%).

9. Інші версії (менше 1%) – наприклад, інсценування викрадення матеріально відповідальною особою з метою подальшого продажу зброї, викрадення командиром військової частини з подальшим перекладенням відповідальності на підлеглих тощо.

Для перевірки висунутих версій необхідно провести такі слідчі та оперативно-розшукові заходи:

- допити відповідальних осіб і потенційних свідків;
- аналіз записів камер відеоспостереження;
- перевірка фінансових операцій причетних осіб;
- проведення службового розслідування щодо дотримання порядку зберігання зброї;
- використання негласних слідчих (розшукових) дій для виявлення можливих змов або злочинних зв'язків. Застосування комплексного підходу дозволить встановити обставини зникнення зброї та притягнути винних до відповідальності [172, с. 115-120]. У позитивному ключі варто відзначити, що

автор не лише класифікував слідчі ситуації, а й визначив для кожної з них відповідні слідчі версії і відповідні їм алгоритми процесуальних дій. Такий підхід сприяє більш ефективному плануванню досудового розслідування, дозволяє оперативно висувати та перевіряти можливі гіпотези щодо обставин злочину, його виконавців та мотивів. Визначення типових слідчих ситуацій значно полегшує роботу слідчих органів, оскільки дає можливість використовувати апробовані методики та алгоритми розслідування, що, своєю чергою, підвищує ефективність кримінального провадження.

І. О. Кисельов та А. О. Отришко у своїх дослідженнях встановили, що на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами, переважно формуються такі типові слідчі ситуації:

Слідча ситуація № 1: виявлено факт зберігання або перевезення вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин, однак особу, яка ними володіє, не встановлено.

Типові слідчі версії:

а) зброя, бойові припаси або вибухові речовини були залишені власником у схованці з метою подальшого використання чи збуту;

б) зброя або інші предмети були втрачені власником через необережність чи інші обставини;

в) вогнепальна зброя, бойові припаси чи вибухові речовини були навмисно підкинуті з метою компрометації певної особи або приховування інших злочинів;

г) предмети належали особі, яка вже не має до них доступу (наприклад, була затримана чи загинула).

Слідча ситуація № 2: під час обшуку, огляду місцевості чи інших слідчих (розшукових) дій було виявлено вогнепальну зброю, бойові припаси або вибухові речовини без явного власника.

Типові слідчі версії:

а) зброя, боєприпаси чи вибухові речовини належали особі, яка їх приховала з метою подальшого використання або збуту;

б) предмети були залишені злочинцями після вчинення кримінального правопорушення;

в) зброя або вибухові речовини потрапили у місце виявлення випадково або через халатність власника;

г) предмети були підкинуті з метою компрометації особи або відведення підозри від справжнього правопорушника.

Слідча ситуація № 3: під час проведення оперативних заходів або слідчих (розшукових) дій отримано інформацію про можливу нелегальну торгівлю вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Типові слідчі версії:

а) особа або група осіб дійсно займається незаконним обігом зброї, бойових припасів чи вибухових речовин;

б) особа чи група осіб здійснює несанкціоновану переробку або виготовлення вогнепальної зброї з метою подальшого збуту;

в) отримана інформація є помилковою, навмисною дезінформацією або провокацією; г) особа зберігає зброю чи боєприпаси не з метою збуту, а для власних потреб (захисту, колекціонування, інших особистих мотивів).

Слідча ситуація № 4: під час проведення слідчих (розшукових) дій або оперативних заходів отримано інформацію про можливу підготовку до використання вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин у злочинних цілях. Типові слідчі версії:

а) особи готуються до вчинення кримінального правопорушення із застосуванням вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин;

б) отримана інформація є неправдивою або навмисно спотвореною;

в) виявлені предмети належать особам, які не планують їх використовувати у злочинних цілях (наприклад, колекціонерам або особам, які займаються реставрацією зброї);

г) незаконне зберігання здійснюється особами, пов'язаними із організованою злочинністю, що вимагає подальшого розслідування.

Слідча ситуація № 5: під час митного контролю або інших перевірок виявлено спробу незаконного переміщення вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин через державний кордон. Типові слідчі версії:

а) особа свідомо намагалася здійснити незаконне перевезення з метою збуту або використання у злочинних цілях;

б) особа не знала про наявність заборонених предметів (наприклад, перевезення здійснювалося без її відома або вміст був підмінений);

в) незаконне переміщення організоване злочинною групою, а затримана особа є лише виконавцем;

г) факт незаконного переміщення є наслідком помилки або недбалості (наприклад, неналежного оформлення документів або ненавмисного перевезення предметів, схожих на зброю) [71, с. 601-602].

Отже, беручи до уваги наукові підходи, результати узагальнення правозастосовної практики та власний багаторічний досвід роботи в правоохоронних органах, вважаємо, що типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування незаконного обігу зброї за участю організованих груп і злочинних організацій є такі:

1. Відбулося затримання особи або кількох осіб під час незаконного переміщення вогнепальної зброї чи боєприпасів, у тому числі на державному кордоні України.

2. Виявлено ознаки кримінального правопорушення, пов'язаного із незаконним обігом зброї за відсутності осіб, причетних до його вчинення, оскільки вони втекли з місця події та переховуються або їх виявлено у мережі Інтернет.

3. Під час оперативно-розшукової діяльності виявлено відомості про підготовку до організації незаконного обігу зброї групою осіб (з'ясовано анкетні дані й інші характеристики цих осіб).

4. Виявлено факт функціонування організованої злочинної групи або злочинної організації на певній території, визначеній за принципом територіальної підслідності, з наявними підставами вважати, що ця група, окрім інших злочинів, займається також незаконним обігом зброї [18, с. 292].

5. Під час розслідування іншого кримінального правопорушення встановлено, що існує ОГ або ЗО, яка вчиняє або використовує незаконний обіг зброї як спосіб учинення інших кримінальних правопорушень.

Ураховуючи складність розслідування злочинів цієї групи слід зауважити, що у забезпеченні процедури встановлення всіх обставин учинення злочинів, членів ОГ і ЗО неабияке значення відіграють оперативні підрозділи. Чинне кримінальне процесуальне законодавство допускає можливість того, щоб оперативні підрозділи брали активну участь у вирішенні завдань кримінального провадження, і це стосується всіх категорій справ. Така діяльність має здійснюватися відповідно до встановленого порядку та в межах, визначених законом. Винятків у цьому питанні не передбачено, тому дана засада поширюється і на кримінальні провадження, які розпочаті за ознаками незаконного обігу зброї. Зокрема, це стосується випадків, коли незаконний обіг зброї здійснюється злочинними угрупованнями, що є предметом нашого дослідження. В умовах воєнного стану, коли значно збільшилася кількість суспільно небезпечних правопорушень, питання протидії будь-яким загрозам суспільним відносинам набуло особливої актуальності.

Дослідження матеріалів правозастосовної практики, сформованих у ході досудового розслідування та судового розгляду справ щодо незаконного обігу зброї, підтверджує, що оперативні підрозділи відіграють активну роль на етапі досудового розслідування. Ця участь охоплює всі етапи кримінальної процесуальної діяльності. Зокрема, оперативні підрозділи є суб'єктами, які виявляють ознаки незаконного обігу зброї та ініціюють відкриття кримінального провадження за такими фактами. У ході досудового розслідування вони подають ініціативні рапорти щодо проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуків, а також негласних слідчих (розшукових) дій. Крім того, оперативні

працівники встановлюють співучасників незаконного обігу зброї, з'ясовують місця її збуту, боєприпасів та інших пов'язаних предметів, а також здійснюють пошук осіб, які можуть бути залучені до реалізації заходів контролю за вчиненням злочину відповідно до положень статті 271 КПК України [102]. Оперативні підрозділи також займаються розшуком особи, яка вчинила злочин і ухиляється від органу досудового розслідування або суду.

На стадії виявлення ознак незаконного обігу зброї оперативні підрозділи здійснюють комплекс оперативно-розшукових заходів, спрямованих на встановлення установчих даних осіб, причетних до злочину. Це включає з'ясування їх місць реєстрації, проживання, номерів мобільних телефонів та ідентифікаційних номерів мобільних терміналів, що використовуються цими особами. Отримані відомості в подальшому стають підставою для обґрунтування доцільності проведення негласних слідчих (розшукових) дій та демонструють можливість досягнення цілей конкретного заходу.

У процесі досудового розслідування оперативні підрозділи активно здійснюють опитування осіб за їх згодою, а також відвідують житлові й інші приміщення за добровільною згодою власників чи мешканців з метою з'ясування обставин готуючого злочину. Вони збирають інформацію про протиправну діяльність осіб, щодо яких проводиться перевірка, а також створюють, наповнюють та використовують автоматизовані інформаційні системи для збору даних, що становлять оперативний або слідчий інтерес. Крім того, оперативні підрозділи виконують доручення слідчих щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій.

Попри важливу роль оперативних підрозділів у процесі досудового розслідування, їх можливості, особливо під час розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, використовуються не в повному обсязі. Це може бути спричинено різними факторами, зокрема недостатнім оснащенням, обмеженими ресурсами або недостатньою координацією між різними підрозділами правоохоронних органів. Це вимагає подальшого вдосконалення механізмів взаємодії між оперативними підрозділами та слідчими, а також забезпечення

належної підтримки технічними засобами і кваліфікованими спеціалістами для ефективного розслідування таких злочинів.

З огляду на проведений аналіз особливостей здійснення правозастосовної діяльності слідчими й оперативними підрозділами органів Національної поліції України, можна констатувати недостатність застосування методів оперативної аналітики в питаннях протидії злочинам у сфері незаконного обігу зброї, зокрема у випадках, коли до вчинення таких злочинів причетні організовані групи та злочинні організації. Це свідчить про необхідність вдосконалення методології використання оперативної аналітики для більш ефективного виявлення, запобігання та розслідування злочинів, а також для формування комплексних стратегій протидії злочинним угрупованням, що займаються незаконним обігом зброї.

Переваги використання можливостей оперативного аналізу під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень полягають у тому, що це сприяє аналітичній підтримці такої діяльності. Оперативний кримінальний аналіз включає планування, збирання, накопичення, порівняння та оцінку інформації, її аналіз, узагальнення, складання звітів і постановку завдань для подальшої роботи. Оперативний аналіз може бути здійснений у трьох формах:

1. Аналіз, що супроводжує слідчу діяльність. У цьому випадку наявна інформація, що стосується конкретного провадження, упорядковується, а нова інформація співвідноситься і оцінюється. У поточному порядку формуються гіпотези, які можуть бути підтверджені або спростовані доказами чи висновками, отриманими в процесі розслідування.

2. Аналіз, що підтримує слідчу діяльність. Тут аналітик бере на себе завдання з аналітичної підтримки, представляє результати аналізу та займається пошуком інформації, використовуючи внутрішні бази даних або інші джерела.

3. Аналіз, котрий ініціює оперативно-розшукову або слідчу діяльність. Це форма аналізу, коли за результатами аналізу з'являється потреба у проведенні

певних оперативних заходів або слідчих (розшукових) дій, що дозволяє розвивати розслідування або виявити нові обставини злочину.

Використання цих форм оперативного аналізу є ефективним інструментом для підвищення результативності досудового розслідування та сприяє комплексному підходу до розслідування кримінальних правопорушень [60, с. 18-19].

Оперативний кримінальний аналіз може здійснюватися як в автоматичному, так і в ручному режимі. У автоматичному режимі використовуються спеціалізовані програмні системи, які дозволяють швидко обробляти великі обсяги даних і проводити аналітичні операції без втручання людини. Одним із прикладів таких систем є унікальна інтелектуальна система кримінального аналізу даних «RICAS – Realtime Intelligence Crime Analytics System». Ця система об'єднує передову методологію кримінального аналізу й аналітичного пошуку в реальному часі, що дає змогу оперативно реагувати на зміни в інформаційному середовищі та виявляти важливі дані для розслідування злочинів. Система дозволяє ефективно працювати з великими масивами даних, виконувати порівняння, виявляти зв'язки між різними елементами, а також оцінювати та прогнозувати ситуацію на основі наявної інформації.

Такий підхід значно підвищує ефективність роботи правоохоронних органів, зокрема в процесі виявлення й розслідування кримінальних правопорушень, і є важливим інструментом для оперативного реагування на злочини.

Основною перевагою системи «RICAS – Realtime Intelligence Crime Analytics System» є автоматизований режим аналітичної роботи. Після надходження запиту в систему, за допомогою розроблених алгоритмів аналітичного пошуку автоматично здійснюється пошук, результати якого надаються у текстовій формі та на географічній карті. Такий підхід дозволяє оперативно отримати необхідну інформацію та візуалізувати її на карті, що значно спрощує процес аналізу та прийняття рішень.

Результати аналізу охоплюють широкий спектр аспектів, таких як:

1. Загальна кримінальна обстановка в регіоні або на конкретній території.
2. Профіль злочинної діяльності, що допомагає визначити ключові фактори ризику.
3. Особливості розслідування конкретної справи, що дозволяють зрозуміти її контекст та етапи.
4. Порівняльний аналіз окремих обставин, що допомагає виявити закономірності чи аномалії в злочинній діяльності.
5. Детермінанти групової злочинності, що дозволяє дослідити причини та фактори, які сприяють утворенню злочинних угруповань.
6. Аналіз специфічних характеристик конкретних злочинних профілів для покращення стратегій протидії.

Ці можливості системи дозволяють правоохоронцям не тільки реагувати на актуальні загрози, а й прогнозувати потенційні злочинні тенденції, тим самим підвищуючи ефективність кримінальних розслідувань [218].

Так, в умовах воєнного стану, коли злочинні угруповання можуть використовувати сприятливі умови, пов'язані з об'єктивними чинниками, такими як нестабільність, порушення контролю за територією та обмеження правоохоронних органів, накопичення зброї та її незаконний обіг стають серйозною загрозою. Виявлення фактів незаконного обігу зброї набуває ще більшої важливості, оскільки це безпосередньо пов'язано з підвищеним ризиком для національної безпеки та стабільності.

У такій ситуації вкрай важливо вдосконалювати методи та інструменти для оперативного виявлення, аналізу і протидії незаконному обігу зброї. Це включає в себе активне використання сучасних технологій, таких як автоматизовані системи кримінального аналізу, а також посилення співпраці між різними правоохоронними органами і оперативними підрозділами для швидкого реагування на зміни в ситуації. Протидія цьому явищу потребує комплексного підходу, зокрема впровадження ефективних методів кримінального аналізу,

стратегічного планування та активного використання оперативно-розшукових заходів.

З огляду на зростаючі безпекові загрози, пов'язані з незаконним обігом зброї, важливо використовувати всі доступні методи та ресурси для боротьби з цим явищем. Зокрема, оперативні підрозділи повинні активно залучатися на всіх етапах процесу — від виявлення фактів і ініціювання кримінальних справ до їх супроводження та притягнення до відповідальності осіб, які до цього причетні.

Також необхідно постійно вдосконалювати й адаптувати методи роботи правоохоронних органів відповідно до змінюваних реалій, зокрема враховуючи новітні технології та підходи в оперативній аналітиці та кримінальному аналізі. Ініціативне супроводження досудового розслідування, ефективне виявлення злочинних схем та пошук нових методів боротьби з незаконним обігом зброї можуть значно підвищити ефективність правоохоронців і зменшити ризики для суспільної безпеки.

Не менш важливою є тісна співпраця між різними підрозділами та структурами, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до розслідування таких злочинів і покращити оперативну взаємодію для успішного вирішення цієї проблеми.

У межах розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, з урахуванням типових слідчих ситуацій, основними тактичними завданнями слідчого, у будь-якій слідчій ситуації є:

- виявлення доказів, які підтверджують або, навпаки, спростовують причетність підозрюваної особи до вчинення злочину;
- установлення інших осіб, які могли бути причетними до незаконного зберігання, транспортування, збуту або придбання зброї.

Алгоритм слідчих (розшукових) дій виглядає наступним чином:

1. Огляд місця події, вилученої зброї та супровідних документів;
2. Допит підозрюваного, з урахуванням його позиції та поведінки;
3. Допити свідків і потерпілих, які можуть надати відомості про обставини злочину;

4. Пред'явлення для впізнання живих осіб або речових доказів (зокрема зброї, упаковки, знарядь);
5. Проведення слідчого експерименту з метою перевірки та уточнення свідчень;
6. Призначення та проведення судових експертиз (балістичної, трасологічної, дактилоскопічної, ДНК тощо);
7. Перевірка підозрюваного та вилученої зброї за криміналістичними обліками й реєстраційними базами;
8. Проведення обшуків у місцях можливого зберігання зброї, документів, інших слідів злочину.

Апробованою на початковому етапі розслідування незаконного обігу зброї, до вчинення якого причетні члени ОГ та ЗО, є проведення тактичної операції «Затримання підозрюваного» [65]. Вона є складною, а тому вчені вказують про доцільність виокремлення декількох етапів.

I етап – підготовчий, передбачає організацію дій та вибір тактичних прийомів фізичного захоплення підозрюваного.

Основні завдання: збір та аналіз інформації щодо факту злочину, його обставин і осіб, причетних до незаконного обігу зброї (вимагання, крадіжка, зберігання, транспортування, збут). Можливе проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 260–275 КПК України), зокрема: аудіо-, відеоконтролю; зняття інформації з телекомунікаційних систем; обстеження схованок і недоступних об'єктів; використання конфіденційного співробітництва; негласне отримання зразків для експертиз.

Планування операції включає:

- підбір складу груп затримання, прикриття, резерву;
- вибір місця (житло, транспорт, публічне місце) і часу проведення;
- аналіз обстановки, шляхів відходу, місць спостереження;
- підготовка технічних засобів (зв'язок, відеофіксація, засоби контролю);

- деталізація дій кожного учасника та координація в разі одночасного затримання кількох осіб;
- забезпечення заходів безпеки й фіксації доказів.

II етап – затримання, що має на меті фактичне затримання підозрюваного в момент учинення злочину або безпосередньо після цього. На цьому етапі забезпечується:

1. Приховане прибуття групи захоплення на місце (використання маскування: комунальний транспорт тощо).

2. Фізичне затримання у момент передачі зброї, отримання грошей, транспортування тощо (можливе здійснення під час контрольованої поставки або оперативної закупки — ст. 271, 208 КПК України).

3. Використання умовного сигналу для початку дій.

III етап – закріплення результатів операції, що має на меті документальне фіксування обставин затримання, виявлення доказів і слідів злочину.

Передбачає проведення таких процесуальних дій:

1. Огляд місця події (згідно зі ст. 237 КПК України): приміщення, транспорт, схованки, місця проживання чи переховування злочинця.

2. Виявлення та фіксація:

- вогнепальної зброї та її частин;
- слідів використання (гільзи, кулі, елементи вибухів);
- засобів виготовлення або переробки зброї;
- способів транспортування, упаковки, зберігання;
- доказів виготовлення, збуту або викрадення зброї.

3. Аналіз зібраних даних для формування версій про походження зброї, канали її обігу та осіб, причетних до кримінального правопорушення.

Успішне проведення затримання на гарячому значною мірою залежить від якості підготовки, оперативності реагування та повного документування обставин і наслідків злочину. Застосування НС(Р)Д, криміналістичних обліків і технічних засобів є критично важливими елементами для фіксації складу правопорушення у сфері незаконного обігу зброї [52, с. 27-32].

Після затримання і повідомлення членам (учасникам) ОГ та ЗО розпочинається наступний етап розслідування, на якому діяльність слідчого зосереджується в аспекті подальшого з'ясування обставин події, та збирання повного комплексу доказів, які підтверджують або спростовують вину підозрюваного.

З метою виявлення та документування фактичних даних, що стосуються протиправних дій, пов'язаних з незаконним обігом зброї, боєприпасів або вибухових речовин, уповноважені органи здійснюють застосування запобіжних заходів (у тому числі затримання), а також проводять слідчі (розшукові) і процесуальні дії. Серед таких дій передбачені:

1. Допит підозрюваного з метою встановлення обставин кримінального правопорушення, його мотивів, джерел походження зброї та інших пов'язаних фактів.

2. Відібрання біологічних зразків для проведення експертних досліджень (наприклад, ДНК-аналізу або виявлення слідів спеціальних хімічних речовин): зразки волосся, нігтів, крові, змивів з рук — особливо у випадках оперативної закупівлі зброї із використанням мічених купюр.

3. Допит свідків, які були присутні під час огляду місця події або володіють інформацією про обставини злочину.

4. Приєднання до матеріалів кримінального провадження документів і протоколів із відповідними додатками — наприклад, з фіксацією електронних ресурсів (інтернет-сторінок), які використовувалися підозрюваним для пропозиції придбати зброю.

5. Проведення обшуків у таких місцях:

- за адресою реєстрації, проживання, навчання або роботи підозрюваного;
- у приміщеннях, де ймовірно здійснювалися незаконні дії зі зброєю;
- у місцях, де підозрюваний міг мати доступ до мережі Інтернет з метою реалізації зброї.

6. Надсилання запитів до банківських установ щодо отримання інформації про фінансові рахунки фізичних та юридичних осіб, які могли використовуватися для отримання коштів від збуту зброї, боєприпасів або вибухівки, а також аналіз руху коштів по цих рахунках.

7. Призначення судових експертиз, зокрема:

- експертизи зброї, слідів та обставин її використання і вибухотехнічної експертизи – для дослідження вилученої зброї, боєприпасів, вибухових речовин, а також пристроїв для їх виготовлення чи переробки;
- комп'ютерно-технічної експертизи – аналіз вилучених електронних носіїв та платформ, а також цифрових слідів кримінально протиправної діяльності;
- трасологічна, дактилоскопічна, біологічна експертиза – для вивчення слідів з місць зберігання зброї і боєприпасів;
- психіатрична експертиза – оцінка психічного стану затриманого (у випадку наявності відповідних підстав);
- психологічна експертиза, у тому числі із використанням комп'ютерного поліграфу – для встановлення особливостей емоційного інтелекту, перевірки наданих особою показань.

Отже, типізація слідчих ситуацій дозволяє констатувати, що члени ОГ і ЗО вдаються до реалізації вагомій кількості альтернативних дій для реалізації злочинного умислу, пов'язаного із незаконним обігом зброї. У перевірці слідчих версій, спрямованих на деталізацію обставин, що сутнісно формують слідчу ситуацію, важливу роль відіграють гласні і негласні слідчі (розшукові) дії. Важливу роль також відіграють процесуальні і непроцесуальні форми взаємодії з оперативними підрозділами.

2.3. Типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування та відповідні їм комплекси слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій

Після реалізації запланованого комплексу слідчих (розшукових) і процесуальних дій, спрямованих на вирішення слідчої ситуації, що склалася на початковому етапі, розслідування переходить у наступний етап, який триває до завершення досудового розслідування. Ми не вважаємо за потрібне виокремлювати заключний етап розслідування, адже з точки зору специфічних тактичних особливостей, необхідності аналізу зібраних доказів, оцінки повноти проведених процесуальних заходів, а також перевірки обґрунтованості прийнятих рішень, то ці види діяльності слід проводити на всіх етапах досудового розслідування, а не лише наприкінці. Погоджуємося, що вони характерні як для початкової, так і для наступної стадії розслідування, що спростовує доцільність їх виділення в окремий етап [145, с. 124–126].

Завершення початкового етапу досудового розслідування відбувається шляхом складення та вручення письмового повідомлення про підозру, що, згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством, можливе за наявності достатніх доказів для обґрунтування підозри [109, с. 165]. Тобто наступний етап розслідування ознаменований появою у кримінальному провадженні підозрюваного, підозрюваних. У зв'язку з цим виникає необхідність визначити типові слідчі ситуації, характерні для наступного етапу розслідування, а також відповідні алгоритми слідчих (розшукових) і процесуальних дій.

Традиційно серед основних типових ситуацій, притаманних наступній стадії розслідування виокремлюють такі:

1. Підозрюваний визнає свою вину повністю або частково, а також активно сприяє встановленню істини у кримінальному провадженні, надаючи показання, розкриваючи обставини злочину, допомагаючи у виявленні знаряддя або інших речових доказів.

2. Підозрюваний заперечує свою причетність до злочину та відмовляється від участі в окремих слідчих (розшукових) і процесуальних діях [49, с. 214-215].

Тобто Слідчі ситуації, що виникають на наступному етапі досудового розслідування, зумовлюють відповідні комплекси тактичних завдань і засобів їх реалізації. Традиційно ці комплекси узгоджуються з характером ставлення підозрюваного до розслідування. Зокрема, наявність протидії з його боку – у формі відмови від участі у слідчих діях, подання недостовірної інформації або впливу на свідків – значною мірою ускладнює розслідування та визначає підвищений рівень складності відповідної слідчої ситуації.

На сьогоднішній день можна стверджувати про якісно новий зміст діяльності слідчого на наступному етапі досудового розслідування. Цей етап характеризується орієнтацією на сучасну інформаційну модель злочину, яка нерідко передбачає багатоепізодний характер злочинної діяльності. Діяльність слідчого зумовлена необхідністю встановлення злочинного наміру як встановлених, так і невстановлених співучасників, а також дослідженням розподілу функціональних ролей у складі організованої злочинної групи чи злочинної організації під час вчинення злочину.

Визначаючи типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування й окремі проблемні питання, що виникають під час цього, слід погодитися з позицією В. А. Журавля. Вчений зазначає, що одним із критеріїв типізації слідчих ситуацій є ступінь їхнього впливу на визначення стратегічних і тактичних завдань розслідування, а також на вибір оптимальної послідовності проведення слідчих дій і тактичних операцій, спрямованих на їх реалізацію [56].

У контексті розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї, слідчо-розшукова модель ситуації (тобто слідчо-розшукова ситуація) передбачає наявність фактичної інформації щодо намірів встановленої або невстановленої особи чи групи осіб здійснити протиправне переміщення, придбання, зберігання або збут зброї. Така ситуація орієнтує діяльність слідчого на виявлення, викриття та належне документування злочинної діяльності.

Для цього необхідно застосувати відповідний комплекс слідчих (розшукових) дій, обов'язковим елементом якого є негласні слідчі (розшукові) дії. Типові слідчо-розшукові ситуації, характерні для початкового та наступного

етапів розслідування, мають динамічний характер, а невиконання хоча б одного з ключових тактичних завдань на початковому етапі може зумовити повторення подібної ситуації на подальшому етапі.

У слідчих ситуаціях, що виникають під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до типових тактичних завдань належать:

- документування мотивів злочинної діяльності кожного члена групи;
- ідентифікація осіб, які могли брати участь у підготовчих чи технічних діях (наприклад, облаштування схованок, виготовлення підроблених документів) без повного усвідомлення протиправного характеру злочину;
- виявлення зв'язків між учасниками, зокрема корупційних контактів, а також міжрегіональних і транснаціональних структур, задіяних у незаконному обігу зброї;
- чітке визначення функцій і ролі кожного учасника злочинної діяльності;
- установлення засобів конспірації та способів підтримання авторитету керівників угруповання, що могли формувати у членів групи відчуття безкарності;
- недопущення реалізації плану щодо особливо тяжкого злочину, пов'язаного із застосуванням незаконно переміщеної або збереженої зброї.

Слідча ситуація як окрема модель дій слідчого характеризується наявністю фактичних даних про подію кримінального правопорушення і/або особу правопорушника. Її типізація дає змогу забезпечити повноцінне та ефективне розслідування, зокрема доведення факту злочину, форми вини, мотиву та мети, що мають істотне значення для встановлення ознак складу злочину у сфері незаконного обігу зброї.

Виходячи із загального стану розслідування на момент внесення відомостей до ЄРДР, а також ураховуючи першу законну й обґрунтовану підозру та позицію, яку займає підозрюваний у кримінальному провадженні, на наступному етапі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених членами ЗО і ЗО, можна виділити дві типові слідчі ситуації.

1. Сприятлива слідча ситуація, яка характеризується успішним виконанням тактичних завдань, наявністю достатнього обсягу доказів, а також чіткою позицією кожного з підозрюваних.

У межах цієї ситуації розрізняють два підвиди:

а) неускладнена сприятлива ситуація – виникає за умови, коли підозрювані визнають свою участь у злочині, їхні показання узгоджені та вони співпрацюють зі слідством;

б) ускладнена сприятлива ситуація – має місце у випадках, коли позиції підозрюваних розходяться або окремі учасники чинять протидію слідству.

У таких умовах перед слідством постають наступні тактичні завдання:

- подолання (нейтралізація) протидії розслідуванню;
- усунення суперечностей між доказами;
- забезпечення збереження вже здобутих доказів.

Для реалізації цих завдань доцільно застосовувати:

- одночасні допити співучасників учасників злочину з метою виявлення розбіжностей у їхніх показаннях;
- проведення слідчих експериментів з кожним виконавцем;
- допити свідків, понятих і спеціалістів;
- збирання додаткової інформації про особу підозрюваного (психологічні, соціальні характеристики);
- повторні та додаткові допити.

Зауважимо, що в низці випадків члени ОГ і ЗО визнають свою вину і сприяють досудовому розслідуванню. Про це, зокрема, свідчать факти укладення угоди про визнання винуватості між особою і прокурором [20; 22; 21].

2. Несприятлива слідча ситуація характеризується низьким рівнем пізнавальної інформації, відсутністю чіткої або узгодженої позиції підозрюваних, а також незавершеним виконанням основних завдань розслідування. У таких умовах робота слідчого фокусується на встановленні ключових обставин, визначенні мотивів та ролей учасників злочину, що ускладнює процес доказування.

У межах виконання тактичних завдань слідчої ситуації на наступному етапі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених членами ОГ і ЗО важливими чинниками є:

1. Проведення попереднього опитування підозрюваних до оголошення підозри. У цьому контексті слідчий має оцінити ризики: чи не спричинить таке опитування посилення опору з боку особи та активну протидію слідству.

2. Визначення черговості повідомлення про підозру співучасникам злочину. Слідчий визначає оптимальну послідовність дій — чи оголошувати підозру всім учасникам одночасно, чи робити це по чергові, з урахуванням ролей у злочинному об'єднанні (організатор, виконавець, пособник) та індивідуальних психологічних особливостей кожного з них.

На цьому етапі повідомлення про підозру також може відігравати роль інструменту, що фіксує підтвердження або зміну попередньої правової кваліфікації події. У разі виявлення нових обставин, які свідчать про вчинення інших епізодів злочинної діяльності, може відбутися як уточнення, так і перекваліфікація кримінального правопорушення, що, своєю чергою, впливає на правову перспективу дозволу або заборони на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

У такій ситуації слідча модель наступного етапу розслідування може трансформуватися у слідчо-розшукову модель, якщо зміна кваліфікації правопорушення вимагає переорієнтації дій слідства на виявлення та документування нових злочинних епізодів і зв'язків.

Ураховуючи те, що після виявлення фактів кримінально-протиправної діяльності членів ОГ та ЗО, особи, заінтересовані в результатах досудового розслідування, можуть почати активно протидіяти законній кримінальній процесуальній діяльності представників сторони обвинувачення. У широкому сенсі сутність протидії злочинності полягає в проведенні соціально-управлінських заходів, які об'єднують громадські та приватні ініціативи, а також кримінально-юстиційні зусилля. Це все спрямовано на утримання злочинності в межах, що вважаються соціально прийнятними, де основною метою є

запобігання суспільно небезпечним діям і правове реагування на них, що є безперервними і взаємопов'язаними процесами [105, с. 110].

Стосовно припинення фактів кримінально-протиправної діяльності та подолання протидії розслідуванню, вважаємо, що перевіреним комплексним кримінальним процесуальним методом протидії незаконному обігу зброї є проведення тактичних операцій. Їх структура може бути розглянута як в динаміці, так і в статиці. У межах цієї структури можна виокремити два взаємопов'язані блоки: атрибутивний та функціональний.

На підставі аналізу наукових джерел можемо узагальнити, що до атрибутивного блоку тактичних операцій слід віднести: суб'єктів, які братимуть участь у їх реалізації (учасників), а також засоби та ресурси, що будуть використовуватись. Функціональна складова складається з комплексу дій, що включають аналіз та оцінку слідчої ситуації, визначення стратегічних і тактичних завдань та мети операції, а також прийняття рішення щодо її реалізації. До цього блоку також входить розробка моделі тактичної операції, визначення програми її виконання, безпосереднє проведення операції та оцінка досягнутих результатів [192, с. 322-324].

Також висловлюються у літературі пропозиції щодо виокремлення змістовного блоку у структурі тактичної операції [88, с. 162]. Ми підтримуємо таку позицію та вважаємо, що змістовна (сутнісна) складова тактичної операції має бути представлена комплексом слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, процесуальних дій, заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, і запобіжних заходів, різні форми використання спеціальних знань експертів і спеціалістів.

Типовими тактичними операціями, що проводяться під час розслідування незаконного обігу зброї та пов'язаними із ним кримінальними правопорушеннями є: «Затримання на гарячому без попередньої підготовки», «Затримання на гарячому з попередньою підготовкою». Вони мають двоєдину природу, зокрема, як міра примусу і як слідча (розшукова) дія. Затримання на гарячому є засобом припинення злочинної діяльності та одночасно способом

виявлення та закріплення слідів незаконного обігу зброї. Затримання на гарячому без попередньої підготовки проводиться під час патрулювання, чергування на блок-постах, перевірях транспортних засобів поліцейськими або як результат переслідування злочинця по гарячих слідах після вчинення кримінального правопорушення із застосуванням зброї. Затримання на гарячому із попередньою підготовкою здійснюється здебільшого під час транспортування, збуту, вимагання, вилучення зброї зі схованки. Затримання підозрюваного на гарячому із попередньою підготовкою є тактичною операцією, котра охоплює комплекс взаємопов'язаних слідчих (розшукових) дій і організаційних заходів, реалізованих у три етапи, серед яких: 1) безпосередня підготовка; 2) фізичне захоплення особи; 3) фіксація виявлених слідів злочину і кримінального проступку [2, с. 10].

Щодо тактичних операцій, спрямованих на викриття та затримання осіб, протиправна діяльність яких носить стійкий організований характер, то суттєвий внесок у розроблення цієї проблематики здійснив В. М. Варцаба. Автор на комплексному монографічному рівні досліджував тактико-психологічні основи розслідування злочинів організованих злочинних груп. Згідно з позицією вченого найбільш важливими тактичними операціями, котрі відрізняються специфічним характером під час розслідування злочинів, що вчиняються організованими групами є такі: «Склад і структура організованої групи»; «Організований характер злочину»; «Взаємодія організованої групи з іншими злочинними формуваннями»; «Корумповані зв'язки організованої групи»; «Причетність організованої групи до злочинів» [15].

Також типізацію тактичних операцій, реалізація яких є ефективною під час розслідування злочинів, учинених організованими групами і злочинними організаціями, здійснив В. Ю. Шепітько. На його думку, особливого значення в цьому напрямі набувають тактичні операції «Установлення поширеності злочинної групи»; «Затримання злочинної групи на місці злочину»; «Виявлення зв'язків організованої групи»; «Стратегічна розвідка»; «Нейтралізація протидії розслідуванню злочину»; «Виявлення найслабкішої ланки в групі»; «Створення

й використання юридичних осіб»; «Підтримання в злочинному співтоваристві режиму напруженості»; «Використання суперечностей між учасниками злочинної групи» [199, с. 63].

Ми підтримуємо згадані підходи і вважаємо, що доречним є їх застосування в контексті розслідування незаконного обігу зброї, учиненого організованими групами. При цьому слід зважати на той факт, що при вирішенні питання про реалізацію будь-якої із виокремлених операцій слід брати до уваги особливості сформованої слідчої ситуації, індивідуальні характеристики потенційних підозрюваних, особливості міжособистісних зв'язків між учасниками групи тощо, тобто застосовувати принцип ситуативності. Це беззаперечно буде зумовлювати зміни атрибутивного, функціонального та змістовного наповнення таких тактичних операцій. Вважаємо, що перспективи подальших наукових досліджень мають полягати у визначенні змістовної складової тактичних операцій, котрі мають на меті протидію організованим злочинним групам, причетним до незаконного обігу зброї з урахуванням типових слідчих ситуацій, що формуються на початковому та наступному етапах розслідування.

Також у контексті типізації слідчих ситуацій наступного етапів розслідування можна застосувати інший підхід. На наступному етапі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні члени ОГ та ЗО, доцільно виокремити чотири основні типові слідчі ситуації. Серед них ми виокремлюємо такі:

Перша слідча ситуація: установлення та затримання підозрюваних осіб. Це найсприятливіша слідча ситуація на даному етапі, яка зазвичай складається в результаті затримання всіх учасників ОГ і ЗО, причетних до незаконного обігу зброї.

Пріоритетними тактичними завданнями, що покладаються на слідчого в цій ситуації є:

- перевірка попередньої злочинної діяльності затриманих: чи мали місце інші епізоди, у яких саме формах вона проявлялася, які саме дії були вчинені;

- виявлення й документування каналів надходження зброї, місць зберігання, методів збуту та осіб, що сприяли злочинній діяльності.

Комплекс першочергових слідчих (розшукових) дій у цій ситуації включає:

- огляд місця події;
- особистий обшук затриманих;
- освідчування осіб, що брали участь або могли бути свідками;
- допити підозрюваних, у тому числі одночасний допит;
- обшуки за місцями проживання та зберігання зброї;
- проведення слідчого експерименту;
- пред'явлення зброї, боєприпасів чи інших речових доказів для впізнання.

У випадках, коли всі члени ОГ та ЗО визнають свою провину й активно співпрацюють зі слідством, важливо ретельно встановити мотиви такої поведінки:

- чи не намагаються вони навмисно приховати інші, більш тяжкі злочини;

- чи не беруть на себе відповідальність за дії інших, ще не встановлених учасників угруповання. Уся надана інформація повинна бути детально задокументована та перевірена з використанням доступних доказових засобів.

Друга слідча ситуація: частина підозрюваних осіб встановлена і затримана, інші — залишаються невстановленими. Ця слідча ситуація виникає у випадках, коли вдалося затримати лише окремих виконавців злочину — наприклад, осіб, які безпосередньо займалися незаконним зберіганням, перевезенням або збутом зброї, у той час як інші учасники організованої групи

(організатори, посібники, постачальники тощо) залишаються не встановленими або перебувають у розшуку.

Основні напрями роботи слідчого в такій ситуації включають:

- процесуальне оформлення вже здобутих доказів і закріплення отриманої інформації;
- активне продовження пошукових заходів, спрямованих на виявлення інших учасників злочинного угруповання, а також можливих епізодів незаконного обігу зброї, що ще не були задокументовані;
- встановлення функціонального (рольового) розподілу між затриманими особами, аналіз їхніх взаємин у межах ОГ та ЗО.

Ефективними слідчими (розшуковими) діями в такій ситуації є:

- огляд місця події;
- допити свідків, потерпілих, затриманих осіб;
- обшуки за місцем проживання та/або роботи затриманих;
- пред'явлення підозрюваних або предметів (зброї, боєприпасів) для впізнання;
- призначення експертиз (трасологічної, балістичної, ДНК, дактилоскопічної тощо);
- проведення негласних слідчих (розшукових) дій стосовно співучасників, яким ще не повідомлено про підозру. Практика свідчить, що у таких умовах найбільшу доказову цінність мають допити затриманих осіб та обшуки, під час яких виявляються як фізичні докази (зброя, компоненти, документація), так і відомості про інших членів злочинної групи.

Третя слідча ситуація: підозрювані особи встановлені, але перебувають у розшуку. Цей тип слідчої ситуації виникає у випадках, коли особи, причетні до злочину, ідентифіковані, однак уникають затримання та переховуються від органів досудового розслідування. Така ситуація ускладнює виконання тактичних завдань розслідування і потребує комплексного криміналістичного аналізу наявної інформації та проведення спеціальних тактичних операцій.

Подібна ситуація можлива, зокрема, у випадках:

1) коли потерпілі, свідки або джерела оперативної інформації надають достовірні дані про осіб, які вже раніше притягувалися до відповідальності за злочини у сфері незаконного обігу зброї (наприклад, збут або зберігання);

2) коли злочин вчинено у типовій для конкретної організованої групи манері — з використанням притаманного їй «злочинного почерку», однак самі виконавці вчасно зникли або були попереджені про слідчі (розшукові) дії.

У такій ситуації пріоритетними завданнями є:

- розшук та затримання підозрюваних,
- установлення можливих місць їх переховування;
- організація спостереження й оперативного реагування.

Алгоритм дій слідчого включає:

- обшуки за місцями можливого перебування підозрюваних або їхніх близьких;
- вилучення речових доказів, пов'язаних зі зброєю (наприклад, документація, частини вогнепальної зброї, сліди її зберігання чи модифікації);
- отримання нових свідчень від осіб, які можуть знати про місцеперебування підозрюваних;
- тісна взаємодія з оперативними підрозділами для реалізації заходів негласного контролю або моніторингу комунікацій.

Ключовим у такій ситуації є інформаційно-аналітична робота слідчого — прогнозування дій розшукуваних, моделювання можливих контактів і шляхів переміщення, що дозволяє вибудувати ефективну тактичну стратегію для їх затримання.

Четверта слідча ситуація: встановлено (отримано) орієнтовну інформацію про осіб, причетних до злочинної діяльності, пов'язаної із незаконним обігом зброї. Це найбільш поширена та водночас найскладніша слідча ситуація у практиці розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї. Вона виникає тоді, коли внаслідок первинних слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, отримано окремі відомості про злочинців

(наприклад, прикмети, способи дій, використані засоби, злочинний почерк), однак конкретні особи підозрюваних залишаються невстановленими.

У таких умовах основним завданням слідчого є ретельний аналіз отриманої інформації, обстановки вчинення злочину, а також вивчення слідової картини, яка склалася в результаті дій невідомих осіб. Це дає змогу відновити механізм події, визначити можливі ролі учасників, ідентифікувати їхній кримінальний досвід або приналежність до організованих груп.

Стратегічні завдання, що покладаються на слідчого у цій ситуації включають:

- опрацювання всього обсягу наявної доказової, орієнтуючої та довідкової інформації;
- максимальне використання вже наявних джерел (свідки, відеозаписи, речові докази, балістичні сліди, експертні висновки);
- формування інформаційного банку ознак імовірних підозрюваних;
- визначення подальших напрямів розслідування (наприклад, аналіз ринку нелегального обігу зброї у регіоні, опитування осіб із кримінальним минулим, установлення каналів постачання).

У такій ситуації необґрунтовано сподіватися на виключну ефективність негласних слідчих (розшукових) дій. Перекладати основну частину пошукової роботи на оперативні підрозділи — помилковий підхід. Слідчий має продовжувати активну слідчу роботу, особисто організовуючи і координуючи пошукову діяльність у тісній взаємодії з органами дізнання, кримінальної поліції, спеціалізованими підрозділами тощо.

Висновки до Розділу 2

Системний аналіз слідчої та судової практики дозволив визначити й узагальнити особливості початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, що вчиняються членами ОГ та ЗО, обставини, що підлягають доказуванню, типізувати слідчі ситуації початкового та наступного

етапів розслідування, із відповідними їм алгоритмами процесуальних дій, зокрема:

1. Визначено, що підставами для початку розслідування випадків незаконного обігу зброї, вчиненого організованими злочинними групами та злочинними організаціями, найчастіше є такі джерела: 1) заяви та повідомлення громадян, які надходять до правоохоронних органів у різних формах: усно чи письмово, під час особистого звернення або через засоби зв'язку (телефон, пошта, факсимільний, електронний зв'язок тощо) (17%); рапорти та доповідні записки прокурорів, слідчих, детективів, складені на підставі отриманої з різних джерел інформації про факти незаконного обігу зброї чи боєприпасів, здійснюваного організованими злочинними групами або іншими формами злочинних об'єднань (37%); 3) рапорти працівників оперативних підрозділів, які зафіксували ознаки, що свідчать про вчинення зазначених кримінальних правопорушень (40%); 4) повідомлення від підприємств, установ і організацій, які виявили зброю або отримали інформацію про можливу причетність групи осіб до незаконного обігу зброї (4 %); 5) інші підстави (2 %).

2. Обґрунтовано, що звернення слідчого чи прокурора до керівника із рапортом або доповідною запискою про виявлення ознак незаконного обігу зброї, слід розглядати як інформування керівництва про виявлений факт правопорушення, а тому цей захід недоцільно визнавати обмеженням процесуальної незалежності слідчого чи прокурора. Наголошено, що попри критичну позицію з боку окремих працівників, подання рапорту слідчим чи прокурором – це формальна процедура, що забезпечує внутрішню координацію в межах правоохоронного органу і покладається в основу процесуального рішення про реєстрацію відомостей про виявлені ознаки кримінальних правопорушень до ЄРДР.

3. Типізовано обставини, які підлягають з'ясуванню під час розслідування злочинів досліджуваної групи в такі блоки: 1) відомості про предмет злочинного посягання, що включає тип, вид, модель та інші характеристики конкретного зразка зброї; 2) обставини, що пов'язані з об'єктивною стороною складу злочину

(час, місце, обстановка вчинення злочину, способи незаконного обігу зброї (підготовки, вчинення та приховування епізодів злочинної діяльності) та сліди кримінально протиправної діяльності на різних етапах злочинної діяльності; характер і розмір заподіяної шкоди, а також процесуальні витрати (пов'язані зі здійсненням кримінального провадження); докази, що підтверджують отримання грошей, цінностей або іншого майна внаслідок вчинення злочину, які підлягають спеціальній конфіскації; способи і схеми легалізації майна (фінансових ресурсів), отриманого злочинним шляхом, та розмір останніх; місця переховування невилученої вогнепальної зброї, їх обладнання та засоби забезпечення безпеки; способи і засоби конспірації та протидії розслідуванню; наявність корумпованих зв'язків; факти скоєння інших кримінальних правопорушень, не пов'язаних із незаконним обігом зброї та ін.); 3) суб'єкт злочину – характеристика особи злочинця (члена злочинного угруповання): його анкетні дані, наявність службового чи іншого спеціального статусу, а також інформація про співучасників структура злочинного об'єднання, їхня роль у вчиненні злочину, організованість групи, зв'язки між учасниками та розподіл ролей, обставини, які виключають кримінальну відповідальність членів злочинного об'єднання, можуть обтяжувати або пом'якшувати покарання; 4) особливості суб'єктивної сторони злочину (відомості про форму вини, мотиви та мету вчинення незаконного обігу зброї); 5) інші обставини (причини та умови, що сприяли вчиненню злочинних епізодів; інформація про осіб, яких залучали до діяльності угруповання без їхнього усвідомлення протиправного характеру дій; відомості про інші кримінальні угруповання тощо).

4. Установлено, що на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, до яких причетні організовані злочинні групи, можуть виникати типові слідчі ситуації, що характеризуються такими обставинами: 1) затримано особу (або декількох осіб) під час безпосереднього незаконного переміщення зброї чи боєприпасів; 2) виявлено ознаки вчинення злочину без встановлення конкретних осіб, оскільки правопорушники втекли з місця події та переховуються; 3) отримано

оперативну інформацію, у ході якої встановлюються дані про існування групи осіб, причетної до організації незаконного обігу зброї, включаючи анкетні дані та інші характеристики учасників; 4) є обґрунтовані підстави вважати, що на території, закріпленій за певним правоохоронним підрозділом, діє організоване злочинне угруповання, яке, разом із іншими протиправними діями, здійснює також незаконний обіг зброї.

5. До слідчих ситуацій наступного етапу розслідування незаконного обігу зброї, до вчинення яких причетні члени ОГ та ЗО: 1) осіб, причетних до незаконного обігу встановлено та затримано (сприятлива слідча ситуація); 2) деяких членів ОГ та ЗО встановлено та затримано, місцезнаходження інших не встановлено (виникає у випадках, коли вдалося затримати лише окремих виконавців злочину — наприклад, осіб, які безпосередньо займалися незаконним зберіганням, перевезенням або збутом зброї, у той час як інші учасники організованої групи (організатори, посібники, постачальники тощо) залишаються не встановленими або перебувають у розшуку); 3) підозрювані особи встановлені, але перебувають у розшуку (особи, причетні до злочину, ідентифіковані, однак уникають затримання та переховуються від органів досудового розслідування); 4) встановлено (отримано) орієнтовну інформацію про осіб, причетних до злочинної діяльності, пов'язаної із незаконним обігом зброї (виникає у ситуаціях, коли внаслідок первинних слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, отримано окремі відомості про злочинців (наприклад, прикмети, способи дій, використані засоби, злочинний почерк), однак конкретні особи підозрюваних залишаються невстановленими). До визначених ситуацій наводяться алгоритми слідчих (розшукових) і процесуальних дій.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

3.1. Тактика огляду місця події, зброї та її слідів

Уже тривалий час для правоохоронних органів України одним із пріоритетних завдань є протидія незаконному обігу зброї, бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв. Це завдання набуло неабиякої актуальності в умовах повномасштабного вторгнення, що призвело до суттєвого збільшення кількості зброї у цивільного населення, зокрема, а також призвело до суттєвого зростання фактів незаконного заволодіння вогнепальною зброєю в цілому. Як наслідок, і кількість правопорушень, зняряддям учинення яких стає вогнепальна зброя постійно зростає, що негативно позначається на рівні безпекового середовища всередині держави. Окрім цього, слід зауважити, що незаконний обіг зброї утворює самостійний склад злочину, а коли до його вчинення причетна група осіб та інші форми організованої злочинності, то такі дії характеризуються ще більшим рівнем суспільної небезпеки.

Кримінальні правопорушення, що пов'язані з незаконним обігом зброї, вирізняються високим рівнем суспільної небезпеки, відрізняються між собою, як за предметом посягання, так і іншими елементами кримінально-правової характеристики. Усе це слід враховувати при виробленні шляхів протидії цим кримінальним правопорушенням, тим паче, коли це стосується членів ОГ і ЗО.

Алгоритми процесуальних дій, що реалізуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, є більш менш усталеними. У злочинах досліджуваної категорії, як ми вже вказували, типовим є проведення таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події, огляд предметів, огляд комп'ютерних даних, обшук, допит, рідше застосовуються – пред'явлення для впізнання осіб та речей і слідчий

експеримент. Ці процесуальні дії залишаються важливими інструментами в розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, забезпечуючи доказову базу для подальших етапів досудового розслідування та вирішення справи по суті (її судового розгляду й ухвалення відповідного рішення). До участі в кожній із них сторона обвинувачення може залучити спеціаліста, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що виникне потреба у застосуванні його спеціальних знань або в отриманні технічної допомоги.

Згідно з доктриною кримінального процесуального права, до внесення відомостей до ЄРДР слідчим або дізнавачем може бути проведено лише огляд місця події. Він є типовою слідчою (розшуковою) дією у випадках, пов'язаних з незаконним обігом зброї. Однак, слід зауважити, що у ситуаціях, коли кримінальне провадження розпочинається за фактом збуту вогнепальної зброї, на початковому етапі розслідування може бути здійснено цілий комплекс слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, а також процесуальних заходів і навіть тактичних операцій, за винятком огляду. У таких випадках типовими слідчими (розшуковими) діями є огляд предметів і обшук, які дозволяють виявити та закріпити важливі докази, що мають значення для подальшого розслідування.

Правові і тактичні особливості проведення оглядів, у тому числі зброї, у своїх роботах досліджували В. С. Бондар [11], В. І. Бояров [13], І. В. Гора [80], В. О. Гусева [47; 48], П. П. Давидюк зі співавторами [50], В. В. Коваленко [74], В. О. Комаха [87], І. В. Кубарев [104], Б. О. Павлишин [128], М. Г. Пінчук [132], Є. В. Пряхін [143], К. О. Чаплинський [185], В. Ю. Шепітько [199] та ін. Дослідженням проблематики обшуку займалися О.О. Коваленко [76], А. О. Нечваль [123]; В. В. Семенов [159] та багато інших.

Вчені констатують, що результативність викриття та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, значною мірою залежить від своєчасного та якісного проведення початкових слідчих (розшукових) дій. Серед них на особливу увагу заслуговують різні види огляду, котрі заслужено вважаються практичними працівниками одними із найскладніших

процесуальних заходів. Це пояснюється тим, що під час його проведення слід не лише виявити та задокументувати зброю і сліди кримінального правопорушення, а й проаналізувати сформовану обстановку, змодельовати події, установити можливий механізм дій злочинця, а також окреслити його індивідуальні ознаки.

Найчастіше слідчі у злочинах досліджуваного виду, здійснюють огляди приміщень, у яких була знайдена зброя, схованок у різних місцях на відкритій території, а також транспортних засобів. Огляд проводиться в місцях затримання осіб під час передачі (продажу) або вимагання зброї.

Також огляду підлягають місця вчинення крадіжок зброї або території, де вона могла зберігатися. Огляд проводиться у житлі підозрюваного, де могла перебувати зброя, її частини, засоби упаковки або транспортування. Перевіряються місця, куди злочинець утік з місця події, приховав зброю або залишив транспорт, використаний під час злочину.

Огляд проводиться також у місцях виготовлення, переробки, розбирання чи збирання зброї, де могли бути знищені маркування або інші сліди злочину. До завдань, що вирішуються під час огляду місця події у справах про незаконний обіг зброї, належать:

- фіксація самої зброї та її компонентів; виявлення слідів її застосування, зокрема стріляних куль, гільз, частин патрона, слідів вибухів;
- установлення наявності обладнання для виготовлення або переробки зброї, а також засобів її транспортування чи зберігання;
- виявлення ознак, які свідчать про викрадення, зберігання, виготовлення, збут чи переміщення зброї. Отримана інформація дозволяє формулювати версії щодо походження зброї, шляхів її переміщення та причетних осіб.

У випадках розкрадання зброї чи боєприпасів додатково встановлюються спосіб проникнення, шляхи підходу та відходу злочинця, знаряддя злому, а також оцінюється стан засобів охорони, зокрема сигналізації, пломб, печаток. Оглядаються приміщення, де зберігалась зброя, її упаковка або супровідна документація. Особливу увагу приділяють виявленню обставин, які можуть свідчити про інсценування злочину.

У ситуаціях збуту зброї обстежуються місця затримання злочинця, територія навколо, транспортні засоби, одяг і руки затриманого. Виявляються залишки грошей, упаковки, а також сліди спеціальних хімічних речовин, які могли бути використані для мічення.

Під час огляду спеціально обладнаної схованки враховується можливість її мінування. Критично важливим є правильно визначити межі оглядової зони, щоб уникнути як зайвих витрат часу, так і недоглядів, що призведуть до втрати доказів. Оглядається як сама схованка, так і шляхи підходу й відходу, а також прилегла територія, де можуть залишатися сліди.

Під час огляду місця події, встановлення фактів і з'ясування важливих обставин (зокрема зі слів очевидців), тактика проведення огляду може змінюватися та включати різні методи. У справах, пов'язаних із незаконним обігом зброї, найдоцільніше застосовувати ексцентричний метод огляду — починаючи з місця виявлення зброї, слідів правопорушення, місця зберігання викраденої зброї або епіцентру вибуху [129]. У процесі огляду фіксуються розташування зброї, її характеристики, сліди злочину й загальна обстановка. Особливу увагу приділяють безпосередньому огляду самої зброї, який проводиться на місці її виявлення з обов'язковим вилученням і пакуванням.

Огляд включає дві основні стадії — статичну й динамічну. На статичному етапі у протоколі зазначається місце знаходження зброї, зокрема її відстань до щонайменше двох сталих орієнтирів, а також проводиться загальна й вузлова фотозйомка, щоб у кадрі були як зброя, так і навколишні предмети. Під час динамічної стадії здійснюється детальний огляд виявленої зброї та фіксація її особливостей на фото. Знімки повинні відображати положення частин зброї та її маркування.

При безпосередньому огляді зброї необхідно враховувати напрацьовану роками практику. Оскільки зброя може бути заряджена або перебувати в бойовому стані, першочергово дотримуються заходів безпеки, щоб запобігти випадковим пострілам або вибухам. Категорично заборонено розбирати зброю, перевіряти її функціонування або проводити постріли. Свідки й інші учасники

не повинні перебувати поруч. Особливо важливо не пошкодити можливі сліди (відбитки, кров, мікрОВОлокна, сторонні речовини) й не залишити нових.

Під час огляду також фіксуються маркування, пошкодження, відсутність частин, відповідність серійного номера на різних елементах. Якщо зброя знайдена в штатному ящику, у ньому можуть бути документи з відомостями про боєприпаси, їх кількість, партію, виробника, дату випуску, підпис командира тощо. Ці дані допомагають встановити походження зброї.

Результативність викриття та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, значною мірою залежить від своєчасного й якісного проведення початкових слідчих (розшукових) дій. Серед них особливу вагу має огляд місця події, який вважається одним із найскладніших процесуальних заходів. Це пояснюється тим, що під час його проведення слід не лише виявити та задокументувати зброю і сліди кримінального правопорушення, а й проаналізувати сформовану обстановку, змодельовати події, встановити можливий механізм дій злочинця, а також окреслити його індивідуальні ознаки.

Ціль огляду місця події розкривається через систему тактичних завдань, які поділяються на загальні, окремі та спеціальні. До загальних належать:

1. Дослідження та фіксація матеріального середовища місця події.
2. Виявлення, закріплення та вилучення слідів злочину та речових доказів, що характеризують злочинців (їх кількість, приблизний вік, фізичні ознаки, особливості поведінки, психоемоційні відхилення тощо), включаючи сліди рук і ніг, біологічні залишки, відбитки транспортних засобів, сліди злому тощо.
3. Збирання первинної інформації для формулювання версій щодо механізму події, знаряддя злочину, осіб, які можуть володіти важливою інформацією.
4. Організація переслідування злочинців по гарячих слідах.
5. Виявлення ознак інсценування події або фальсифікації доказів.
6. До окремих завдань належать:

7. Встановлення деталей об'єктивної сторони злочину, таких як час, спосіб вчинення, характер дій правопорушника, наслідки.
8. Проведення попереднього аналізу виявлених об'єктів та слідів.
9. Виявлення умов, які сприяли скоєнню злочину.
10. До спеціальних завдань належить:
11. Виявлення та фіксація вогнепальної зброї та її елементів.
12. Встановлення слідів застосування зброї: кулі, гільзи, частини патронів, ознаки пострілу, залишки вибухових пристроїв і наслідки їх спрацювання.
13. Виявлення обладнання або пристроїв, що використовувались для виготовлення, переробки, транспортування або зберігання зброї.
14. Фіксація слідів, які свідчать про виготовлення, викрадення, збут, модифікацію, переміщення чи приховування зброї.

Окремий етап – це безпосередній огляд зброї, який здійснюється на місці її виявлення. Тут важливо дотримуватись як загальних, так і спеціальних правил. Загальні включають точне документування в протоколі та за допомогою фотозйомки місця, виду, кількості, особливостей зброї, маркування, серійних номерів тощо. Спеціальні правила передбачають дотримання заходів безпеки для запобігання випадковому пострілу або вибуху. Необхідно обережно поводитися зі зброєю, щоб не знищити наявні сліди (відбитки пальців, сліди крові, мікроволокна, частки речовин, запахи), і при цьому не залишити власних.

Сучасні методи молекулярно-генетичної експертизи дозволяють ідентифікувати особу навіть за мікроскопічними біологічними залишками на поверхні зброї. Під час огляду також встановлюється, чи відповідають серійні номери на окремих деталях зброї основному маркуванню. У разі виявлення зброї у штатному контейнері, слід звернути увагу на супровідну документацію: кількість і тип боєприпасів, дані про виробника, дату виготовлення, підпис відповідальної посадової особи тощо.

Огляд боєприпасів і вибухових пристроїв повинен проводитися обов'язково за участі вибухотехніка. Під час огляду ручної гранати описуються

її колір, пошкодження, сліди зношення, маркування, а також наявність або відсутність запалу. При огляді запалу фіксуються його форма, розміри, наявність чеки, маркування (номер партії, тип, завод-виробник, рік випуску). У разі вибуху встановлюється епіцентр і фіксуються уламки корпусу, елементи ініціювання, фрагменти механізмів, залишки камуфляжу, нашарування кіптяви та інші сліди, що дозволяють реконструювати подію.

Сучасні методи молекулярно-генетичної експертизи дозволяють ідентифікувати особу навіть за мікроскопічними біологічними залишками на поверхні зброї. Під час огляду також встановлюється, чи відповідають серійні номери на окремих деталях зброї основному маркуванню. У разі виявлення зброї у штатному контейнері, слід звернути увагу на супровідну документацію: кількість і тип боєприпасів, дані про виробника, дату виготовлення, підпис відповідальної посадової особи тощо.

У криміналістичних джерелах наводяться класифікації різних видів зброї — вогнепальної, холодної, вибухових пристроїв та боєприпасів, з обов'язковим описом у протоколі таких характеристик: місце виявлення, тип і модель зброї, калібр, видимі дефекти, ознаки ремонту, біологічні й інші сліди, положення курка, заводські позначення тощо. Для вогнепальної зброї зазначається розташування осі ствола, наявність патронів, стан каналу ствола, запах пороху, ознаки осічок, кількість нарізів і їх напрям.

Після проведення огляду зброї у протоколі обов'язково фіксується стан її зовнішньої поверхні: колір; наявність, форма та розміри механічних пошкоджень (вм'ятин, подряпин), сліди корозії або інші сторонні нашарування; інформація про маркування; наявність запалу чи пластикової заглушки в різьбовому з'єднанні. При огляді запалу описуються його форма, розміри, наявність чеки, а також маркування, нанесене фарбою (номер партії) і клеймуванням (заводський номер, рік випуску, тип запалу).

На завершальному етапі огляду місця події оцінюється повнота і якість виконаних дій, узагальнюються зібрані факти для встановлення характеру події, формулювання версій щодо особи злочинця і планування подальшого

розслідування. У цей момент складається протокол огляду, креслення, схеми, фототаблиці; відбирається відповідна упаковка, проводиться вилучення об'єктів. Окремі зразки зброї упаковують у щільний папір, запечатують, маркують (із зазначенням місця, дати виявлення, марки, моделі, серійного номера), після чого підписують слідчий, поняті та фахівець. Якщо на зброї виявлені сліди відбитків пальців, її слід помістити в жорстку упаковку (картонну або дерев'яну), закріпивши так, щоб уникнути пошкодження слідів. У разі виявлення великої кількості одиниць зброї кожен з них упаковують окремо.

Не можна оминати важливість дотримання ряду правових умов проведення огляду, а також низки важливих організаційних обставин. О. С. Тарасенко, наприклад, вказує, що до основоположних принципів, що забезпечують ефективність, повноту та допустимість зібраних доказів до таких належать:

1. Невідкладність огляду — передбачає оперативне реагування на інформацію про злочин, з метою фіксації його обстановки, слідів і речових доказів у максимально первинному вигляді. Огляд має відбутися в найкоротші строки після надходження первинної інформації. Допустиме відтермінування лише у випадку об'єктивних перешкод (наприклад, погодних умов), за обов'язкового забезпечення охорони місця події. Зволікання може призвести до втрати доказової інформації внаслідок змін або знищення слідів.

2. Використання науково-технічних засобів — дозволяє підвищити точність виявлення, фіксації та документування ознак злочину.

3. Системність огляду — передбачає чітке визначення меж, логічного порядку дій, методів і об'єктів огляду, що забезпечує комплексний і цілеспрямований характер процесу.

4. Залучення громадськості — передбачає участь понять або представників громади як у процесуальних діях, так і в непроцесуальних формах (напр., допомога в обстеженні великих територій, охорона місця події).

5. Повнота й усебічність огляду — зобов'язує охоплювати всі об'єкти й ділянки, пов'язані з механізмом злочину. Згідно з ч. 1 ст. 237 КПК України,

вилученню підлягають лише ті речі й документи, які мають значення для провадження або вилучені з обігу, з обов'язковим оглядом, опечатуванням і підписами учасників. У разі неможливості огляду на місці об'єкти тимчасово зберігаються в опечатаному вигляді до остаточної фіксації.

6. Використання оперативно-розшукової інформації — дає змогу розширити відомості про обставини події, потенційних учасників, їхні дії, ознаки та місцезнаходження речових доказів.

7. Єдине керівництво оглядом — означає чітку координацію дій усіх учасників під керівництвом слідчого. Відсутність узгодженості породжує безсистемність і знижує результативність огляду.

8. Цілеспрямованість, безпечність та інші організаційно-тактичні принципи, які забезпечують ефективне досягнення мети огляду без шкоди для учасників процесу та об'єктів дослідження [172, с. 150-151].

У процесі проведення огляду в рамках кримінальних проваджень щодо незаконного поводження з вогнепальною зброєю, яке здійснюється організованими злочинними угрупованнями, слідчим та працівникам оперативних підрозділів необхідно враховувати низку специфічних особливостей, що суттєво впливають на ефективність слідчих дій. Зокрема:

а) Сліди злочинної діяльності організаторів та учасників угруповання можуть мати форму енергозалежних цифрових даних, які мають високу ймовірність знищення, перезапису або зміни у короткий проміжок часу внаслідок як людського, так і автоматизованого втручання. Це вимагає оперативного вилучення та фіксації таких відомостей.

б) Ці енергозалежні дані часто розміщуються на серверах, що фізично знаходяться за межами України, а іноді — одночасно в кількох юрисдикціях, що ускладнює їх правове отримання та обробку.

в) Керівництво злочинною організацією може здійснюватися дистанційно, коли лідер перебуває за кордоном, а інші учасники — в різних країнах, що не збігаються з місцем перебування організатора. При цьому безпосереднє переміщення зброї на території України здійснюють так звані «мули» —

підставні особи, які отримують вказівки через інтернет або інші електронні засоби комунікації.

г) Надходження незаконного доходу часто здійснюється у безконтактний спосіб через міжнародні системи грошових переказів, що дає змогу використовувати як офіційно визнані валюти, так і альтернативні форми розрахунків, приховуючи учасників фінансових транзакцій [171, с. 54-55].

Зважаючи на значну результативність слідчих (розшукових) та процесуальних дій у кримінальних провадженнях, що стосуються незаконного обігу зброї, доцільно акцентувати увагу на особливостях застосування спеціальних знань під час проведення таких дій.

Спеціальні знання є важливими на кожному етапі розслідування, адже вони допомагають фахівцям точно визначити характеристики виявлених предметів, здійснити їх оцінку з точки зору криміналістики та виявити важливі докази, які можуть бути вирішальними у процесі доведення вини підозрюваних або осіб, що причетні до злочину. Зокрема, під час проведення оглядів, обшуків, виявлення та вилучення зброї, застосування спеціальних знань є необхідним для правильної класифікації вилучених предметів та оцінки їхньої значущості для слідства. Зауважимо, що якість і результативність огляду безпосередньо залежать від того, наскільки добре слідчий обізнаний із властивостями зброї та характерними ознаками її використання, транспортування, залишення слідів. Оскільки знання слідчого зазвичай загальні, участь профільних спеціалістів — обов'язкова.

Фахівці, зокрема балісти та вибухотехніки, мають глибоке розуміння різновидів зброї, її конструкцій і сучасних методів дослідження. Тому їх залучення до огляду та аналізу обстановки є вкрай важливим. Вони надають технічну та консультативну допомогу, а також їм може доручатися проведення попереднього дослідження виявлених під час огляду предметів. За потреби можуть бути залучені й інші фахівці — сапери або кінологи зі службовими собаками, здатними виявляти вибухівку.

Згідно зі статтею 71 КПК України, спеціалісти реалізують свої знання в рамках:

- тактичної допомоги: у підготовці, проведенні огляду, виявленні, фіксації, вилученні та пакуванні речових доказів;
- методичної підтримки: у застосуванні науково-практичних підходів і методів організації слідчих дій;
- технічної підтримки: у використанні спеціальних технічних засобів для виявлення, документування та первинного аналізу зброї і слідів;
- консультаційної допомоги: у вигляді усних пояснень з фахових питань, що виникають під час підготовки, проведення огляду й оформлення його результатів.

Вагомою під час оглядів є роль залучених спеціалістів у збиранні та первинному вивченні доказів під час огляду місця події. Цей процес реалізується за участі слідчих, спеціалістів-криміналістів. Діяльність спеціалістів-криміналістів під час проведення слідчих (розшукових) дій включає такі основні обов'язки:

1. Консультування слідчого з питань, що потребують спеціальних знань і практичних навичок.
2. Використання науково-технічних засобів і спеціального обладнання для проведення вимірювань, фото-, відео- чи звукозапису, створення схем, планів та графічних зображень оглянутого місця або окремих об'єктів, а також належного оформлення відповідних матеріалів після завершення слідчих дій.
3. Виявлення, фіксація, вилучення та пакування речових доказів, що містять слідову інформацію про вчинене правопорушення.
4. Проведення експрес-аналізу об'єктів за зовнішніми ознаками без оформлення письмового висновку та звернення уваги слідчого на важливі для справи факти.
5. Забезпечення повноцінної фіксації слідової інформації в протоколі огляду та доданих до нього схемах і планах.

6. Надання пояснень щодо застосування криміналістичної техніки, умов виявлення слідів та інших аспектів, які потребують уточнення в ході проведення слідчих (розшукових) дій.

Своєю чергою спеціалісти в галузі зброєзнавства проводять попередні дослідження. Їх основною метою є отримання орієнтуючої інформації. Під цим терміном мається на увазі сукупність даних, які були інтерпретовані, оброблені й проаналізовані з метою ефективного розслідування злочинів, встановлення осіб, причетних до їх вчинення, та подання доказів у межах кримінального провадження, наприклад, придатності слідів до ідентифікації, з'ясування їх взаємозв'язку із подією кримінального правопорушення тощо. У подальшому отримані відомості можуть використовуватися під час перевірок об'єктів за криміналістичними обліками.

3.2. Особливості допиту підозрюваних і свідків

Допит є однією з основоположних слідчих (розшукових) дій, що відіграє ключову роль у кримінальному провадженні. З одного боку, це найпоширеніша слідча (розшукова) дія, без якої не обходиться жодне досудове розслідування; з іншого — саме під час допиту слідчий має можливість отримати найбільш повну інформацію про обставини кримінального правопорушення, його механізм, мотиви, мету й інші складові, включно з тими, що важко піддаються безпосередньому спостереженню.

Тактичні особливості допиту у своїх дослідження розроблювали В. П. Бахін [6], В. К. Весельський [6; 19], А. Ф. Волобуєв [32], І. А. Жалдак [54], В. О. Коновалова [89], О. С. Тарасенко [169; 170], В. Ю. Шепітько [196] та багато інших. Вчені вказують, що допит і є однією з найскладніших у практиці досудового розслідування, оскільки вимагає високого рівня професійної підготовки, знання психології, навичок комунікації, а також досконалого володіння тактичними прийомами [54; 196].

У справах, що стосуються організованих форм співучасті, слідчий часто має справу з особами, які цілеспрямовано приховують інформацію або взагалі відмовляються давати показання. При цьому допит набуває особливої специфіки, оскільки його завданнями у групі злочинів, досліджуваних нами, є не лише фіксація фактів учинення злочину, а й установлення структури злочинного угруповання, розподілу ролей між учасниками, ідентифікація організатора й індивідуалізація відповідальності кожного зі співучасників.

При визначенні черговості допиту учасників ОГ та ЗО доцільно першочергово звертатися до осіб, що займають периферійне положення в ієрархії групи, або до тих, хто має особисті конфлікти, незадоволення, відчуття несправедливого ставлення з боку організатора чи інших членів. Такі особи більш схильні до надання правдивих показань, особливо якщо вони мають неприязнь до керівництва угруповання або були використані у злочинній діяльності проти своєї волі. Слідчий може використати такий психоемоційний стан для отримання достовірної інформації [1].

У випадках розслідування злочинів досліджуваної нами групи, важливість допиту зростає ще більше, оскільки саме в процесі його проведення встановлюються численні групи чинників, що вказують на системність діяльності ОГ та ЗО, факти кооперації між учасниками, шляхи легалізації доходів, механізми фінансування тощо.

Тактика допиту підозрюваних у таких кримінальних провадженнях залежить від низки чинників:

- а) характеру злочинної діяльності (насильницькі, корисливо-насильницькі, майнові, економічні правопорушення);
- б) становища та функціональної ролі особи у злочинній ієрархії;
- в) соціально-демографічних і кримінально-правових характеристик підозрюваного (професія, освіта, сімейний стан, судимість, обізнаність із методами роботи правоохоронних органів тощо) [153].

Допит у межах організованої злочинної діяльності — це взаємодія, в якій кожна сторона обвинувачення намагається максимально дізнатися про іншу та

мінімізувати власну відкритість, що робить цей процес формою психологічної та тактичної протидії, де успіх залежить від гнучкості, аналітичності та підготовленості слідчого.

Під час розслідування справ, пов'язаних із незаконним обігом зброї, незалежно від того, кого допитують, предмет допиту охоплює кілька ключових блоків інформації, які необхідно з'ясувати:

1) щодо зброї: її кількість, тип, система, модель; точна назва; технічний стан, зовнішній вигляд; індивідуальні ознаки — серійний номер, маркування, комплектність, спосіб пакування тощо;

2) стосовно особи правопорушника: його зовнішність, спеціальні навички, мотиви вчинення злочину;

3) щодо походження зброї: чи була вона привласнена, викрадена, отримана шляхом вимагання, куплена, самостійно виготовлена;

4) способи транспортування: засоби маскування, вид транспорту, маршрути, час перевезення;

5) щодо збуту зброї: ким і куди вона була реалізована, спосіб збуту, місце, особа покупця, час операції;

6) можливий зв'язок зі скоєнням інших злочинів із застосуванням зброї;

7) спосіб учинення правопорушення — самостійно чи в складі групи, із з'ясуванням ролі кожного учасника.

Допит підозрюваного. Організаційно-тактичні аспекти допиту осіб, причетних до незаконного обігу зброї, залежать від:

- факту затримання зі зброєю або грошима, отриманими від її збуту;
- часу затримання — одразу після злочину або через деякий період;
- наявності у затриманого судимостей;
- знань у сфері зброї;
- кількості затриманих осіб;
- участі посадовців у злочині;
- особливостей конкретної слідчої ситуації.

У разі затримання зі зброєю встановлюються: джерело її отримання; місце та спосіб виготовлення (особливо якщо зброя саморобна); умови зберігання; наявність дозволу; мотив володіння; інформація про іншу можливу зброю; участь у попередніх злочинах із її використанням; приналежність до злочинної групи.

У випадках викрадення або привласнення зброї слід з'ясувати: обставини ухвалення рішення про злочин, його підготовку, спосіб реалізації, місце зберігання зброї, співучасників, маршрут переміщення, заходи з безпеки, осіб, яким демонструвалася зброя, факт її випробування, законність володіння, використання у злочинних цілях.

Якщо зброя вже була збута, важливо встановити: дату, місце, мотив і спосіб збуту; покупця та посередника; джерело надходження зброї; участь у змові; попередні злочини; фінансові вигоди; мотиви покупця; розподіл ролей у злочинній групі; наявність доказів, що підтверджують показання.

При виготовленні, переробці або ремонті зброї слід допитати щодо: мети виготовлення; джерел комплектуючих та їх вартості; виконавців робіт і їхніх знань; технології; часу здійснення діяльності; місця виготовлення; інструментів і матеріалів; кількості одиниць; покупців і цін; ролі співучасників; винагороди; наявності іншої зброї чи деталей; можливого використання виробленої зброї у злочинах.

Під час допиту особи, яка незаконно зберігала зброю, необхідно з'ясувати: джерело придбання, умови та вартість; мету купівлі; чи передавалася вона іншим; чи використовувалась особисто; чи змінювалися її номери; чи зазнавала переробки, з якою метою й ким саме.

Окрім загальних відомостей про особу й обставини кримінального правопорушення, слідчий повинен встановити додаткові факти, що дозволяють розкрити схему незаконного обігу зброї та пов'язані з нею контакти і ресурси. Зокрема:

1. Зв'язки та досвід підозрюваного.

2. Чи мав підозрюваний серед знайомих або друзів осіб, раніше засуджених за незаконний обіг зброї?
3. Скільки часу він займається виготовленням, модифікацією, поширенням зброї, боєприпасів або вибухових речовин?
4. Хто постачає зброю, яким чином це відбувається?
5. Чи були особи, які допомагали організувати схему постачання або збуту?
6. Використання Інтернету
7. Як саме Інтернет використовувався для продажу зброї?
8. Де та за які кошти було придбано комп'ютерне обладнання та засоби зв'язку?
9. Які Інтернет-ресурси (сайти, форуми, чати, блоги) використовувались для розміщення оголошень або реклами?
10. Хто допомагав створити акаунти на відповідних платформах, за яких обставин познайомилися (ППБ, контактні дані)?
11. Яким провайдером користувався, під яким іменем (нікнеймом)?
12. Як часто змінювалися контактні дані (номери телефонів, електронна пошта, месенджери – Skype, Viber, WhatsApp)?
13. Якими були назви сайтів або сторінок, що використовувались? Які URL-адреси, логіни, контактні дані (E-mail, Skype)?
14. Під яким логіном представлявся, як домовлявся про продаж, який тип передачі зброї застосовувався — особистий (контактний) чи дистанційний (безконтактний)?
15. Які ресурси використовувались для подальшого придбання зброї (назви чатів, сайти, E-mail тощо)?
16. Фінансові операції.
17. Яким способом отримувались кошти за продану зброю?
18. Чи мав угоди з фінансовими установами для переказу коштів?
19. Якщо була створена юридична особа — хто її зареєстрував, на чие ім'я, з якою метою?

20. Хто відкривав банківські рахунки, коли і за яких обставин?
21. Як здійснювалась легалізація коштів — через які установи, банкомати, термінали?
22. Чи проводилась перевірка зарахування коштів?
23. Методи маскуванню діяльності
24. Які способи конспірації використовувалися постачальником або іншими учасниками злочинної схеми для приховування незаконної діяльності?

Під час допиту осіб, які безпосередньо брали участь у злочинах, окрім встановлення даних про організатора та загальну структуру злочинного угруповання, доцільно з'ясувати наступні ключові обставини:

Конкретна участь у злочинах:

- У яких саме кримінальних правопорушеннях брав участь допитуваний;
- Які дії виконував особисто, яку роль відігравав у злочині.

Планування злочину:

- Хто був ініціатором та організатором;
- Хто розробляв план злочину;
- Чи були відхилення від початкового задуму та з яких причин.

Заходи маскуванню:

- Які дії планувалися для приховування слідів злочину;
- Які інструкції давалися щодо поведінки у разі провалу або затримання;
- Яку «легенду» мав озвучити виконавець при затриманні.

Місця реалізації викраденого:

- Куди збувалося викрадене майно;
- Чи існували конспіративні квартири або інші місця переховування («заягти на дно»).

Отримана вигода:

- Яку частку прибутку, майна або цінностей отримав допитуваний в результаті злочину;

Фінансування злочинної діяльності:

- Чи має підозрюваний доступ до спільного фонду злочинної групи;

– На якій підставі та в якому обсязі.

Стосунки зі співучасниками:

– Характер взаємин: підпорядкування, дружба, суперництво тощо.

Вступ до злочинного угруповання:

– Яким чином був залучений до злочинної діяльності;

– Які мотиви або причини спонукали до цього (матеріальна вигода, страх, переконання тощо).

Для ефективного розслідування важливо визначити коло потенційних свідків, до таких осіб можуть належати:

– очевидці виготовлення, приховування чи незаконної передачі зброї;

– особи, які були присутні під час шахрайських дій, спрямованих на заволодіння зброєю;

– очевидці затримання підозрюваного зі зброєю;

– ті, хто може надати відомості про обставини злочину;

– службові особи, відповідальні за обіг зброї у військових, правоохоронних структурах, підприємствах, де зброя зберігається або виготовляється;

– охоронці складів, арсеналів, військових об'єктів (зокрема, відповідальні за відеонагляд);

– працівники, які законно транспортували або видавали зброю;

– особи, які випадково виявили зброю у транспорті, на кордоні чи в публічних місцях;

– родичі, колеги чи знайомі підозрюваного або потерпілого.

До допиту членів ОГ та ЗО слід ретельно готуватися, що насамперед означає – визначити перелік запитань, котрі будуть поставлені учаснику слідчої (розшукової) дії. Зокрема, важливо встановити:

- хто саме виконував функції керівника організованої злочинної групи;

- хто був активним учасником угруповання;

- хто відігравав другорядну або підпорядковану роль у групі.

З метою ідентифікації лідера організованої злочинної групи доцільно з'ясувати такі обставини:

- хто розробляв плани злочинних дій та розподіляв функції між учасниками;
- хто ініціював скоєння злочинів, приймав рішення в умовах непередбачуваних ситуацій;
- хто встановлював єдину лінію поведінки членів групи у випадку затримання правоохоронними органами;
- хто розпоряджався здобутими злочинним шляхом коштами та отримував їх більшу частину;
- хто мав попередній кримінальний досвід, організаторські навички, проявляв лідерські риси та сильний характер.

Погоджуємося, що тактика допиту підозрюваних, залучених до діяльності ОГ і ЗО, має свої особливості. Одним із дієвих прийомів таких допитів є виявлення так званої «слабкої ланки» в структурі угруповання. У криміналістичній теорії під цим розуміють осіб, які мають другорядну роль у групі, втягнутій до її складу внаслідок залежності, психологічної вразливості або через наявний компромат. Саме ці особи можуть охочіше давати правдиві показання, тому їх доцільно допитувати першими. Якщо вони перебувають під впливом лідера або бояться помсти, слід застосовувати тактичні прийоми, спрямовані на викриття маніпуляцій лідера, наприклад, пояснити, як той використовує інших для уникнення особистої відповідальності, або скористатися існуючими суперечностями всередині групи.

Ефективним прийомом також може бути акцентування на конфліктах між учасниками організованого злочинного формування. У деяких випадках ці протиріччя можна навмисно загострити в ході слідчих (розшукових) дій. У будь-якому організованому злочинному угрупованні зазвичай одночасно існують дві тенденції: одна – спрямована на посилення внутрішньої згуртованості, інша – на розкол і створення нового осередку. Друга тенденція виникає на тлі реальних або прихованих конфліктів, що можуть бути зумовлені несправедливим розподілом

доходів, дискримінацією з боку лідера, надмірною жорсткістю дисципліни, спробами витіснити окремих учасників, підозрами у привласненні спільного майна, конкуренцією за вплив, недовірою до новоприбулих, зв'язками з правоохоронцями або конкуруючими структурами, а також бажанням окремих членів залишити групу або створити власне угруповання.

У процесі допиту важливу роль відіграють пред'явлення доказів, ознайомлення з показаннями інших осіб, результати слідчих (розшукових) дій і заходів оперативного пошуку, а також влучно сформульовані запитання. При цьому необхідно враховувати, що докази не повинні пред'являтися одразу. Допитуваний спочатку має надати пояснення щодо обставин, пов'язаних із цими доказами, які слід зафіксувати в протоколі. Лише після цього можна показувати докази, попередньо переконавшись у їхній доказовій надійності та унеможлививши спроби дискредитації їхнього джерела або змісту з боку допитуваного.

Під час допиту свідків з'ясовуються такі аспекти:

- 1) чи є свідок очевидцем злочину (збуту, перевезення, іншої незаконної дії);
- 2) коли, де та за яких обставин він бачив підозрюваного;
- 3) яку саме зброю було використано;
- 4) як саме відбувалося правопорушення;
- 5) яким чином свідок опинився на місці події;
- 6) чи був знайомий із підозрюваним, якщо ні — які зовнішні прикмети останнього, чи зможе впізнати;
- 7) чи були інші особи або транспорт поруч, опис автомобіля, напрям руху злочинця тощо.

Якщо свідок був присутній при затриманні:

- 1) де й коли це сталося;
- 2) за яких обставин затриманий перебував у цьому місці;
- 3) як повадився підозрюваний;
- 4) де саме було знайдено зброю, хто ще це бачив;

- 5) як відбувалося вилучення;
- 6) що пояснював затриманий з приводу зброї;
- 7) куди його доставили, кому передали зброю.

Під час розслідування крадіжки, неналежної охорони або недбалого зберігання зброї, у свідків, з'ясовують:

- 1) коли й ким було виявлено нестачу;
- 2) яка саме зброя зникла (тип, кількість, маркування, стан);
- 3) чи вимагала зброя додаткового складання чи обробки;
- 4) як вона зберігалася і де саме;
- 5) хто мав доступ до зброї та на підставі яких документів;
- 6) як охоронялося місце зберігання: чи були охоронці, сигналізація, технічні засоби;
- 7) чи допускалися порушення правил зберігання, хто про них знав;
- 8) які саме недбалі дії або бездіяльність призвели до крадіжки;
- 9) чи попереджали відповідальну особу про необхідність посилення охорони і чому цього не було зроблено;
- 10) розмір завданої шкоди.

Також слушною вважаємо пропозицією, що серед тактичних прийомів допиту потерпілих у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, що вчинені членами ОГ і ЗО, у науковій літературі вказують про доцільність застосування таких:

1. Повідомлення потерпілому ключової процесуальної інформації включає відомості про:

- факт затримання учасників злочинного угруповання та його лідера;
- застосування до підозрюваних запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
- наявність переконливих доказів їх вини. Цей прийом використовують у 74% випадків, згідно з даними опитування, і він сприяє зниженню тривожності потерпілих та стимулює до надання щирих показань.

На підставі вивчення справи та власного досвіду, слідчий може озвучити передбачуваний перебіг подій, які відбулися, демонструючи потерпілому логічну картину злочину. Це дає змогу:

- встановити психологічний контакт;
- усунути страхи потерпілого щодо участі у слідстві;
- зосередити увагу на шляхах вирішення питань, які його хвилюють.

Такий прийом застосовується у 46% випадків.

2. Використання відеозапису допиту відбувається у випадках, коли існує ймовірність інсценування злочину [169; 170].

Отже, складність допитів у злочинах досліджуваної категорії зумовлює потребу ґрунтовного планування кожного з них, що вимагає насамперед забезпечення ретельного вивчення матеріалів кримінального провадження, з'ясування психотипу допитуваного і на підставі цього визначення тактичних прийомів, доцільність застосування яких вбачатиметься у сформованій ситуації допиту.

3.3. Використання можливостей спеціальних знань у розслідуванні злочинів

Проблематиці розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, вибухових пристроїв, вибухових речовин і боєприпасів, у тому числі і використанню спеціальних знань у такій діяльності, присвячено роботи Д. В. Андрєєва, Т. М. Бульби, С. С. Вітвіцького зі співавторами, Д. Ю. Гамова, С. В. Козаченка, Р. В. Мовчана, С. П. Мельниченка, С. А. Перетятка, М. Г. Пінчука, В. В. Поліщука, О. С. Тарасенка, В. С. Шаповалова, В. М. Шевчука та багатьох інших.

Окремі аспекти криміналістичного дослідження зброї, особливостей призначення експертизи зброї, слідів та обставин її використання, експертного дослідження слідів, виявлених на ній, присвячено праці М.І. Бобро [9], С. Ф. Влада [26], В. І. Голоботовського [37], П. П. Давидюка зі співавторами

[50], В. В. Коваленка [75], В. В. Копчі та Н. В. Копчі [91], А. В. Кофанова [94] та В. В. Арешонкова [4; 96], Р. В. Мельника [113], Я. В. Новака [124], В. І. Тищенко та О. В. Грецьких [176], Г. О. Спіциної [162; 163], М. Г. Щербаковського [203; 205], В. О. Яремчук [212] та багатьох інших. Однак, на сьогодні практично відсутні напрацювання щодо систематизації форм спеціальних знань, які використовуються при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, у тому числі до вчинення яких причетні члени ОГ та ЗО. Це негативно впливає на численні теоретичні та практичні питання, що виникають у правозастосовній діяльності, та впродовж тривалого часу потребувало свого визначення. Сформульовані рекомендації забезпечать підвищення ефективності досудового розслідування та стануть основою для ефективного залучення спеціалістів і експертів, що в свою чергу сприятиме зниженню ризиків помилок при визначенні та класифікації зброї, оцінці її характеристики, а також інших важливих аспектів справи.

Термін «спеціальні знання» належить до теоретичних, чинне кримінальне процесуальне законодавство не надає його прямого визначення. Текстуальний аналіз змісту ст.ст. 69, 71, 101 КПК України, а також Закону України «Про судову експертизу» [139], окреслює коло осіб, які володіють такими знаннями: експерт, спеціаліст, чий правові статуси доволі ґрунтовно закріплено у відповідних положеннях закону [102; 161; 205]. Водночас погоджуємося, що і перекладач, і судово-медичний експерт, і педагог, і психолог, і психіатр також є носіями спеціальних знань [33, с. 59; 66; 141; 204; 207, с. 436; 215].

Ми погоджуємося з визначенням В. В. Юсупова, який під спеціальними знаннями пропонує розуміти професійні знання у сферах науки, техніки, мистецтва, ремесел, релігії, економіки та інших галузей, якими володіють особи, залучені до кримінального провадження або судового розгляду відповідно до вимог закону як експерти або спеціалісти, набувають шляхом отримання фахової освіти та практичного досвіду [211, с. 489]. Аналіз слідчої та судової практики вказує, що до найбільш поширених галузей спеціальних знань, потреба у використанні яких виникає під час розслідування злочинів досліджуваної

категорії, належать наукові та технічні знання, зокрема, у галузях криміналістичної техніки (судова балістика, криміналістична вибухотехніка, криміналістичне матеріалознавство), судової медицини та судової психіатрії, лінгвістики тощо.

Допомога обізнаної особи (котра в кримінальному провадженні набуває статусу спеціаліста або експерта) може бути необхідною на будь-якій стадії розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї [76; 124, с. 11; 151; 213; 222]. Це зумовлює множинність форм, у яких такі спеціальні знання можуть бути використані. Зважаючи на швидкий розвиток науки та техніки, ми вважаємо важливим зосередити увагу на найактуальніших напрямках використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні члени ОГ та ЗО.

З огляду на специфіку кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, дійсно часто виникає потреба в застосуванні спеціальних знань фахівців, особливо у галузі криміналістичної балістики. Як зазначає Я. В. Новак, ці знання є незамінними під час таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події, огляд предметів, отримання зразків для порівняльного дослідження, обшук, виїмка, слідчий експеримент і відтворення обстановки та обставин події. Спеціалісти з криміналістичної балістики допомагають точно ідентифікувати тип зброї, боєприпаси, а також відновлювати обставини застосування зброї, що має велике значення для розкриття злочинів та виявлення причетних осіб [124, с. 11-12].

Використання спеціальних знань у галузі криміналістичної балістики або зброєзнавства є критично важливим під час огляду місця події, де виявлено сліди застосування вогнепальної зброї, а також при проведенні експертизи щодо зброї, слідів і обставин її використання. Як зазначають у юридичній літературі, можливості судової балістики полягають у вивченні ознак вогнепальної зброї та боєприпасів, закономірностей виникнення слідів їх використання, а також у розробці методів і засобів для збирання та дослідження таких слідів. Судова балістика дозволяє здійснювати дослідження вогнепальної зброї та визначати

наслідки її застосування з метою здійснення злочину, що має велике значення для встановлення обставин правопорушення і доказування вини обвинуваченого [50, с. 27].

Участь спеціаліста-криміналіста в огляді місця події є поширеною практикою, однак варто зазначити, що для ефективності огляду важливо, щоб цей спеціаліст мав спеціалізацію в галузі зброезнавства. Це дозволяє краще оцінити усі особливості зброї та пов'язаних з нею слідів, що можуть мати вирішальне значення для розслідування [1, с. 147]. Це є важливим, оскільки огляд місця, де відбувся постріл, має значний вплив на вирішення кількох важливих питань, таких як: 1) виявлення предметів, які можуть бути визнані речовими доказами, зокрема, стріляні кулі, гільзи, пижі, інші частини патронів, а також основні та додаткові сліди пострілу, частини вогнепальної зброї; 2) висловлення припущень щодо причетності знайдених предметів і слідів до конкретного пострілу; 3) точна і правильна фіксація місця події, його обстановки, місцезнаходження та характеристик речових доказів і всіх виявлених слідів пострілу.

Оскільки з часом обстановка на місці події змінюється, проведення додаткових оглядів може не дати бажаних результатів. Тому важливо ретельно і точно зафіксувати обстановку на місці події у протоколі огляду, а також за допомогою фотофіксації, відеозапису, планів та креслень. Таку технічну допомогу слідчому чи дізнавачу можуть надати спеціалісти в галузях криміналістики та криміналістичної балістики [124, с. 11-12].

Залежно від конкретної ситуації, у процесі проведення огляду чи обшуку, крім зазначених спеціалістів, можуть бути залучені також сапери, кінологи зі службовими собаками й інші фахівці [214].

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, не рідко проводяться попередні криміналістичні дослідження зброї і перевірки об'єктів за криміналістичними обліками. Особливостями цих форм використання спеціальних знань є те, що вони сприяють отриманню орієнтуючої інформації. Водночас попри те, що такі форми

не створюють передумов для збирання процесуальних джерел доказів (адже порядок їх проведення не визначений КПК України), вони сприяють розв'язанню низки стратегічних і тактичних завдань.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, важливо підтвердити, що предмет злочину відповідає ознакам зброї. Вирішення цього завдання ускладнюється низкою правових і організаційних чинників. Причиною цієї проблеми є відсутність чітко визначеного нормативно-правового поняття «зброя». Однак важливо зазначити, що належність конкретного об'єкта до категорії вогнепальної зброї визначається за наявністю у нього ряду загальних криміналістичних характеристик, таких як:

- 1) призначення для ураження цілі;

- 2) придатність для цього. Для оцінки та засвідчення наявності цих характеристик потрібні спеціальні знання, адже це питання перебуває поза межами професійної компетенції професійних знань представників сторони обвинувачення (правничих знань). Цей чинник обґрунтовує доцільність залучення носіїв спеціальних знань до участі в кримінальному провадженні. Тобто окрім використання спеціальних знань у галузі балістики під час проведення слідчих (розшукових) дій (огляду місця події, обшуку або огляду предметів, що пов'язані з виявленням слідів застосування вогнепальної зброї), ці знання широко застосовуються у процесі судової експертизи, коли спеціалісти досліджують зброю, боєприпаси та сліди їх застосування для встановлення фактів злочину.

Судова експертиза зброї, слідів та обставин її використання, за умови негайного виявлення зброї, як правило, проводиться на початковому етапі розслідування, і отриманий висновок, разом із іншими доказами, стає достатньою підставою для вручення письмового повідомлення особі (групі осіб) про підозру в скоєнні кримінального правопорушення.

Основними завданнями експертизи зброї та слідів і обставин її використання є:

- 1) визначення виду і моделі вогнепальної зброї за допомогою аналізу

стріляних куль, гільз та слідів пострілу;

2) ідентифікація конкретного екземпляра зброї на основі стріляних куль і гільз. Також експертиза передбачає оцінку можливості використання зброї і боєприпасів для стрільби, перевірку однорідності патронів, куль, дробу, картечі та гільз, а також встановлення деяких обставин, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї [50, с. 27-28].

Таким чином, ідентифікаційні дослідження, що проводяться під час експертизи, спрямовані на ототожнення зброї через сліди каналу ствола на відстріляних снарядах (кулях, шроті, картечі), а також через сліди частин та деталей зброї на стріляних гільзах. Один із видів цієї експертизи включає виявлення відповідності між стріляними кулями і гільзами, що є частинами єдиного ціла. Відтак слушно вказують, що ідентифікаційні дослідження зброї, слідів та обставин її використання, спрямовані на вирішення таких основних завдань:

1) установлення тотожності зброї, зокрема визначення, чи була конкретна куля відстріляна з певного зразка зброї, або чи походять кілька гільз із одного чи різних екземплярів вогнепальної зброї;

2) ідентифікація боєприпасів за слідами кернення на гільзі та кулі — наприклад, з'ясування, чи належать вилучені з різних місць куля та гільза до одного і того ж патрона;

3) визначення групової належності зброї, боєприпасів або їхніх окремих частин, зокрема встановлення типу або системи зброї на підставі аналізу слідів, що залишилися на кулях та гільзах [4, с. 296–302].

Класифікаційні завдання полягають у визначенні належності об'єктів експертизи до певних класифікаційних груп. Такі дослідження орієнтовані на встановлення належності об'єкта до конкретного класу зброї за допомогою критеріїв вогнепальності, визначення моделі та зразка досліджуваної зброї або наданих патронів, а також на з'ясування належності порівнюваних патронів до одного випуску. Крім того, ці завдання включають ідентифікацію моделі зброї за слідами на відстріляних кулях та гільзах, а також визначення калібру

мисливської зброї через сліди на шроті та картечі.

Діагностичні завдання експертизи зброї, слідів та обставин її використання полягають у встановленні належності об'єкта до конкретного класу зброї через кількісне дослідження критеріїв надійності конструкції предмета. Це також передбачає визначення стану та властивостей досліджуваної зброї та боєприпасів, зокрема оцінку їх працездатності та придатності для стрільби, а також можливості здійснення випадкового пострілу без натискання на спусковий гачок. Крім того, до цієї експертизи належать дослідження з відновлення пошкоджених або знищених маркувальних знаків на зброї.

Ситуаційні дослідження передбачають важливу умову — аналіз місця події або певних обставин, які супроводжували вчинення кримінального правопорушення. Наприклад, це може бути визначення можливості здійснення пострілу при падінні зброї з певної висоти або встановлення взаємного розташування стрільця, потерпілого і зброї в момент пострілу [168].

На сьогодні основи експертизи зброї, слідів та обставин її використання викладено у таких нормативних документах, як «Методика ідентифікації вогнепальної нарізної короткоствольної зброї (пістолетів і револьверів) по вистріляним кулям», «Методика визначення балістичного коефіцієнту уражаючих елементів патронів травматичної дії», «Методика встановлення належності виробів до категорії мисливських (спортивних) гладкоствольних рушниць», «Методика криміналістичного дослідження газових пістолетів та револьверів», «Методика криміналістичного дослідження шротових пістолетів та револьверів», «Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби», «Методика з комплексного дослідження вогнепальних пошкоджень», «Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та придатності його до стрільби», «Методика встановлення належності кулі та гільзи циліндричної форми одному патрону за слідами їх взаємодії між собою», «Методика визначення балістичних характеристик низькошвидкісних кінетичних снарядів», «Методика ідентифікації гладкоствольних рушниць за слідами на снарядах

(удосконалена)», «Методика оцінки придатності динамічних слідів для ідентифікаційних досліджень (удосконалена)», «Методика дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів (удосконалена)», Методика судово-балістичних досліджень обставин пострілу» та ін. [149]. Правові й окремі організаційні засади проведення цієї експертизи також визначено в Інструкції № 53/5 від 8 жовтня 1998 р. [67].

Особливостями цих досліджень є те, що їх проведення може бути доручене виключено судовим експертам державних спеціалізованих експертних установ, адже цей різновид досліджень належить до криміналістичних, а щодо них встановлено державну монополію.

Основні завдання експертизи зброї, слідів та обставин її використання полягають у:

1. Визначенні, чи належать досліджувані об'єкти до вогнепальної зброї або до конструктивно схожих стріляючих пристроїв.
2. Установлення належності об'єктів до боєприпасів для вогнепальної зброї або аналогічних виробів.
3. Ідентифікації типу, моделі (системи) та калібру зброї і боєприпасів.
4. Оцінці технічного стану зброї і боєприпасів, а також їхньої придатності до стрільби.
5. Встановленні способу виготовлення або факту переробки зброї і боєприпасів.
6. Визначенні належності об'єктів до деталей зброї.

Об'єктами дослідження можуть бути: вогнепальна зброя, схожі стріляючі пристрої, а також боєприпаси, дія яких ґрунтується на кінетичній енергії снаряда.

Завданнями експертизи зброї, слідів та обставин її використання є:

- 1) ідентифікація конкретної одиниці зброї за слідами на кулях, шроті, гільзах тощо;
- 2) аналіз можливості випадкового пострілу без натискання на спусковий гачок;

3) установлення обставин використання зброї (кількість пострілів, відстань, напрямок, взаємне положення зброї та перешкоди тощо).

Завдання дослідження холодної зброї полягають у:

1) установленні, чи належить виріб до холодної зброї (колючої, ріжучої, рублячої тощо);

2) визначенні способу виготовлення, типу, виду, зразка виробу.

До завдань дослідження зброї з некінетичним ураженням, об'єктами якої є пристрої, що уражають ціль через термічний, електричний або інший вплив (електрошокери, нерективні вогнемети тощо), належать:

1) визначення належності об'єктів до засобів активної оборони або нелетальної зброї;

2) ідентифікація типу, виду, моделі, способу виготовлення та придатності для використання.

Завдання дослідження гранатометів, мінометів і ствольної артилерії полягають у:

1) встановленні належності до вогнепальної або реактивної зброї.

2) ідентифікації типу, моделі, зразка, способу виготовлення та придатності для використання.

До завдань дослідження ракетно-реактивної зброї (об'єктами якої є протитанкові ракетні комплекси, реактивні системи залпового вогню, зенітно-ракетні комплекси) належать:

1) визначення належності до ракетної або реактивної зброї;

2) ідентифікація моделі, виду, типу, способу виготовлення та функціональної придатності [67].

Ми не будемо зупинятися на типових питаннях, що можуть виноситися на вирішення експерта, залученого до окреслених видів експертиз, а вважаємо за потрібне зупинитися на проблемних питаннях, що унеможливають вирішення експертних завдань або визнання таких висновків допустимими доказами.

Судова експертиза зброї, слідів та обставин її використання розпочинається з огляду об'єкта дослідження. Під час цього судовий експерт

насамперед перевіряє її на безпечність, після чого здійснює метричні вимірювання й аналізує конструктивні особливості. За результатами цього складається детальний опис зброї та механізму її дії, а також проводяться експериментальні постріли. Відсутність ґрунтового опису пакування або його невідповідність тому опису, що відображений у процесуальному документі, складеному представником органу досудового розслідування, може стати підставою для висловлення сумнівів у достовірності об'єктів.

Стадія дослідження передбачає конкретне дослідження. Наприклад, під час порівняння експериментальних куль із кулею, наданою на дослідження, необхідно враховувати низку чинників, що можуть впливати на стан каналу ствола, зокрема наявність корозії, температуру, за якої здійснювався постріл, та інші параметри. Особливу увагу слід приділяти експертизі переробленої, саморобної чи нестандартної зброї, а також дослідженню нестандартних або виготовлених у кустарних умовах куль і гільз — такі випадки вимагають специфічного підходу та врахування додаткових обставин [212, с. 147].

Експертиза металів і сплавів використовується у справах, пов'язаних із незаконним обігом зброї, зокрема саморобного виробництва. Типові завдання цього експертного дослідження включають:

- виявлення слідів металізації (наприклад, на одязі або руках), які могли виникнути внаслідок контакту зі зброєю;
- визначення типу, марки або складу металу (сплаву), з якого виготовлена зброя чи її частини;
- перевірка відповідності хімічного складу матеріалу технічним стандартам;
- встановлення спільної групової (родової) належності або походження металу — зокрема, чи могли деталі бути виготовлені з конкретного зразка металу.

Експертиза хімічних речовин і міток застосовується для виявлення спеціальних речовин, що використовуються для маркування об'єктів у

кримінальних розслідуваннях (наприклад, при передачі зброї чи грошей).

Основні завдання:

- виявлення слідів хімічних речовин на грошових купюрах, руках, одязі тощо;
- визначення спільної належності речовин (ідентичність складу зразку);
- аналіз спеціальних маркерних речовин, нанесених на зброю, документи або гроші під час оперативних заходів. Такі речовини зазвичай невидимі неозброєним оком і виявляються лише під ультрафіолетовим світлом. Матеріалами для дослідження можуть бути тампони зі змивами, частини одягу або предмети з нашаруванням речовини. Для ідентифікації потрібен еталонний зразок мітки.

Експертиза сильнодіючих та отруйних речовин важлива у випадках використання чи транспортування боєприпасів зі спеціальним наповненням.

Завдання включають:

- визначення природи речовини (чи є вона отруйною або сильнодіючою);
- виявлення залишків таких речовин на предметах, у патронах тощо;
- встановлення їх родової належності або джерела походження за хімічним складом.

Молекулярно-генетична експертиза (ДНК-аналіз) метод застосовується, коли неможливо встановити особу через трасологічні (відбитки пальців) методи. Основою є аналіз ДНК, який дозволяє точно ідентифікувати людину, що контактувала зі зброєю. Особливо це актуально для:

- встановлення особи, яка тримала зброю, гранату тощо;
- дослідження слідів ДНК на важелях ручних гранат або інших елементах зброї після їх виявлення традиційними методами (наприклад, за допомогою порошоків для виявлення слідів рук). Молекулярно-генетична експертиза має високу точність і базується на науково обґрунтованих методах, що широко застосовуються у слідчій практиці.

У розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, відіграє вагоме значення висновок експерта, складений за результатами проведення почеркознавчої експертизи. Її об'єктами є документи, що підтверджують право на володіння зброєю, а також бухгалтерська та службова документація, що стосується обліку, зберігання або переміщення зброї на підприємствах, у військових частинах, на складах або в арсеналах. Для проведення таких досліджень слідчий зобов'язаний надати експерту зразки почерку особи, яка підлягає ідентифікації, серед яких мають бути вільні, умовно-вільні та експериментальні записи – як текстові, так і підписні [34]. Головна мета цього виду експертизи – встановлення автора рукописних текстів, окремих записів або підписів.

У межах технічної експертизи документів особливе значення в справах про незаконний обіг зброї має аналіз реквізитів документів. Така експертиза дає змогу виявити зміни в документах, визначити первісний зміст, прочитати затирані, приховані або вигорілі написи, а також встановити порядок нанесення підписів, печаток та давність виконання окремих записів. Часто доводиться також встановлювати, чи є документ змонтованим з частин за допомогою копіювальної або комп'ютерної техніки, та відновлювати повний документ за його фрагментами.

Ще одним поширеним видом технічного дослідження є експертиза друкарських форм, об'єктами якої є відтиски печаток, штампів, факсиміле, а також друковані тексти, створені принтерами. Її завдання полягають у встановленні способу нанесення відбитків, ідентифікації конкретного пристрою (печатки, принтера), а також визначенні відповідності між датою створення документа і часом нанесення відбитку. У разі потреби встановлення ідентичності техніки, що використана для створення документа, її необхідно надавати в комплекті разом з іншими матеріалами.

У межах трасологічної експертизи досліджуються сліди рук, залишені на зброї або на об'єктах, що безпосередньо пов'язані з нею та використовувались під час вчинення злочину. Також об'єктами такого дослідження виступають

пошкоджені замки, зламані пломби та інші механічні сліди. Дактилоскопічна експертиза дозволяє встановити факт контакту особи зі зброєю через виявлення та аналіз слідів пальців. У разі неможливості вилучення самого об'єкта, дослідженню підлягають копії слідів, зліпки або масштабні фотознімки.

Крім того, виконується експертиза слідів, залишених інструментами, у процесі якої досліджуються об'єкти з відбитками свердління, спилювання, роздроблення. У випадках, коли необхідно встановити, на якому агрегаті виготовлена зброя або її частини, на експертизу надаються зразки як зброї, так і відповідного обладнання. Завданням тут є встановлення конкретного знаряддя або інструмента, який залишив сліди, або визначення його типу.

Також проводиться експертиза замкових і пломбувальних пристроїв, у тих ситуаціях, де відбулося викрадення зброї. Вона дозволяє визначити, чи були замки пошкоджені, яким способом їх відкривали, які предмети при цьому використовувались, а також чи мала місце спроба повторного пломбування. Обов'язковим є надання слідів злому та знарядь, якими могла здійснюватися дія.

У випадках виявлення змінених або знищених маркувальних позначень на зброї призначається експертиза рельєфних зображень. Вона дозволяє не тільки підтвердити факт фальсифікації, але й у багатьох випадках — відновити первинне заводське маркування.

З метою встановлення важливих обставин кримінального правопорушення, зокрема участі особи у зберіганні або носінні зброї, проводяться експертизи матеріалів, речовин і виробів для виявлення слідів металізації на тканині або інших поверхнях. Це дає змогу зробити висновки про безпосередній контакт зі зброєю, її матеріал, а також ідентифікувати спосіб виготовлення (особливо у випадках саморобної зброї). Контакт особи зі зброєю може бути підтверджений також завдяки виявленню біологічних слідів або специфічних речовин, які залишаються на поверхні предметів. Для цього проводяться молекулярно-генетичні експертизи, здатні точно ідентифікувати особу. Якщо зразки виявленої зброї можуть мати культурну цінність, слід

призначити мистецтвознавчу експертизу, яка встановлює приналежність зброї до історичних або мистецьких об'єктів.

Також для з'ясування фактів, зафіксованих на аудіо- чи відеозаписах, призначаються лінгвістичні, портретні, фоноскопичні або відеотехнічні експертизи. Вони дають можливість підтвердити факт передачі зброї, участі особи у перемовинах, ідентифікувати голос чи зовнішність підозрюваного [46; 217]. Ці експертизи мають факультативний характер і призначаються залежно від слідчої ситуації. У комплексі вони забезпечують повноцінне з'ясування й оцінку обставин, пов'язаних із незаконним обігом зброї.

Під час розслідування злочинів, скоєних членами ОГ та ЗО, актуальним інструментом у доказуванні окремих обставин кримінальної протиправної діяльності є семантико-текстуальна експертиза. Її призначають для з'ясування значення окремих слів, висловлювань чи мовних конструкцій, що містяться в письмових чи усних повідомленнях. Зокрема, йдеться про визначення змісту, стилістичних особливостей, підтексту та прихованого сенсу в комунікації між учасниками злочинного об'єднання, особливо у випадках використання месенджерів (WhatsApp, Viber, Telegram та ін.). У таких повідомленнях можуть бути зашифровані погрози, інструкції, домовленості про неправомірну вигоду або інші незаконні дії, які подаються під виглядом звичних фраз, умовних знаків чи заздалегідь узгоджених кодових позначень.

Під час аналізу матеріалів справ щодо незаконного обігу зброї судові експерти часто мають справу з телефонними переговорами чи переписками, наповненими сленгом і жаргоном, властивим кримінальному середовищу. Комунікація відбувається в неформальному, побутовому стилі, що ускладнює інтерпретацію, але водночас дозволяє приховано передавати команди, вимоги чи погрози. Особливу увагу слід звертати на мовні прийоми, що використовуються для маскування незаконних намірів — погроз фізичною розправою, майновою шкодою, шантажем або вимаганням. Злочинці свідомо уникають прямого висловлення своїх намірів, однак формулюють повідомлення так, щоб отримувач точно розумів їх суть.

Під час проведення семантико-текстуальної експертизи у подібних кримінальних провадженнях експерт може отримати завдання встановити:

1. Яке значення мають певні слова чи фрази в контексті досліджуваного повідомлення?
2. Який зміст несе висловлювання або група текстів?
3. Чи є в повідомленні елементи вимагання, погроз або примушування до певних дій? Якщо так — яких саме дій стосуються ці висловлювання, які вимоги були висунуті, у чому полягали погрози?

Для ефективного проведення експертизи слід надати експерту протоколи огляду та фіксації звуко- чи відеозаписів, з текстовим відтворенням змісту розмов, оформлені згідно з вимогами кримінального процесуального законодавства. Також матеріалами дослідження можуть ставати протоколи негласних слідчих (розшукових) дій.

Отже, вивчення емпіричних даних і теоретичних розробок, під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, що вчиняються ОГ та ЗО дозволяє узагальнити, що найпоширенішим є використання спеціальних знань у галузі криміналістичного зброєзнавства. Вони зазвичай реалізуються у трьох формах: під час проведення слідчих (розшукових) дій, у вигляді судової експертизи, а також під час проведення попередніх криміналістичних досліджень. Водночас лише дві зі вказаних форм використання спеціальних знань сприяють отриманню процесуальних джерел доказів, тоді як попередні дослідження та перевірки за криміналістичними обліками мають на меті отримання орієнтуючої інформації [220, с. 100-101].

Висновки до Розділу 3

Аналітичний огляд матеріалів правозастосовної практики дозволив визначити тактичні особливості проведення огляду місця події та зброї під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями, допитів, а також правові

й організаційні засади використання спеціальних знань. За результатами цього сформульовано такі положення:

1. Визначено, що типовими місцями проведення огляду у злочинах досліджуваного виду є: приміщення, у яких була знайдена зброя, схованки у нежитлових приміщеннях, а також у певних місцях на відкритій території, транспортні засоби. Також огляди проводяться в місцях затримання осіб під час передачі (продажу) або вимагання зброї. За умови крадіжок і розкрадання зброї або території, де вона могла зберігатися, проводиться огляд приміщень, де вона зберігалася. Типовим є проведення огляду у місцях виготовлення, переробки, розбирання чи збирання зброї, де могли бути знищені маркування або інші сліди злочину.

2. З'ясовано, що стадія безпосереднього огляду зброї (як самостійного огляду або як частини огляду місця події), здійснюється на місці її виявлення, із дотриманням загальних і спеціальних правил. Загальні включають точне документування в протоколі та за допомогою фотозйомки місця, виду, кількості, особливостей зброї, маркування, серійних номерів тощо. Спеціальні правила передбачають дотримання заходів безпеки для запобігання випадковому пострілу або вибуху. Необхідно обережно поводитися зі зброєю, щоб не знищити наявні сліди (відбитки пальців, сліди крові, мікроволокна, частки речовин, запахи), і при цьому не залишити власних.

3. Установлено, що після проведення огляду зброї у протоколі обов'язково фіксується стан її зовнішньої поверхні: колір; наявність, форма та розміри механічних пошкоджень (вм'ятин, подряпин), сліди корозії або інші сторонні нашарування; інформація про маркування; наявність запалу чи пластикової заглушки в різьбовому з'єднанні. При огляді запалу описуються його форма, розміри, наявність чеки, а також маркування, нанесене фарбою (номер партії) і клеймуванням (заводський номер, рік випуску, тип запалу).

4. Окреслено предмет допиту членів ОГ та ЗО, а також свідків і потерпілих. Визначено, що організаційно-тактичні аспекти допиту членів ОГ і ЗО, причетних до незаконного обігу зброї, залежать від: факту затримання зі зброєю або

грошима, отриманими від її збуту; часу затримання — одразу після злочину або через деякий період; наявності у затриманого судимостей; знань у сфері зброї; кількості затриманих осіб; участі посадовців у злочині (корупційних зв'язків); особливостей конкретної слідчої ситуації.

5. На підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень у справах, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених ОГ та ЗО встановлено, що під час досудового розслідування застосовуються різні види судових експертиз, які мають ключове значення для отримання доказової інформації, серед яких: експертиза зброї, слідів та обставин її використання, судово-медична і судово-психіатрична експертизи, експертиза матеріалів, речовин і виробів (матеріалознавча, експертиза хімічних речовин і міток), молекулярно-генетична експертиза, семантико-текстуальна експертиза.

Визначено, що типовим у злочинах досліджуваної групи є використання спеціальних знань у галузі криміналістичного зброєзнавства, що найчастіше відбувається: 1) під час слідчих (розшукових) дій; 2) у формі судової експертизи; 3) під час проведення попередніх криміналістичних досліджень і перевірок за криміналістичними обліками. Обґрунтовано, що лише дві з означених форм сприяють отриманню процесуальних джерел доказів, водночас попередні дослідження та перевірки за криміналістичними обліками спрямовані на отримання орієнтуючої інформації.

ВИСНОВКИ

У межах дисертаційного дослідження проведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове наукове вирішення актуальної проблеми, що полягає у розробленні й науковому обґрунтуванні методики розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених членами організованих груп і злочинних організацій. Серед основних результатів та найбільш значущих наукових положень дослідження доцільно виокремити наступні:

1. На підставі аналізу теоретичних підходів українських науковців та статистичних даних Офісу Генерального прокурора України встановлено, що серед злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями, найпоширенішими є кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 201, 262, 263, 263-1, 264, 410, 411 КК України. Також до цієї категорії належать злочини, передбачені ч. 3 ст. 260 КК України, ст.ст. 269, 440 КК України, однак вони є менш поширеними у механізмі злочинної діяльності.

2. Визначено, що криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні організовані групи та злочинні організації може здійснюватися за такими критеріями, як: 1) особливості роду занять (професійного досвіду) членів ОГ та ЗО; 2) особливості мотиваційної діяльності членів ОГ та ЗО; 3) специфічні ознаки місця вчинення злочинів; 4) особливості та місця незаконного обігу зброї в структурі механізму злочинної діяльності членів ОГ та ЗО тощо. До інших криміналістично значущих ознак, на підставі яких може здійснюватися розподіл злочинів на відповідні класифікаційні групи віднесено: а) кількісний склад учасників (індивідуальне чи групове переміщення); б) час здійснення дій (пора року або доби); в) ступінь поінформованості виконавця (особа обізнана або не обізнана щодо цілей і учасників переміщення зброї).

3. Установлено, що криміналістична характеристика досліджуваної групи злочинів включає такі елементи: спосіб учинення, предмет злочину, обстановку

злочину (зокрема обстановку місця події), сліди, а також характеристику лідера та інших учасників злочинного угруповання.

4. На підставі проведеного аналізу й узагальнення слідчої та судової практики визначено, що складовими матеріальної обстановки злочинів досліджуваного виду є: місця початкового походження та незаконного зберігання зброї. Типовими джерела походження зброї визначено такі: військові частини (67 %); підрозділи правоохоронних органів (12 %); території ведення бойових дій і звільнені від тимчасової окупації (17 %); підприємства та організації, що легально займаються торгівлею, ремонтом чи використанням зброї (9 %); оборонні виробництва (8 %); майстерні та приміщення, пристосовані для саморобного виготовлення зброї (6 %); місця бойових дій Другої світової війни (2 %); інші джерела (1 %).

З'ясовано, що місця незаконного зберігання зброї це найчастіше: житлові приміщення, гаражі, надвірні споруди (47 %); сховища (лісові масиви, схованки в приміщеннях тощо) (29 %); транспортні засоби (12 %); житло родичів і знайомих членів ОГ та ЗО (6 %); місця роботи, навчання, служби членів ОГ та ЗО (4 %); інші місця (2 %).

5. Установлено, що способам учинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених членами ОГ та ЗО здебільшого притаманна повноструктурність, тобто, окрім дій щодо безпосереднього вчинення злочину, вони охоплюють також способи підготовки та приховування. Визначено, що підготовчі дії у злочинах досліджуваного виду охоплюють створення та забезпечення функціонування злочинного угруповання, збирання інформації про зброю, обрання способів конспірації, пошук джерел придбання або збуту вогнепальної зброї, а також її підготовку до реалізації.

6. Сліди кримінально-протиправної діяльності, пов'язаної із незаконним обігом зброї, до вчинення якого причетні члени ОГ та ЗО, традиційно класифіковано на матеріальні, ідеальні та цифрові. Визначено, що механізму злочинів досліджуваного виду не завжди притаманні матеріальні сліди, проте йому переважно характерні ідеальні сліди-відображення в пам'яті осіб.

Обґрунтовано, що матеріальні сліди злочину, до яких належать сліди-відображення, сліди-предмети та сліди-речовини, найчастіше виявляються на місці події, місці-схованок зброї, місцях затримання учасників ОГ та ЗО, а ідеальні-сліди відображаються у пам'яті потерпілих, свідків і підозрюваних. Установлено, що для досліджуваних злочинів типовою є участь свідків і підозрюваних у кримінальних провадженнях, саме за участю останніх і проводяться вербальні слідчі (розшукові) дії, пов'язані із відтворенням інформації, що становить слідчий і оперативний інтерес.

Установлено, що типовими характеристиками членів ОГ і ЗО, є такі ознаки: 1) тривалість їхнього функціонування (як правило, від 2 до 7 років); 2) кількісний склад, що зазвичай становить від 4-х до 10-ти осіб; 3) вікові особливості (середній вік членів ОГ та ЗО – 27-44 роки); 4) освітній рівень (середня-спеціальна та вища освіта); 5) наявність попереднього злочинного досвіду (61%). Аргументовано, що особу злочинця, котра є учасником ОГ та ЗО характеризує його мотивація, соціальний статус, кримінальний досвід, взаємодія з іншими особами (особливо співучасниками), що дозволяє створити профіль правопорушника і оцінити ризик продовження злочинної діяльності, у тому числі у формі організованих угруповань.

7. Визначено, що підставами для початку розслідування випадків незаконного обігу зброї, вчиненого організованими злочинними групами та злочинними організаціями, найчастіше є такі джерела: 1) заяви та повідомлення громадян, які надходять до правоохоронних органів у різних формах: усно чи письмово, під час особистого звернення або через засоби зв'язку (телефон, пошта, факсимільний, електронний зв'язок тощо) (17%); рапорти та доповідні записки прокурорів, слідчих, детективів, складені на підставі отриманої з різних джерел інформації про факти незаконного обігу зброї чи боєприпасів, здійснюваного організованими злочинними групами або іншими формами злочинних об'єднань (37%); 3) рапорти працівників оперативних підрозділів, які зафіксували ознаки, що свідчать про вчинення зазначених кримінальних правопорушень (40%); 4) повідомлення від підприємств, установ і організацій,

які виявили зброю або отримали інформацію про можливу причетність групи осіб до незаконного обігу зброї (4 %); 5) інші підстави (2 %).

8. Обґрунтовано, що звернення слідчого чи прокурора до керівника із рапортом або доповідною запискою про виявлення ознак незаконного обігу зброї, слід розглядати як інформування керівництва про виявлений факт правопорушення, а тому цей захід недоцільно визнавати обмеженням процесуальної незалежності слідчого чи прокурора. Наголошено, що попри критичну позицію з боку окремих працівників, подання рапорту слідчим чи прокурором – це формальна процедура, що забезпечує внутрішню координацію в межах правоохоронного органу і покладається в основу процесуального рішення про реєстрацію відомостей про виявлені ознаки кримінальних правопорушень до ЄРДР.

9. Типізовано обставини, які підлягають з'ясуванню під час розслідування злочинів досліджуваної групи в такі блоки: 1) відомості про предмет злочинного посягання, що включає тип, вид, модель та інші характеристики конкретного зразка зброї; 2) обставини, що пов'язані з об'єктивною стороною складу злочину (час, місце, обстановка вчинення злочину, способи незаконного обігу зброї (підготовки, вчинення та приховування епізодів злочинної діяльності) та сліди кримінально протиправної діяльності на різних етапах злочинної діяльності; характер і розмір заподіяної шкоди, а також процесуальні витрати (пов'язані зі здійсненням кримінального провадження); докази, що підтверджують отримання грошей, цінностей або іншого майна внаслідок вчинення злочину, які підлягають спеціальній конфіскації; способи і схеми легалізації майна (фінансових ресурсів), отриманого злочинним шляхом, та розмір останніх; місця переховування невилученої вогнепальної зброї, їх обладнання та засоби забезпечення безпеки; способи і засоби конспірації та протидії розслідуванню; наявність корумпованих зв'язків; факти скоєння інших кримінальних правопорушень, не пов'язаних із незаконним обігом зброї та ін.); 3) суб'єкт злочину – характеристика особи злочинця (члена злочинного угруповання): його анкетні дані, наявність службового чи іншого спеціального статусу, а також

інформація про співучасників структура злочинного об'єднання, їхня роль у вчиненні злочину, організованість групи, зв'язки між учасниками та розподіл ролей, обставини, які виключають кримінальну відповідальність членів злочинного об'єднання, можуть обтяжувати або пом'якшувати покарання; 4) особливості суб'єктивної сторони злочину (відомості про форму вини, мотиви та мету вчинення незаконного обігу зброї); 5) інші обставини (причини та умови, що сприяли вчиненню злочинних епізодів; інформація про осіб, яких залучали до діяльності угруповання без їхнього усвідомлення протиправного характеру дій; відомості про інші кримінальні угруповання тощо).

10. Установлено, що на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, до яких причетні організовані злочинні групи, можуть виникати типові слідчі ситуації, що характеризуються такими обставинами: 1) затримано особу (або декількох осіб) під час безпосереднього незаконного переміщення зброї чи боєприпасів; 2) виявлено ознаки вчинення злочину без встановлення конкретних осіб, оскільки правопорушники втекли з місця події та переховуються; 3) отримано оперативну інформацію, у ході якої встановлюються дані про існування групи осіб, причетної до організації незаконного обігу зброї, включаючи анкетні дані та інші характеристики учасників; 4) є обґрунтовані підстави вважати, що на території, закріпленій за певним правоохоронним підрозділом, діє організоване злочинне угруповання, яке, поряд з іншими протиправними діями, здійснює також незаконний обіг зброї.

11. До слідчих ситуацій наступного етапу розслідування незаконного обігу зброї, до вчинення яких причетні члени ОГ та ЗО: 1) осіб, причетних до незаконного обігу встановлено та затримано (сприятлива слідча ситуація); 2) деяких членів ОГ та ЗО встановлено та затримано, місцезнаходження інших не встановлено (виникає у випадках, коли вдалося затримати лише окремих виконавців злочину — наприклад, осіб, які безпосередньо займалися незаконним зберіганням, перевезенням або збутом зброї, у той час як інші учасники організованої групи (організатори, посібники, постачальники тощо)

залишаються не встановленими або перебувають у розшуку); 3) підозрювані особи встановлені, але перебувають у розшуку (особи, причетні до злочину, ідентифіковані, однак уникають затримання та переховуються від органів досудового розслідування); 4) встановлено (отримано) орієнтовну інформацію про осіб, причетних до злочинної діяльності, пов'язаної із незаконним обігом зброї (виникає у ситуаціях, коли внаслідок первинних слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, отримано окремі відомості про злочинців (наприклад, прикмети, способи дій, використані засоби, злочинний почерк), однак конкретні особи підозрюваних залишаються невстановленими). До визначених ситуацій наводяться алгоритми слідчих (розшукових) і процесуальних дій.

12. Визначено, що типовими місцями проведення огляду у злочинах досліджуваного виду є: приміщення, у яких була знайдена зброя, схованки у нежитлових приміщеннях, а також у певних місцях на відкритій території, транспортні засоби. Також огляди проводяться в місцях затримання осіб під час передачі (продажу) або вимагання зброї. За умови крадіжок і розкрадання зброї або території, де вона могла зберігатися, проводиться огляд приміщень, де вона зберігалася. Типовим є проведення огляду у місцях виготовлення, переробки, розбирання чи збирання зброї, де могли бути знищені маркування або інші сліди злочину.

13. З'ясовано, що стадія безпосереднього огляду зброї (як самостійного огляду або як частини огляду місця події), здійснюється на місці її виявлення, із дотриманням загальних і спеціальних правил. Загальні включають точне документування в протоколі та за допомогою фотозйомки місця, виду, кількості, особливостей зброї, маркування, серійних номерів тощо. Спеціальні правила передбачають дотримання заходів безпеки для запобігання випадковому пострілу або вибуху. Необхідно обережно поводитися зі зброєю, щоб не знищити наявні сліди (відбитки пальців, сліди крові, мікрОВОлокна, частки речовин, запахи), і при цьому не залишити власних.

14. Установлено, що після проведення огляду зброї у протоколі обов'язково фіксується стан її зовнішньої поверхні: колір; наявність, форма та розміри механічних пошкоджень (вм'ятин, подряпин), сліди корозії або інші сторонні нашарування; інформація про маркування; наявність запалу чи пластикової заглушки в різьбовому з'єднанні. При огляді запалу описуються його форма, розміри, наявність чеки, а також маркування, нанесене фарбою (номер партії) і клеймуванням (заводський номер, рік випуску, тип запалу).

15. Окреслено предмет допиту членів ОГ та ЗО, а також свідків і потерпілих. Визначено, що організаційно-тактичні аспекти допиту осіб, причетних до незаконного обігу зброї, залежать від: факту затримання зі зброєю або грошима, отриманими від її збуту; часу затримання — одразу після злочину або через деякий період; наявності у затриманого судимостей; знань у сфері зброї; кількості затриманих осіб; участі посадовців у злочині (корупційних зв'язків); особливостей конкретної слідчої ситуації.

16. На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень у справах, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених ОГ та ЗО встановлено, що під час досудового розслідування застосовуються різні види судових експертиз, які мають ключове значення для отримання доказової інформації, серед яких: експертиза зброї, слідів та обставин її використання, судово-медична і судово-психіатрична експертизи, експертиза матеріалів, речовин і виробів (матеріалознавча, експертиза хімічних речовин і міток), молекулярно-генетична експертиза, семантико-текстуальна експертиза.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев Д. В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного обігу зброї : дис. ... д-ра філос.: 081. Харків, 2020. 272 с.
2. Андреев Д. В. Тактичні операції затримання на гарячому при розслідуванні незаконного обігу зброї. *Форум права*. 2018. № 2. С. 6-13.
3. Антонюк О. В. Розслідування хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціального пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2017. 218 с.
4. Арешонков В. В. Сучасний стан, можливості та тенденції вдосконалення ідентифікаційної судовобалістичної експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2009. Вип. 19. С. 296–302.
5. Арешонков В. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади технікокриміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2021. 559 с.
6. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту: навч. посіб. Київ: Правник, 1997. 64 с.
7. Береза Ю. М. Розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, боєприпасами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2018. 218 с.
8. Біленчук П. Д. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семаков. Київ: МАУП, 2007. 512 с.
9. Бобро М. І. Можливості судової дактилоскопічної експертизи в розкритті злочинів. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики: матер. міжнар. наук-практ. конф.-полілогу (м. Харків, 15-16 квітня 2021 р.). Харків: Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2021. С. 104-106.

10. Бойко-Джумеля В. І. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень у сфері інвестування будівництва. *Юридичний бюлетень*. 2021. Вип. 23. С. 232–237. URL: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.23.30>.
11. Бондар В. С. Методика досудового розслідування умисних вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї: методичні рекомендації для практичних працівників. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2013. 148 с.
12. Бондар В. С. Підвищення ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування злочинів, учинених із застосуванням вогнепальної зброї: питання запровадження балістичного стандарту. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. № 2 (82). С. 206-221. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-3\(5\)-68-79](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-3(5)-68-79).
13. Бояров В. І. Особливості методики розслідування вбивств, скоєних в умовах протистояння злочинних угруповань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2000. 209 с.
14. Бульба Т. М. Виявлення, попереднє дослідження та вилучення саморобних вибухових пристроїв: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. 212 с.
15. Варцаба В.М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2003. 17 с.
16. Велієв Р. Е. Криміналістична характеристика злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4 (107). С. 117–125. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.4.11>
17. Велієв Р. Е. Наукова розробленість і перспективи побудови методики розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами, злочинними організаціями. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 21 черв. 2024 р.)*. Харків. нац. ун-т внут. справ; Нац. акад. правових наук України. Харків: ХНУВС, 2024. С. 423–

18. Велієв Р. Е. Особливості початкового етапу розслідування незаконного обігу зброї, учиненого організованими злочинними групами. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 32 (2). С. 283–294. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.19>.

19. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія. Київ: Правник, 1999. 126 с.

20. Вирок Ленінського районного суду м.Дніпропетровська від 19.04.2023 у справі №205/8569/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110656489> (дата звернення: 10.04.2024).

21. Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 05.04.2024 у справі № 539/3487/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118221716> (дата звернення: 10.06.2024).

22. Вирок Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 17.02.2021 у справі № 191/462/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95037609> (дата звернення: 10.04.2024).

23. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 27 березня 2017 р., у справі № 761/16405/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65722497>

24. Вітвіцький С. С., Волобуєва О. О., Волобоєв А. О. Методика розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2021. 308 с.

25. Вітвіцький С. С., Волобуєва О. О., Волобоєв А. О. Методика розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2021. С. 112-124.

26. Влад С. Ф. Судово-балістична експертиза та її доказове значення для слідчого та прокурора в умовах нової редакції Кримінального процесуального кодексу України. *Часопис Київського університету права*, 2014. №2. С. 307-310.

27. Вознюк А. А. Озброєність банди: кримінально-правові та криміналістичні проблеми. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1 (19). С. 15–22.
28. Волобоев А. О. Методика розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Кривий Ріг, 2020. 320 с.
29. Волобоев А. О. Типові сліди незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами. *Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 10-11 травня 2019 р.). Ужгород: УжНУ, 2019. С. 84-87.
30. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики : монографія. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2019. 122 с.
31. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 336 с.
32. Волобуєв А. Ф. Тактика допиту: лекція. Харків: Ун-т внутр. справ, 1997. 28 с.
33. Вуйма А. Г. Поняття, сутність та форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування вбивств. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. №1 (89). С. 54-62.
34. Галаган В.І. Процесуальний порядок і тактика отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні України : монографія / В.І. Галаган, Козак О. В. 2-ге вид., перероб. і допов. Краматорськ : ТОВ «Каштан», 2015. 224 с.
35. Гамов Д. Ю. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів): суд.-баліст. метод. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2005. 31 с.
36. Глобальне дослідження незаконного обігу зброї. Управління ООН з наркотиків та злочинності. Відень, 2020. 44 с.

37. Голоботовський В. І. Чинники, що впливають на визначення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї під час проведення експертизи зброї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 40. С. 163-165.

38. Гора І. В. Поняття способу вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Legea și viața*. 2012. № 9. С. 35-38.

39. Грищенко О. В. Використання балістичного обліку Експертної служби МВС України в розслідуванні кримінальних правопорушень: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ: НАВС, 2021. 395 с.

40. Гуртієва Л. М. Початок кримінального провадження України та стадії досудового розслідування. *Правова держава*. 2017. № 25. С. 155-159.

41. Гусєва В. О. Криміналістична класифікація злочинів, сучасний стан наукового забезпечення та перспективи подальших досліджень. *National law journal: theory and practice*. 2019. № 3 (37). С. 151-156.

42. Гусєва В. О. Криміналістична класифікація злочинів: наукове та практичне значення. *Правові горизонти*. 2019. № 16. С. 69–75.

43. Гусєва В. О. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, елементи їх криміналістичних характеристик. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 242–252. URL : <https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.242-252>.

44. Гусєва В. О. Незаконний обіг зброї: методи криміналістичної протидії. *Організаційне-правове забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану*: матер. Всеук. наук-практ конф. (м. Кропивницький, 07 липня 2023 р.). Кропивницький. 2023. С. 80-83.

45. Гусєва В. О. Особливості розслідування вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 3 (120) С. 16-27. <https://doi.org/10.33270/01211203.16>.

46. Гусєва В. О. Проблеми ідентифікації особи за ознаками зовнішності під час розслідування кримінальних правопорушень. *Теорія та практика судової*

експертизи і криміналістики. 2021. Випуск 2 (24). С. 109-122.

47. Гусєва В. О. Тактичні й організаційні особливості проведення огляду місця події під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу. *National law journal: theory and practice*. 2018. №3-1 (31). С. 111-114.

48. Гусєва В. О. Тактичні особливості проведення огляду місця події при розслідуванні посягань на життя працівника правоохоронного органу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2018. № 1 (81). С. 228-234.

49. Гусєва В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2021. 538 с.

50. Давидюк П. П., Гоменюк І. М., Богуш Р. Ю. Судова балістика: класифікація слідів вогнепальної зброї та огляд вогнепальної зброї. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). С. 24-28.

51. Динту В. А. Обстановка злочину як джерело доказової інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. №3. С. 149-150.

52. Документування та розслідування фактів незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, а також кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, учинених із застосуванням новітніх технологій: науково-методичні рекомендації для підрозділів Національної поліції України. Харків: ХНУВС, 2022. 130 с.

53. Дундич Л. В. Поняття і структура механізму злочину. *Форум права*. 2008. № 1. С. 125-129.

54. Жалдак І. А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 240 с.

55. Журавель В. А. Криміналістична класифікація злочинів: засади формування та механізм застосування. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 3 (30). С. 160–163.

56. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Апостіль, 2012. 304 с.
57. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину і сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 21 с.
58. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ. 2005. 241 с.
59. Загородній І. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. 243 с.
60. Заєць О. М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 17-25.
61. Запотоцький А. П. Криміналістична класифікація злочинів у сфері будівництва. *Law Magazine of National Academy Of Internal Affairs*. 2016. № 1 (11). С. 32–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2016_1_5 (дата звернення: 12.01.2024).
62. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 р. *Національна поліція України*. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/%20%D0%9D%D0%9F%D0%A3%20%D0%B7%D0%B0%202022%20%D1%80%D1%96%D0%BA_.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
63. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 р. *Національна поліція України*. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_NPU_2023.pdf (дата звернення: 10.03.2024).
64. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2024 р. *Національна поліція України*. URL: <https://npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti> (дата звернення: 07.05.2025).

65. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2002. 18 с.
66. Змієвська Ю., Савка І. Особливості вітчизняного розвитку можливостей судово-медичної діагностики вогнепальних ушкоджень. Судово-медична експертиза. 2021. №1. С. 3-10.
67. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (зі змінами та доповненнями) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
68. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 359 с.
69. Калиновська Я. О. Сучасні види організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 5. С. 164–168. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_25.pdf DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1202284>.
70. Керівництво з розслідування злочинів: науково-практичний посібник / Кол. авторів: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: «Одіссей», 2010. 960 с.
71. Кисельов І. О., Отришко А. О. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 1. С. 601-602. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/142>.
72. Книженко С. О., Деменко Т. В. Криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. *Форум права.* 2012. № 4. С. 470-474.
73. Коваленко А. В. Поняття та сутність електронних (цифрових) слідів кримінального правопорушення. *Вісник Луганського навчально-наукового*

інституту імені Е.О. Дідоренка. 2023. № (4). С. 226–236.
DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.226-236>.

74. Коваленко В. В. Організація й тактика огляду вогнепальної зброї та боєприпасів на місці їх виявлення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 1. С. 189–197.

75. Коваленко В. В. Підготовка матеріалів та призначення експертизи вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу при розслідуванні злочинів, учинених із використанням вогнепальної зброї. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 2015. №4. С. 225-230.

76. Коваленко О. О. Залучення обізнаних осіб при проведенні обшуку: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Харків, 2024. 234 с.

77. Ковальов В. В. Криміналістична характеристика типових способів учинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 5 (1). С. 55-59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5-10>.

78. Ковальова О. В. Організація початкового етапу розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 5 (1). С. 60–65.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5-11>.

79. Козаченко С. В. Доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2023. 234 с.

80. Колесник В. А., Гора І. В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 400 с.

81. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Харьков, 1967. 28 с.

82. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений : лекция. Харьков : Юрид. ин-т, 1976. 28 с.
83. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособ. Харьков: Юрид. ин-т, 1985. 93 с.
84. Комаринська Ю. Б. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. №. 4. С. 170–175. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.4.25> (дата звернення: 12.04.2024).
85. Комаринська Ю., Руденко А. Вогнепальна зброя як знаряддя вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. *Věda a perspektivy*. 2023. № 11 (30). С. 502-513.
86. Комарков В. С. Тактика допроса: учеб. пособ. Харьков, Юрид. ин-т, 1975. 65 с.
87. Комаха В. О. Тактика попереднього дослідження криміналістичних об'єктів та призначення судових експертиз: навч.-практ. посібник. Чернівці: Золоті литаври. 2009. 646 с.
88. Кондратюк Л. В. Методика розслідування злочинів у сфері земельних відносин: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Одеса, 2023. 239 с.
89. Коновалова В. О. Допит: тактика і психологія: навч. посіб. Харків: Консум, 1999. 157 с.
90. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
91. Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістичне дослідження зброї, боєприпасів, вибухових речовин і пристроїв та слідів їх застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2017. Випуск 46. Том 2. С. 100-104.
92. Корнякова Т. В. Кримінологія: навчально-методичний посібник / Т.В. Корнякова. Дніпропетровськ: ВКФ «Оксамит-Текст», 2013. 100 с.

93. Костенко М. В. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2003. 20 с.
94. Кофанов А. В. Особливості експертних помилок та деякі шляхи їх запобігання під час проведення судово-балістичних експертиз. *Криміналістика та судова експертиза*. 2015. № 60. С. 275-286.
95. Кофанов А. В. Теоретичні та практичні аспекти криміналістичного дослідження гладкоствольної вогнестрільної зброї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2000. 20 с.
96. Кофанов А. В., Арешонков В. В. Генезис застосування ІТ-технологій у профілактиці та розслідуванні злочинів із використанням вогнепальної зброї. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. № 64. С. 209-222.
97. Кравчук П. Ю. Використання спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2015. 21 с.
98. Криміналістика : підручник / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2016. 640 с.
99. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 464 с.
100. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг зброї / Ю.М. Береза, М.М. Єфімов, В.П. Кононець та ін.; за заг. ред. к.ю.н., доцента Шалгунової С.А. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. 364 с.
101. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
102. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Верховна Рада України*: офіційний веб-портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17> (дата звернення: 13.05.2024).

103. Кримінально-правова характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї та вибухівки: посібник для підрозділів Національної поліції у схемах / О. З. Мармура, Є. О. Письменський, А. Б. Ткачик. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 44 с.

104. Кубарєв І. В. Проблеми організації розслідування вбивств, що вчиняються групою осіб в умовах неочевидності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2007. 18 с.

105. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 103-112.

106. Кучер В. М. Деякі кримінологічні аспекти злочинності у сфері незаконного обігу зброї. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 308-311.

107. Лісняк А. І. Криміналістична характеристика та особливості розслідування масових заворушень: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Дніпро, 2021. 229 с.

108. Майстеренко М. М. Кримінологічна характеристика та попередження органами внутрішніх справ злочинів проти громадської безпеки, предметами яких є зброя, бойові припаси та вибухові речовини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Львів, 2010. 20 с.

109. Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика: монографія / за ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С. М. Гусарова. Харків: Диса плюс, 2013. 422 с.

110. Маслова О. О. Кримінально-правова характеристика обстановки вчинення злочину: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 174 с.

111. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник]. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 272 с.

112. Мельник Р. В. Криміналістичне дослідження об'єктів, перероблених у вогнепальну зброю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2014. 18 с.

113. Мельник Р. В. Щодо криміналістичного дослідження нестандартної вогнепальної зброї. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2015. №15. С. 250-256.

114. Мельниченко С. П. Криміналістична характеристика способів незаконного переміщення вогнепальної зброї. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Том 3. Випуск № 2. С. 90-93.

115. Мельниченко С. П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2016. 20 с.

116. Мельниченко С. П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2016. 207 с.

117. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посібник / О.В. Батюк, Р.І. Благута, О.М. Гумін та ін. ; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 324 с.

118. Міняйло Н. Є. Транснаціональна злочинна діяльність у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї: кримінально-правове та кримінологічне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00.08. Київ, 2012. 20 с. URL: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=8512> (дата звернення: 16.03.2025).

119. Мірковець О. М. Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Маріуполь, 2021. 258 с.

120. Мороз В. Г. Поняття місця вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони злочину. *Юридична наука*. 2014. № 5. С. 122-136.

121. Назаренко Г. А. Розслідування незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами, вчиненого військовослужбовцем у складі групи осіб: 12.00.09. Київ, 2019. 222 с.

122. Назаренко К. Ю. Розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництва: дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.09. Дніпро, 2016. 218 с.

123. Нечваль А. О. Тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2020. 219 с.
124. Новак Я. В. Сучасний стан та перспективи розвитку криміналістичного дослідження вогнепальної зброї: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 22 с.
125. Одерій О. В. Обстановка вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів проти довкілля. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія: Право*. 2013. Т. 3. Вип. 23. Ч. 2. С. 94-98.
126. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля: монографія. Харків: Ліса-плюс, 2015. 528 с.
127. Організована та економічна злочинність / С.В.Ківалов, В.О.Туляков, Б.М.Головкін, Л.І.Аркуша, Т.В.Мельничук; В.І.Маркін, Д.Є. Крикливець); за ред. В.Тулякова. – Електрон. вид. – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. 292 с.
128. Павлишин Б. О. Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 22 с.
129. Пам'ятка щодо проведення огляду місця події після застосування окремих видів озброєння. Пам'ятка щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури. Київ: Офіс Ген. прокурора України ; Тренінговий центр прокурорів України, 2022. URL: <https://docs.google.com/document/d/1BlIlyJn2ulttAfmsi6xhaFCaohGl7GhL/edit>
130. Перетятко С. А. Розслідування незаконного виготовлення, переробки чи ремонту вогнепальної зброї або фальсифікації, незаконного видалення чи зміни її маркування, або незаконного виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв: дис. ... д-ра філос.: 081 Право. Львів, 2023. 238 с.

131. Пінчук М. Г. Предмет доказування і судовий розгляд поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2007. 20 с.

132. Пінчук М.Г. Предмет доказування і судовий розгляд справ про викрадення та інше незаконне поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами: монографія. Харків: Право, 2009. 176 с.

133. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: затв. наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 298 (в редакції наказу Генерального прокурора від 17.08.2023 № 231) // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20> (дата звернення: 20.02.2025).

134. Полтавський А. О. Порядок виявлення слідової інформації на вогнепальній зброї: [метод. рек.] / А.О. Полтавський, О.П. Борзов, Б.Б. Теплицький. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2007. 32 с.

135. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: затв. Наказом МВС України від 08 лютого 2019 року № 100 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення: 17.03.2025).

136. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного суду у справі №740/5066/15-к від 07.06.2018 // Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74598730>.

137. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № № 2135-XII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 17.03.2025).

138. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова Пленуму Верховного

Суду України від 23.12.2005 № 13 / Офіційний сайт ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05>.

139. Про судову експертизу: закон України від 25.02.1994 №4038-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/ed19940225#Text>.

140. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму ВСУ від 26 квітня 2002 № 3. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02> (дата звернення: 30.03.2025).

141. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму ВСУ від 07.02.2003 №2 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.

142. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її частин, компонентів і боєприпасів, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 31 травня 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text (дата звернення: 07.05.2024).

143. Пряхін Є. В. Слідча тактика: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 116 с.

144. Пчеліна О. В. Криміналістична класифікація злочинів. *Право і суспільство*. 2014. № 6.1 (2). С. 304–309.

145. Пчеліна О. В. Структура методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. № 10–12. Том 2. С. 122–126.

146. Пчеліна О. В., Пчелін В. Б. Криміналістична класифікація воєнних 226 злочинів. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т № 1. Харків: ХНУВС, 2022. С. 334–338.

147. Пчеліна О. В. Механізм вчинення економічних злочинів. *Право і безпека*. 2009. № 4 (31). С. 118-122.
148. Пясковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики умисного вбивства дитини батьками, родичами або особами, на яких покладено обов'язки з її виховання. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 69–73.
149. Реєстр методик проведення судових експертиз. URL: <http://rmpse.minjust.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2025).
150. Рибачук В. І. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з незаконними діяннями при поводженні зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2001. 21 с.
151. Рогатинська Н. З. Використання та фіксування науково-технічних засобів у розшуковій діяльності слідчого. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2017. Вип. 24. С. 133–135
152. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів: навч. практ. посіб. / за заг. ред. В. М. Комарницького. Сєверодонецьк: ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2019. 800 с.
153. Ряшко О. В. Психологічні особливості допиту підозрюваного під час досудового слідства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 511–518.
154. Саврань Л. Ф. Определение калибра гладкоствольного оружия по следам на снарядах. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1986. Вып. 32. С. 58-63
155. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2006. 588 с.
156. Салтевський М. В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. Київ: ВІПОЛ, 1994. 180 с.
157. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

158. Самойленко О.А. Особливості розслідування викрадень майна, вчинених із використанням комп'ютерних технологій: монографія. Київ, 2009. 328 с.
159. Семенов В. В. Тактичні особливості обшуку під час розслідування інсценованих вбивств. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 3 (28). Т. 2. С. 178–181.
160. Снітко Д. І. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень проти довкілля. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 2 (94). С. 325–333. DOI: 10.33766/2524-0323.94.325-333.
161. Спіцина Г. О., Бідняк Г. С. Форми використання спеціальних знань. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. № 18. С. 240–248.
162. Спіцина Г. О., Філіпенко Н. Є. Застосування спеціальних знань при виявленні і розслідуванні злочинів у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій. *Пропілеї права та безпеки*. 2022. № 1. С. 27–38.
163. Спіцина Г. О., Філіпенко Н. Є. Криміналістична діяльність судово–експертних установ: Концепція впровадження в Україні. *Teisè*. 2022. Т. 124. С. 67–80.
164. Статистична інформація за 2011–2024 роки // Офіс Генерального прокурора: сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 02.02.2024).
165. Степанюк Р. Л. Криміналістична класифікація злочинів, що вчиняються в бюджетній сфері України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4 (51). Ч. 1. С. 175–180.
166. Степанюк Р. Л. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, В. О. Гусєва ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутрішніх справ. Харків: ХНУВС, 2024. 232 с.
167. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020> (дата звернення: 07.05.2024).

168. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. С. 170-171.

169. Тарасенко О. С. Особливості допиту на початковому етапі розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. С. 207-211.

170. Тарасенко О. С. Особливості тактики допиту членів злочинного об'єднання, що вчиняють незаконне поводження з вогнепальною зброєю. *Правові засоби захисту прав людини в контексті трансформації українського суспільства*: матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 10-12 груд. 2015 р.). Київ: Громадська організація «Фундація науковців та освітян» (ESF), 2015. С. 75-78.

171. Тарасенко О. С. Особливості тактики огляду під час розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: реалізації, тенденції, перспективи*: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 30 черв. 2017). Дніпро: ДДУВС, 2017. С. 54-55.

172. Тарасенко О. С. Розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 283 с.

173. Твердохліб В. М. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. № 1 (105). С. 341–355.

174. Тетерятник Г. К. Уніфікація та диференціація процесуальної форми: синергетичний підхід. *Suprematia dreptului*. 2017. № 1. С. 137-138.

175. Тихий В. П. Ответственность за хищение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ по советскому уголовному праву: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харьков, 1972. 20 с.

176. Тищенко В. І., Грецьких О. В. Особливості дослідження окремих зразків патронів вогнепальної зброї. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2019. № 49. С. 89-99.
177. Тищенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2002. С. 69-70.
178. Топорецька З. М. Криміналістична характеристика декларування недостовірної інформації. *Вісник кримінального судочинства*/ 2018. № 2. С. 156-166. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/281>
179. Трач С. С. Криміналістична класифікація кримінальних 232 правопорушень у сфері господарської діяльності. *Юридична наука*. 2019. № 11 (101). Т. 2. С. 151–159.
180. Тюленев С. А. Теоретичні та практичні основи криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством : монографія / С. А. Тюленев. [за заг. ред. д-рки юрид. наук, проф. В. О. Гусевої]. Харків: Право, 2025. 384 с.
181. Тютюнник Т. І. Теоретичні та організаційно-технічні основи інформаційного забезпечення судово-балістичної експертизи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2008. 19 с.
182. Хабло О. Ю., Максименко О. В., Кубарева О. В. Аксіологічні засади кримінального провадження при дотриманні балансу державних та приватних інтересів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 387–391. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/93>
183. Хараберюш О. І. Протидія контрабанді в Україні: оперативнорозшуковий аспект: монограф. Київ: ВД «Дакор», 2015. 416 с.
184. Чаплинська Ю. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. №. 6. С. 181-184.
185. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ: РВВ ДДУВС, 2006. 308 с.

186. Чаплинський К. О., Мінка П. Я. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями: навчальний посібник. Дніпропетровський гуманітарний університет, 2009. 225 с.

187. Чиж А. П. Методика розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. 2023. Вінниця. 229 с.

188. Черноус Ю. М. Криміналістична методика розслідування жорстокого поводження з тваринами: монографія / Юлія Черноус, Тетяна Синоверська; М-во внутр. справ України, Нац. акад. внутр. справ. Київ : Право, 2022. 248 с.

189. Шаповалова В. С. Поняття, співвідношення та класифікація кримінальної зброї (криміналістичний аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Кривий Ріг, 2015. 267 с.

190. Шевчук В. М. Розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї. Настільна книга слідчого: наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів / кол. авт. : М. І. Панов [та ін.]. 3-тє вид., переробл. і доп. Київ: Ін Юре, 2011. Розд. 38. С. 470–488.

191. Шевчук В. М. Ситуаційна обумовленість тактичних операцій: проблеми та перспективи дослідження. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2009. Вип. 9. С. 58-67.

192. Шевчук В. М. Структура тактичних операцій: проблеми та пропозиції. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 318-328.

193. Шевчук В. М. Формування та реалізації криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 450–455.

194. Шепитько В. Ю. Криминалистика в системе юридических наук и ее роль в глобальном мире. Криміналістика та судова експертиза: наука, навчання, практика: збірник наукових праць у 2-х т. Харків: Видавнича агенція «Апостіль». 2014. Т 1. С. 142-153.

195. Шепитько В. Ю. Тактика расследования преступлений,

совершаемых организованными группами и преступными организациями. Харьков: Нац. юрид. акад. Украины, 2000. 63 с.

196. Шепітько В. Ю. Допит: наук.-практ. посіб. Харків: КримАрт, 1998. 36 с.

197. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. акад. НАН України В. Я. Тація. Харків: Право, 2001. 560 с.

198. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник. Київ: Ін Юре, 2010. 496 с.

199. Шепітько В. Ю. Тактика розслідування злочинів, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2000. 88 с.

200. Шинкаренко І. І. Виявлення та встановлення зброї, бойових припасів або вибухових речовин, що перебувають у незаконному поводженні. *Право і безпека*. 2014. № 3 (54). С. 170-174.

201. Шиць О. Незаконний обіг зброї як загроза національній безпеці. Цілі державної політики в сфері контролю за обігом зброї, повноваження державних органів в цій сфері (дослідження, проведене у рамках взаємодії Центру безпекових досліджень «СЕНСС» та Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». URL: <https://censs.org/nezakonnyy-obih-zbroyi-yak-zahroza-natsionalniy-bezpetsi/> (дата звернення: 10.01.2024).

202. Щербаковський М. Г. Консультаційна функція спеціаліста у кримінальному провадженні. Криміналістика і судова експертиза. 2017. Вип. 62. С. 43-51.

203. Щербаковський М. Г. Обов'язкове призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2016. Вип. 16. С. 148-157.

204. Щербаковський М. Г. Сутність, структура та цілі використання спеціальних знань у судочинстві. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2018. Вип. 18. С. 184–193.

205. Щербаковський М. Г. Теоретико-методологічні та праксеологічні засади судових експертиз у кримінальному процесі: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 522 с.

206. Щербаковський М. Г., Андрєєв Д. В. Розслідування незаконного обігу зброї: монографія. Харків, 2021. 192 с.

207. Щербаковський, М. Г. Неспеціальні знання у кримінальному судочинстві. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т № 1. Харків: ХНУВС, 2022. С. 436-439.

208. Щур Б. В. Криміналістична класифікація злочинів: співвідношення із суміжними поняттями. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2010. № 2. С. 337–334.

209. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик. Харків: Харків юрид., 2010. 320 с.

210. Юртаєва К. В. Місце скоєння злочинів міжнародного характеру: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 21 с.

211. Юсупов В. В. Спеціальні знання при проведенні кримінального провадження та в інших видах судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 486-490.

212. Яремчук В. О. Окремі проблеми проведення експертизи зброї та слідів і обставин її використання. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*, 2020. Т. 31 (70). Ч. 3 № 2. С. 144-148.

213. Яремчук В. О. Участь спеціаліста при плануванні розслідування злочину. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2017. Вип. 17. С. 100-108.

214. Яремчук В. О. Функції та форми участі спеціаліста під час проведення слідчих дій. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2010. Вип. 10. С. 123- 130.

215. Husieva V., Oderiy O., Petrova I., Fomina T., Vuima A. Features of the investigation of premeditated murders committed by persons with mental disorders in the practice of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 2021. № 10 (46). С. 109-117.

216. Khablo O., Svoboda I. International standards for the application of the presumption of innocence in criminal proceedings. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2024. № 1 (Том 29). С. 55–65. DOI: 10.56215/naiaherald/1.2024.55.

217. Mohilevskyi L., Husieva V., Perlin S., Chycha R., Shynkarenko I. Determinants and methods of diagnosing criminal proceedings participants false testimony in Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2022. №11(51). Pp. 71-79.

218. RICAS – Realtime intelligence crime analytics system. URL: <https://ricas.org/uk/> (дата звернення: 03.11.2024).

219. Udalova L. D., Khablo O. Yu. Ensuring state, public, and personal interests in criminal proceedings under martial law or a state of emergency. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2022. Том 12. № 4. С. 17–28. DOI: 10.56215/04221204.17

220. Veliiev R. E. Use of specialized knowledge during the investigation of illegal arms trafficking. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2024. № 1 (9). P. 111–116. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.9.2024.07>

221. Zhuravel V. A. Crime mechanism as a category of criminalistics. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2020. № 27 (3). P. 142-154. DOI: [https://doi.org/10.37635/jnalsu.27\(3\).2020.142-154](https://doi.org/10.37635/jnalsu.27(3).2020.142-154).

222. Zhuravel V.A., Konovalova V.E., Avdeyeva G.K. Reliability evaluation of a forensic expert's opinion: World practices and Ukrainian realities. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. № 28(2). P. 252–261.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати узагальнення матеріалів кримінальних проваджень і судових вироків та інших процесуальних рішень, прийнятих (ухвалених) у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні організовані групи та члени злочинних організацій

№	Досліджуване запитання	Обставини кримінального провадження	Результати (%)
1	2	3	4
1.	Спосіб учинення злочину за структурою:	<i>Повноструктурний (охоплює дії щодо підготовки, безпосереднього вчинення та приховування)</i>	82
		<i>Двокомпонентний (має стадію готування та вчинення або вчинення та приховування)</i>	12
		<i>Однокомпонентний (пов'язаний тільки зі стадією готування або вчинення, без попередньої підготовки)</i>	6
2.	Час вчинення злочину за продовжуваністю	Відбувалося впродовж 2-6 місяців	22
		Вчинялося протягом 1 року	34
		Злочинна діяльність тривала понад 2 роки	24
		ОГ і ЗО вчиняла злочини впродовж 5 р.	20
3.	Місце вчинення кримінального правопорушення:	<i>За особливостями адміністративно-територіального устрою</i>	
		Місто	54
		Селище	38
		Поза межами населеного пункту	8
		<i>Транснаціональність</i>	
		Злочину учинено на території України	82
		Реалізовано злочинний умисел на території декількох держав	18

		(або зупинено реалізацію умислу на державному кордоні)	
		<i>За особливостями об'єкту, де готувалося або безпосередньо вчинено кримінальне правопорушення чи зберігалася вогнепальна зброя:</i> - житлові приміщення - нежитлові приміщення - приміщення підприємств, установ та організацій загального використання - службові приміщення правоохоронних і судових органів	42 46 12 2
4.	Сліди кримінальних правопорушень	Сліди матеріального походження (біологічні сліди та матеріальні об'єкти)	29
		Ідеальні сліди	48
		Цифрові сліди	33
5.	Розслідування супроводжувалося протидією у вигляді:	Переховуванням членів ОГ і ЗО від органів досудового розслідування	22
		Надання неправдивих показань	14
		Неприбуття на виклик до органу досудового розслідування	38
		Знищення предмету злочину та слідів кримінально-протиправної діяльності	18
		Інші форми протидії	8
6.	Типові способи приховування кримінальних правопорушень	Знищення документів	22
		Використання дропів, криптогаманців та інших способів легалізації коштів, отриманих від збуту вогнепальної зброї	34
		Виготовлення підроблених документів	21

		Знищення матеріальних і цифрових слідів кримінального правопорушення	33
7.	Типові підстави для початку розслідування	Заяви та повідомлення громадян, які надходять до правоохоронних органів у різних формах: усно чи письмово, під час особистого звернення або через засоби зв'язку (телефон, пошта, факсимільний, електронний зв'язок тощо)	17
		Рапорти та доповідні записки прокурорів, слідчих, детективів, складені на підставі отриманої з різних джерел інформації про факти незаконного обігу зброї чи боєприпасів, здійснюваного будь-якими формами злочинних угруповань	37
		Рапорти працівників оперативних підрозділів, які зафіксували ознаки, що свідчать про вчинення зазначених кримінальних правопорушень	40
		Повідомлення від підприємств, установ і організацій, які виявили зброю або отримали інформацію про можливу причетність групи осіб до незаконного обігу зброї	4
		Інші підстави	2
8.	Особливості ОГ та ЗО	За тривалістю функціонування Від 2 до 7 р. Від 7 до 10 р. Більше 10 р.	86 10 4

		<i>За кількісним складом:</i> До 4 осіб До 6 осіб До 10 осіб Понад 10 осіб	29 28 29 14
		<i>За віковими особливостями</i> Від 18 до 27 р. Від 27 до 36 р. Від 36 до 44 р. Від 45 до 52 р. Старше 52 р.	24 28 26 18 4
		<i>За освітнім рівнем</i> - неповна загальна середня та базова загальна освіта - середня-технічна - незакінчена вища - вища	16 34 15 35
		<i>За наявністю попереднього кримінального досвіду у члені ЗО та ЗО</i> - раніше судима особа - раніше не судимий особа	61 39
9.	Особливості предмету злочину (який став об'єктом незаконного обігу або використання як знаряддя вчинення кримінального правопорушення)	Вогнепальна зброя Гумові або подібні металеві снаряди не смертельної дії Бойова, спортивна та нарізна мисливська зброя Бойові припаси Вибухові речовини Холодна зброя	86 24 16 34 8 4
10.	Типові слідчі (розшукові) дії, що проводяться під час розслідування	Огляд місця події Огляд місця затримання Огляд предмету Огляд комп'ютерних даних Допит Обшук Отримання зразків для експертизи Слідчий експеримент Пред'явлення для впізнання Інші С(Р)Д	32 46 24 6 98 18 4 4 2 2
11.	Типові судові експертизи, які призначаються на стадії	Експертиза зброї, слідів та обставин її використання Вибухотехнічна експертиза	94 10

	досудового розслідування	Судово-психіатрична експертиза	22
		Психологічна експертиза	6
		Семантико-текстуальна експертиза	8
		Судово-медична експертиза	18
		Молекулярно-генетична експертиза	14
		Біологічні експертизи	28
		Інші види експертиз	6
12.	Типові учасники слідчих (розшукових) дій з числа носіїв спеціальних знань	Судові експерти державних судово-експертних установ	28
		Незалежні судові експерти	4
		Спеціаліст-криміналіст, який є штатним працівником територіального відділу поліції	96
		Інші спеціалісти	6
13.	Типові об'єкти, в яких проводяться огляди	Службові приміщення військових частин	18
		Службові приміщення органів державної влади	8
		Відкриті ділянки місцевості	14
		Житлові приміщення	38
		Транспортні засоби	34
		Відкриті ділянки місцевості, доступ до яких не обмежено	22
		Сховища	12
14.	Типові предмети огляду	Зброя	92
		Боєприпаси	38
		Інтернет-ресурси	12
		Матеріальні об'єкти, на яких залишено сліди кримінально-протиправної діяльності	28
		Документи	8
15.	Типові джерела походження зброї	Військові частини	67
		Правоохоронні органи	12
		Території ведення бойових дій і звільнені від тимчасової окупації	17
		Підприємства та організації, що легально займаються торгівлею, ремонтом чи використанням зброї	9

		Оборонні виробництва,	8
		Майстерні та приміщення, пристосовані для саморобного виготовлення зброї	6
		Місця бойових дій Другої світової війни	2
		Інші джерела	1
16.	Типові місця незаконного зберігання зброї	Житлові приміщення, гаражі, надвірні споруди	47
		Сховища (лісові масиви, схованки в приміщеннях тощо)	29
		Транспортні засоби	12
		Житло родичів і знайомих членів ОГ та ЗО	6
		Місця роботи, навчання, служби членів ОГ та ЗО	4
		Інші місця	2

Узагальнення анкетування респондентів¹

1. Який Ваш стаж роботи?

До 5 років	36
5-10 років	48
Понад 10 років	16

2. Чи доводилось Вам особисто проводити досудове розслідування / брати участь у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених ОГ і ЗО?

Так	92
Ні	8

3. Які, на Ваш погляд, найбільш поширені підстави для відкриття кримінального провадження у злочинах цього виду²:

Заяви та повідомлення громадян	28
Матеріали оперативно-розшукової діяльності та оперативного пошуку	41
Повідомлення підприємств, установ та організацій	32
Повідомлення інших правоохоронних органів про виявлення ознак злочину	64
Самостійне виявлення ознак кримінального правопорушення слідчим або прокурором	32
Інші	14

4. Чи вважаєте Ви, що члени ОГ та ЗО вживають спеціальні заходи щодо приховування фактів своєї кримінально протиправної діяльності?

Так	92
Ні	8

5. Які на Вашу думку типові способи вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї?²

Пов'язані з організацією розкрадань зброї, боєприпасів	41
Забезпечення надходження зброї у незаконний обіг	18

¹ Цифрові позначення узагальнені та представлені у відсотках (попередньо округлені до цілого)² Допустимо дві і більше відповіді

Переробка зброї, ремонт чи виготовлення	16
Викрадення зброї, її привласнення	32
Контрабанда зброї	8
Носіння, зберігання, транспортування зброї	64
Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї	14
Умисне знищення або пошкодження зброї	5
Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення	0
Фінансування, постачання зброї, боєприпасів воєнізованим або збройним формуванням	14

6. Чи погоджуєтесь Ви, що використання спеціальних знань є обов'язковою складовою розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї?

Так	89
Ні	11

7. Хто з учасників кримінального провадження найчастіше протидіє розслідуванню злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї?³

Підозрювані	89
Захисники	11
Родичі або близькі особи підозрюваних	32
Свідки	5
Потерпілі	16
Представники органу досудового розслідування	8
Прокурор	5
Оперативні працівники	5
Невстановлені члени ОГ і ЗО	64
Спеціаліст	5
Судові експерти	5
Інші особи	11

³ Допустимо дві і більше відповіді

8. Які сліди кримінально-протиправної діяльності ОГ і ЗО, що причетні до незаконного обігу зброї, на Вашу думку, є найбільш поширеними?

Матеріальні сліди	48
Ідеальні сліди	34
Цифрові сліди	18

9. Які слідчі (розшукові) дії Ви найчастіше проводили на початковому етапі розслідування?⁴

Огляд	96
Допит	100
Обшук	48
Слідчий експеримент	12
Пред'явлення для впізнання	12
Отримання зразків для експертизи	18
Залучення експерта до проведення експертизи	68
Негласні слідчі (розшукові) дії	26

10. Чи здійснюєте Ви планування розслідування?

Так	89
Ні	11

11. Які плани Ви найчастіше складаєте під час розслідування?

План розслідування	64
План проведення С(Р)Д	22
План проведення тактичних операцій	14

12. У якій формі Ви здійснюєте планування розслідування?

Письмово	86
Усно	14

13. Чи потрібна допомога спеціалістів під час розслідування злочинів досліджуваного виду?

Так	95
Ні	5

⁴ Допустимо дві і більше відповіді

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Veliiev R. E. Use of specialized knowledge during the investigation of illegal arms trafficking. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2024. № 1 (9). P. 111–116. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.9.2024.07>

2. Велієв Р. Е. Особливості початкового етапу розслідування незаконного обігу зброї, учиненого організованими злочинними групами. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 32 (2). С. 283–294. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.19>.

3. Велієв Р. Е. Криміналістична характеристика злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4 (107). С. 117–125. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.4.11>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

4. Велієв Р. Е. Протидія органами Національної поліції України незаконному обігу зброї, учиненому організованими злочинними групами. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпро, 24 трав. 2024 р.)*. Дніпровський нац. ун-т внут. справ. Дніпро: ДДУВС, 2024. С. 17–20.

5. Велієв Р. Е. Наукова розробленість і перспективи побудови методики розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами, злочинними організаціями. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 21 черв. 2024 р.)*. Харків. нац. ун-т внут. справ; Нац. акад. правових наук України. Харків: ХНУВС, 2024. С. 423–426.

6. Велієв Р. Е. Супроводження оперативними підрозділами досудового розслідування незаконного обігу зброї в умовах воєнного стану. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали наук.-практ. конф.* (Дніпро, 6 груд. 2024 року). Дніпровський нац. ун-т внут. справ. Дніпро: ДДУВС, 2024. С. 43–47.

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. Президента Науково-дослідного
інституту публічного права,
доктор юридичних наук, професор


Сергій КОРОЄД

« 8 » вересня 2025 р.

А К Т

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Велієва Рустама Ельчин огли «Методика розслідування злочинів у
сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими злочинними
групами та злочинними організаціями», поданого на здобуття ступеня
доктора філософії зі спеціальності 081«Право» у науково-дослідну
діяльність Науково-дослідного інституту публічного права**

Комісія в складі: завідувача відділу докторантури і аспірантури, доктора юридичних наук, професора Сороки Лариси Володимирівни, завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, доктора юридичних наук, професора Куркової Ксенії Миколаївни, провідного наукового співробітника, доктора юридичних наук, професора Луценко-Миськів Лесі Ігорівни склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Велієва Рустама Ельчин огли «Методика розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями» мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються у науково-дослідній діяльності наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, у тому числі, до вчинення яких причетні члени організованих злочинних груп та злочинних організацій та використовуються Інститутом в межах реалізації науково-дослідної теми «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації №0120U105390).

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової роботи працівників відділів та аспірантів Науково-дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертаційного дослідження Велісва Рустама Ельчин огли «Методика розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями» вважати впровадженими у науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права, під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем оподаткування діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор.

Голова комісії:

Лариса СОРОКА

Члени комісії:

Ксенія КУРКОВА

Леся ЛУЦЕНКО-МИСЬКІВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. Президента Науково-дослідного
інституту публічного права,
доктор юридичних наук, професор


Сергій КОРОЄД
« 8 » вересня 2025 р.

АКТ

**упровадження результатів дисертаційного дослідження
Велієва Рустама Ельчин огли «Методика розслідування злочинів у сфері
незаконного обігу зброї, учинених організованими злочинними групами та
злочинними організаціями», поданого на здобуття ступеня доктора філософії зі
спеціальності 081«Право» в освітній процес Науково-дослідного інституту
публічного права**

Комісія в складі: завідувача відділу докторантури і аспірантури, доктора юридичних наук, професора Сороки Лариси Володимирівни, завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, доктора юридичних наук, професора Куркової Ксенії Миколаївни, провідного наукового співробітника, доктора юридичних наук, професора Луценко-Миськів Лесі Ігорівни склала цей акт про те, що матеріали дисертації Велієва Рустама Ельчин огли «Методика розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями» (на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081«Право») мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються в освітньому процесі. Під час обговорення наданих матеріалів комісією було констатовано, що окремі положення дослідження було використано при розробленні лекційних курсів з дисципліни, яка викладається у Науково-дослідному інституті публічного права, а саме «Кримінальне право та процес: доктринальні та практичні проблеми», при підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, а також у контексті інших дисциплін, які викладаються в Інституті. Лекційний курс окремих тем навчальних дисциплін увібрав положення цього дисертаційного дослідження.

ВИСНОВОК:

результати дисертаційного дослідження на тему: «Методика розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями» Велієва Рустама Ельчин огли вважати впровадженими в освітній процес Науково-дослідного інституту публічного права з дисципліни «Кримінальне право та процес: доктринальні та практичні проблеми».

Голова комісії:

Лариса СОРОКА

Члени комісії:

Ксенія КУРКОВА

Леся ЛУЦЕНКО-МИСЬКІВ

